

ORIZONT

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

MARTIE 2021

NR. 3 (1667)

ANUL XXXIII

1 LEU

www.revistaorizont.ro

3

Foto: RADU SANDOVICI

Andrei Cornea CONTINENTUL PLATON

H.-R. Patapievici
**ROMANUL
PROSTIEI**

Itinerarii basarabene. Profesorii

Cornel UNGUREANU

1. Scriind despre Aliona Grati, dl. Dumitru Savu are bănuiala că Aliona Grati ar fi la prima ei carte. Dimpotrivă, are în urma ei cărți importante, definitorii pentru înțelegerea scrierilor din Basarabia. Și din literatura română de azi, precum cea despre Paul Goma, volum în care selectează *analize și interpretări* de Gheorghe Grigurcu, Flori Bălănescu, Radu Negrescu, Mariana Șipoș, Dan Culcer, Cornel Ungureanu, Ion Simuș, Bogdan Crețu, Ovidiu Nimigean, Mariana Pasincovski, *cronici, studii* de Valeriu Cristea, Lucian Raicu,

despre un altfel de Chișinău”.

Primul oraș Chișinău este cel descoperit de Pușkin. Orașul nu era „pentru acest maniac al libertății care era Pușkin”. „Orașul îi părea de nesuferit. Cu toate acestea, mai spre amiază, poetul se ridica din pat, ieșea din odaia sa aflată la primul nivel al celui mai frumos, la vremea respectivă, conac, Donici, care găzduise, în 1818, pe țarul Alexandru I în timpul vizitei sale la Chișinău; apoi o lua spre centru pe străduțe întortocheate și desfundate...”. Știrile despre Pușkin ajungeau la noi înjumătățite, cititorul trebuia să afle doar știrile despre marele poet. Constantin Negruzzi scrie cu admirație despre poet și despre iubirile lui.

„Știrile” doamnei Aliona Grati nu

care se va naște, iar și iar, din ce se pierde și din ce rămâne!”. *Chișinău. Morile timpului* e o carte despre un oraș-al-nostriu și despre lumea de azi. Lumea în care trăim.

2. Moni Stănilă, timișorean odinioară, ilustrează cu succes literatura de azi din Republica Moldova. Atunci când se scrie despre Moni Stănilă se trece prea ușor peste anii ei din Banat, despre anii ei de educație religioasă. Se trece și peste Facultatea de teologie, cu un master în Studii biblice (dizertația, sub coordonarea lui Ioan Ică jr., se intitula *Resacralizarea cuvântului și afirmarea persoanei*), peste primul ei volum de poezie, *Iconostas* (am citit undeva că și-l renegă), peste întâlnirea cu tinerii scriitori basarabeni – o avangardă a contraculturii. Fără grabă privind paginile scrise, descoperim în teza de dizertație de la masteratul în teologie un capitol care merita dezvoltări: *Resacralizarea cuvântului în contextul actual*, cu secțiunile a) Ascultarea (condiționată și necondiționată). Gândul smerit al lui Hristos b) Spovedania: posibilitatea descoperirii propriei persoane c) Tripla orientare a spovedaniei (smerenie, identitate, comuniune).

Să scriem că a fost profesoară de religie în Ardeal, în Banat (la Jimbolia, în vecinătatea poetului Petre Stoica), apoi metodist la Casa de cultură a studenților din Timișoara. Dialogurile cu tinerii creatori au trăit o expansiune neobișnuită, finalizată printr-o întâlnire cu câțiva dintre cei mai activi creatori din Republica Moldova – vedetele unei avangarde literare –, autori de cărți, reviste, cenacluri contestatare.

Scriitori de vârf ai contraculturii, Alexandru Vakulovski, fondatorul unui grup literar despărțit de toate obișnuințele culturii tradiționale, și Dumitru Crudu (teoretician și practician, cu puțină vreme în urmă, al Fracturismului) o așază pe Moni Stănilă la Chișinău, unde va prelua conducerea unui cenaclu literar. Moni Stănilă va deveni doamna Vakulovski Și va edita, împreună cu prietenii ei, reviste culturale. La Chișinău exprimă același dinamism ca în perioada românească. Scrie cărți în care cultura religioasă rămâne vie, dar respectă noile contexte. *pastoi paravoz* e un volum care a atras atenția și laude repetate din partea „generației”:

„O bănațeană, născută în Tomești de Timiș, își așază la începutul cărții de debut un celebru cântec rusesc, grafiat în litere slavone, strecurînd, ca o obsesie, o realitate ficționată, cu iz rusesc, uneori într-un joc de cuvinte, cum ar fi RASputin, alteori cu secvențe din piața centrală din Chișinău, doldora și ea de aerul rusesc sau, mai exact, sovietic, încât, privindu-i și portretul de pe coperta patru a cărții, ești tentat să spui că ai de a face cu o poetă de dincolo de Prut sau chiar cu o rusoaică convertită la aerul sas al pieței din Sibiu, și el plutitor prin poemele sale, sau la malurile Begăi, pline de trandafiri, ori prin București, capitală europeană excedată de aerul balcanic urât mirositor ca bocancul unui cerșetor. Nonșalanța îmbinată cu un soi de lehamite furată de prin filmele americane, noutățile sau reportajele apoetice, fuga prin texte croșetate parcă pe site-uri sau blog-uri, densitatea stărilor poetice mereu ratate, în stil douămiist, confesiuni remarcabile”. „Prezența editorială” mai mult decât remarcabilă nu era un debut, ci consecința unei experiențe culturale și spirituale care numește altfel formarea scriitorului.

Volumul următor, *saga/r/m/a/th/a* are un motto din *Apocalipsa*, 7: 14 și propune

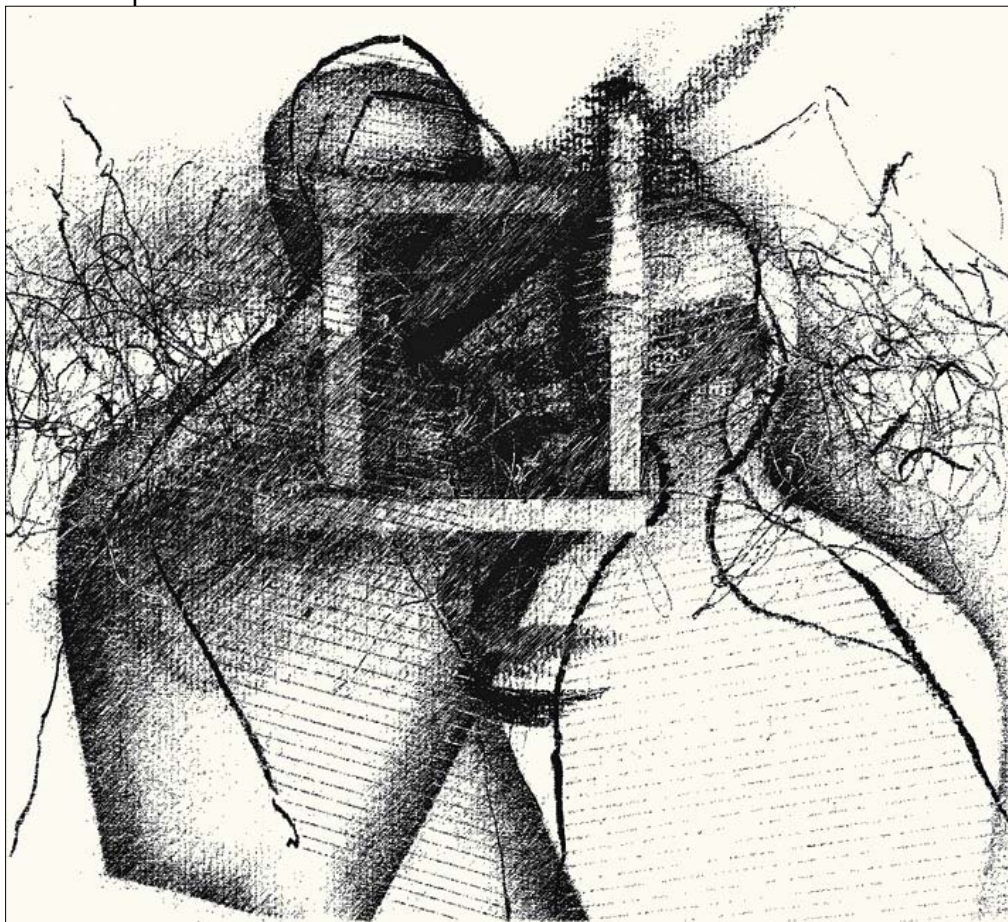
întoarceri în timp și călătorii prin lumea de azi pentru a descoperi zicerea din Apocalipsă: „Aceștia sunt cei ce vin din strămtoarea cea mare și și-au spălat veșmintele lor și le-au făcut albe în sângele Mielului”: „nu citesc istoria din cărți/ învăț din gurile bătrânilor la foc/ după izbăvirea zilelor// dimineața culeg viile și tai lemne/ când iese luna cânt la tobe/ și tobele mele au ornamente vii/ flori de prun și nori// șerpi cu clopoței/ și pitoni și cobre/ polen de crizanteme pentru mâinile toboșarilor//....// eu vin înaintea tuturor// pe mâna stângă mi-am tatuat numărul/ de identificare a morților de la Aiud/ pe dreapta inițialele evreilor din Varșovia/.../ suntem aproape/ sunetul nostru de victorie a înconjurat pământul/ precum odată Ierihonul”.

Cuvintele se descompun, versurile capătă geometrii noi, imprevizibile, vorbesc despre „altă lume”. Romanele mai noi scrise de Moni Stănilă se hrănesc dintr-o intensitate sentimentală – cu inserții despre credință, religie, pagini din cărțile sacre. În literatură, Moni Stănilă evocă desacralizarea lumii: o voce îngrijorată dintr-o paradigmă a negativității.

Ale noastre dintru ale noastre, ultimul volum al lui Moni Stănilă pare „recapitulativ”. În prima parte, *Vom fi mai înalți la ieșire*, vibrează cotidianul – se inflamează și se „îmbolnăvește”: „Alerg în fiecare dimineață de la ora șase, odată cu primul troleu/ mă îndrept spre ieșirea din oraș. Acolo e o vulcanizare/ cu ferestrele arse de soare/ lângă care din/ zece în/ zece minute/ vin oameni bolnavi. Câte unul/ se așază cu fața pe asfalt și moare. Câte doi se întind printre cauciucuri/ folosite, râd în hohote, și apoi cu ochii ieșiți din orbite se duc/ Îmi doresc foarte tare să aud dacă își spun ceva/ la plecarea”. Partea a doua ne amintește de educația religioasă a doamnei Stănilă. *Ale noastre dintru ale noastre, nouă ne-am adus de toate și doar pentru noi*: „E timpul să vorbești răspicat despre/ Hristos. Aerul foșnește în plămâni noștri. Indice de confort 0./ Sunetul fitilului de lumânare la o primă aprindere./ Dacă nu tu, atunci eu. Indice de fericire crescut./ Dacă nu tu, atunci cine?/ Sufletul se ridică la suprafața cerului – o gălușcă/ albind împinsă deasupra de apă în clocot”. „Și ce spui Tu, Doamne Iisuse, despre asta?”

3. Alexandru Vakulovski nu face parte dintr-o avangardă a contraculturii, trebuie să scriem azi. Azi conduce alături de Moni Stănilă un Cenaclu foarte important. Este un jurnalist de seamă și poezia sa nu exclude „știrea de ultimă oră”. Poezia-program care deschide ultimul volum se numește „Încă un jurnalist a fost omorât”: „moartea nu a mai fost atât de aproape/ o urmărim în direct de la Kiev/ uite oamenii/ uite coasa/ uite automatele kalașnikov/ uite nu mai sunt oamenii/ uite cum moartea se întinde pe jos/ într-o baltă vie”. Poetul călătorește prin Moldova, Ucraina, Kosovo și scrie despre locurile prin care a trecut. Scrie: „românii din Bucovina/ din Bugeac Herța/erau și încă sunt luați la/ război și se întorc acasă/ înveliți în plumb”. Contracultura din *Pizdeț*, roman rebel odinioară, rămâne în urmă. Alexandru Vakulovski, cel din 2020, scrie un mesaj împotriva „lumii asatine de azi”. Un mesaj sau... o furie.

Volumul „*a cui e casa asta*” e scris „În memoria bunicii Cristina, născută în 1919 la Satul nou, Jud. Tighina, plasa Cimișlia, România Mare și a bunicii Maria, născută în 1924, la Martionoașă, okrugul Zinoviev (Kirovohrad) R.S.S. Ucraineană”.

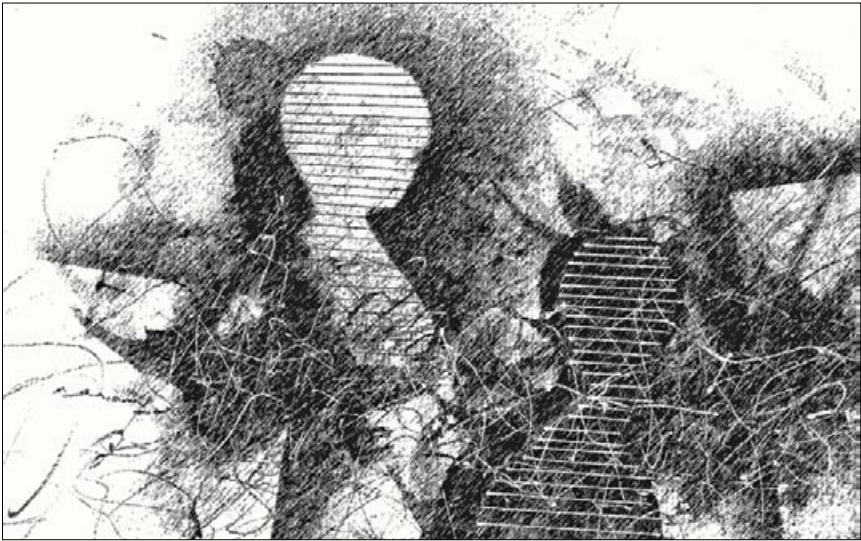

Paul Cernat; pagini despre *Ostinato* al lui Paul Goma, Ion Negoieșcu, Vasile Baghiu („Romanul *Ostinato* de Paul Goma este o carte care întrunește calitățile romanelor mari ale lumii. Iar faptul că este scris în limba română, că autorul ei este român, că a avut până acum un drum aventuros — primele ediții au apărut, după cum se știe, în germană, franceză și neerlandeză — , toate l-ar putea transforma într-un motiv de mândrie a literaturii române contemporane, un moment puternic al ei”).

Impresia că doamna profesoară „a citit tot” revine după lectura sintezei *Chișinău. Morile timpului. Eseu de imagologie literară*. Eseul de imagologie e al unui om de știință, dar și al unui scriitor care începe mereu de la întâlnirile sale cu cititorul. De la fericitele amintiri: „Nu întâmplător am început prin a mă adresa chișinăuenilor mei. În acest oraș am văzut lumina zilei, aici mi-am trăit o bună parte din viață. Suburbia Ghidighici, satul înaintașilor mei, nu a avut alt destin decât acela care îl unea cu târgul. Îi desparte un scurt drum pe care ghidighicienii îl parcurg și acum aproape zilnic”. „Anume așa mi-a rămas în memorie bunicul Niculae, vorbindu-ne despre ce isprăvi a mai făcut sau despre ce se zvonește azi, prin târg, la Chișinău”. Cu toată încrederea pe care o are în bunicul Niculae, autoarea ne atrage atenția că „va provoca și atenția cititorului de pretutindeni, care va dori să-și ia notițe

sunt lipsite de ironia necesară: marele poet nu o ducea chiar atât de rău la Chișinău. „Putea fi văzut cum umbra de la casă la casă îmbrăcat într-o manta provenșală, cu fes turcesc pe cap și cu baston de fier în mână. Uneori se ducea la văduva Keșco ca să se înfrupte cu dulceți și cafele și să se lase pradă conversațiilor literare cu generalul Raevski, eroul bătăliei de la Borodino”. Conversații îi ofereau și unii boieri români, dar poetul, ne spune autoarea cărții despre Chișinău, „cutreiera toate cârciumile și localurile rău famate, se bătea prin taverne cu mujicii și birjarii. Atunci când simțea nevoia discuțiilor intelectuale distinse, o lua spre casa Zamfirache Ralea...”.

Așadar, cartea e și despre „Chișinăul celui-lalt”, atunci când e vorba despre orașul lui Pușkin. „Mituri și povești de speriat lumea civilizată” (încheiată cu „O alergare de cai”) și partea a doua, „Orașul palimpsest”. Palimpsest, adică despre Chișinăul revoluționar, orașul-victimă. O linie de forță distinctă aparține poveștilor regale — cum a fost cu Majestatea lor care treceau pe aici și inaugurau monumente. Care monumente au dispărut azi. Ce rămâne?, e întrebarea autoarei, a ființei gânditoare care scrie despre orașul-de-azi: „Ce rămâne după ce se înstăpânește uitarea?” Și răspunde Aliona Grati: „Morile timpului vor măcina mereu, oferind spectacolul unei măreții potolite, nespectaculoase,

Mic îndrumar privind ființarea USR

Varujan VOSGANIAN

Breasla scriitorilor români este, din când în când, scena unor evenimente neplăcute, impregnate de obsesii de-a dreptul ritualice și la intervale ce țin de gândirea intermitentă, dar și de ura continuă a protagoniștilor. E vorba de un pâlă de autori care își caută, zadarnic, rezolvarea crizelor de inspirație, jubilând terapeutic la gândul că Uniunea Scriitorilor din România (USR) nu mai există. Și, ca să vezi, nu de ieri, de azi, nu mai există, ci de mai bine de ... treizeci de ani! După opinia acestor autori, una dintre marile izbânde ale revoluției din 1989 a fost desființarea USR. E drept, o izbândă din cale-afară de subtilă, de vreme ce până acum nici nu și-a dat seama de asta. Culmea, nici măcar autorii cu pricina, care, la rândul lor, s-au numărat printre conducătorii, laureații sau beneficiarii Uniunii (că) demult desființate.

Ritualul de care vorbeam se desfășoară nesmintit. Respectivii scriitori pe care, pentru a-i număra, degetele de la cele două mâini ne privesc, lecturează într-o variantă dislexică și interpretează ca atare deciziile unor instanțe de judecată, proclamând desființarea USR. Motivul: funcționarea ei ilegală. Toba mare în care acești vestitori bat știrea este internetul. Cum în cyberspațiu lumea întreagă a devenit un Epidaur în care, oriunde ai șopti, se aude oriunde, informația se răspândește cu iuțeală. Sau, cum spunea Umberto Eco, „rețelele de socializare au oferit dreptul la opinie celor care până acum își exprimau părerea doar în baruri, în fața unui pahar de vin”. (A nu se crede, în cazul în speță, că rețelele de socializare au înlocuit paharul de vin, ci doar i s-au adăugat, cu asupra de măsură.)

Cum memoria colectivă este invers proporțională cu mărimea colectivității, de fiecare dată membrii Uniunii Scriitorilor se neliniștesc, se întreabă și ne întreabă, iar și iar, ce se întâmplă. Cum v-ați dat, cu siguranță, seama, nu se întâmplă nimic, trâmbelele Ierihonului nu dărâmă zidurile cetății și USR continuă să funcționeze.

Nu trebuie, totuși, să ignorăm unele consecințe negative ale acestei osândii nesăbuite de a calomnia și de a răspândi întruna știri false despre legalitatea Uniunii Scriitorilor. Irosim timp, nervi și bani în strădania de a explica membrilor noștri și opiniei publice cum stau lucrurile, de a contracara zeci, dacă nu chiar sute, de acțiuni în Justiție, de a preîntâmpina ezitări din partea autorităților cu care interacționăm, derutate, de bună seamă, de o atare zvonistică. De aceea, îmi permit să vă prezint în cele ce urmează un scurt rezumat al speței, util ori de câte ori pâlcul agresiv se va mai apropia prin deșertul tătarilor. Așadar:

Ce anume atestă legalitatea Uniunii Scriitorilor din România.

Uniunea Scriitorilor din România este succesoarea de drept a Societății Scriitorilor Români (SSR), înființată în anul

1908. Cei care spun că uniunile de creatori sunt invenții staliniste ar trebui să știe că, în perioada interbelică, cei mai prestigioși președinți ai acestor uniuni au fost, pentru compozitori și scriitori, „stalinisti” George Enescu și Liviu Rebreanu. Să mai amintim că SSR a primit statut juridic de prim rang, ea fiind recunoscută ca persoană morală (ce frumos suna asta!) în anul 1912, de către Senat și Adunarea Deputaților.

USR a devenit succesoarea SSR tot printr-o normă specială, și anume prin Decretul nr. 267 / 24 iunie 1949 al Prezidiului Marii Adunări Naționale, care i-a acordat și statutul de utilitate publică. Ulterior, Decretul-Lege al C.P.U.N. nr. 27/1990 a înlăturat subordonarea față de Ministerul Culturii, specifică organizării centralizate de tip comunist, și a conferit organizațiilor de creatori, inclusiv Uniunii Scriitorilor, autonomie structurală, funcțională și economică. USR și-a păstrat utilitatea publică.

De ce USR nu se supune prevederilor Ordonanței Guvernului nr. 26/2000 cu privire la asociații și fundații.

Unul din reproșurile care ni se aduc este faptul că nu ne-am înscris potrivit OG 26/2000 și nu ne supunem cerințelor ei. În realitate, USR este exceptată, chiar prin prevederile OG 26/2000.

Potrivit art. 85 din respectiva ordonanță, „*Persoanele juridice de utilitate publică – asociații, fundații sau alte organizații de acest fel – înființate prin legi, ordonanțe, decrete-lege, hotărâri ale Guvernului sau prin orice alte acte de drept public, nu intră sub incidența prevederilor prezentei ordonanțe, ci rămân supuse reglementărilor speciale care stau la baza înființării și funcționării lor.*”

În consecință, Uniunea Scriitorilor din România este o organizație de scriitori, persoană juridică română înființată și recunoscută ca persoană juridică de utilitate publică, rămânând supusă reglementărilor speciale care stau la baza înființării și funcționării sale și care preced OG 26/2000.

Iată cum puterea legislativă, cea executivă și cea judecătorească au confirmat, prin diverse acte normative sau cu putere de lucru judecat, legalitatea USR.

O normă cu caracter individual, cum este Decretul 267/1949, care vizează doar USR, nu poate fi abrogată decât printr-o prevedere ulterioară expresă. Nicio lege adoptată în România din 1949 până în prezent nu a abrogat în mod expres Decretul de înființare a USR. În consecință, actul de înființare rămâne perfect valabil. Mai mult de-atât, începând cu anul 1990, Parlamentul României a adoptat o serie de legi care menționează în mod expres USR sau Alianța Națională a Uniunilor de Creatori (ANUC), din care USR face parte, ca beneficiare ale unor drepturi.

În mai multe rânduri, Guvernul României, prin Hotărâri de Guvern ori prin acte emise de Ministerul Justiției, Ministerul Finanțelor sau Ministerul Culturii, a confirmat legalitatea USR, ca organizație de creatori cu utilitate publică.

Continuare în pagina 11

Zi-i bade cu-etcetera!

Călin-Andrei MIHĂILESCU

Și mă iubea, și mă bătea,/ și ciine eu.../ et caetera

Cerbul boncăluiește, albinoiul dansează, leul rage mios, exemplul exemplifică. Poate că nu e bărbătuș în darwina natură care să nu fi încercat să-și seducă femeiușca folosindu-se de-o ce artă-ntru împerechere. Nu știu cum e la mutele amoebe, nu vreau să știu cum e la brutaliști, dar la antropoi e mai melo-politic: lăutarii o ard tare, un Kleidermann din fundal face luminările cinei romantice să tremure, pielică de găină, cu brr și vai și roz, ba, chiar câteva note din „Internațională”, fluierate ștregărește la o nevoie și-o adică, numa-numa să se lase domnișoara de mătase. Cîte balcoane n-au vibrat, cu structura lor de rezistență dubioasă cu tot, sub acțiunea serenadelor? Cîte ferestre nu s-au scuturat ca oglinzi semi-oarbe ce-s? Cîte jaluzele nu s-au trezit transparente, și la Koala-Lumpur, rușinate de cîntec cam ca puștiul prins cu pantalonii-n vine și cu deștele în borcanul de dulceață? Cîte? Cît e paralela și meridianul, badea zice cu cetera, ca să deschidă, acompanieze și prelungească istoria feromonte prin seculi și văioage.

Pianul mecanic avea să fie inventat mai târziu; la fel, dar din ce în ce mai târziu, gramofonul–radioul–televizorul–picapul–magnetofonul–casetofonul–CDplayer-ul–Ipod-ul, după cum tehnica bătea pas de defilare să priceapă podul fibrilant al istoriei. Această progresivă alienare a cîntecului de om și-a fluieratului de buze ar fi putut să înceapă de azi (de ieri), dar nu a. Istoria e mai veche și mai înfricoșătoare, doamnelor (și domnilor)! Ea a început cînd secolul era al șaptesprezecelea după evenimentul de pe Golgota, în imperiul unde soarele, orbit de alzheimerul fuduliei, uitase cum se-apune.

Atunci și, cred că de aceea, Tirso de Molina i-a dat drumul unui nou personaj să cutreiere liber prin fantasmariul doamnelor și domnilor depopulatei Spanii. Așa s-a dat la vedere Don Juan, miștocarul din Sevilla, care a devenit, dintr-una-ntr-alta, faimos, temut, impar și exemplar. Mai toate femeile îi cădeau în brațe, din brațe în pat și din pat în disperare; în onoarea nereperată a celei din urmă, se întîlneau cu propriii lor soți, frați și tați. Nobody was safe! Tot ce mișca era în vizorul acestui hultan, mereu la pîndă din balconul văzului și-al ființei. Mecanic în amor cum Ahile în luptă, Don Juan a fost mutantul care a inițiat evul spermatozoic. A fost, de asemenea, predecesorul spiritual al lui Isaac Newton (care – fără să o știe, că ăla nu era măr deloc – a aplicat mecanica erotică a lui Don Juan la ceea ce el a numit, cu naivitatea bună a omului de știință, gravitație universală); și predecesorul Marchizului de Sade, care îi împinsese mărul cîinelui de Newton pur și simplu pentru că rămăsese fără mânuși, -le pe care le aruncase provocator universului ventral și bastiliilor de paznici ai azilului de la Charenton.

Don Juan e fascinant, fantasmă care-și înfulecă fetișul pentru a re-veni, e charisma mecanicii erotice jupuite de iluzii, e vibratorul cu chip de om pe care Casanova l-a emul(sion)at. Don Juan este maestrul modern al repetiției, în sensul precis-profund-vioi în care el repetă și ce-a mai fost, și ce va mai fi. Prezentul, prezentul fiecărei femei pe care se abandonează să o seducă, e însăși mișcarea goală a repetiției care îl aruncă, centrifug, spre trecut, viitor și lateral. Că prezentul gol, chiar dacă nud, al lui Don Juan, i-a fascinat mai târziu, pe Molière, Mozart și mulți alți Mo- sau nu, contează, dar nu esențial. Ce contează e că, pentru că Don Juan e fiul nimănui, el e tatăl absent al capitalismului imaginii (Louis XIV), a Realpolitik-ei (Frederic cel Mare) și al banilor tehnno-noi care cer sînge (de la Hegel la Marx și la nepoții lor pînă la Trump, în această tragedie familială ce se înșiră, mărgică de mărgică și foc cu foc, în șirul absurd al unui re-motonon). Pînă azi, istoria puterii se joacă între Luther și Don Juan. Luther inspiră standardul dublu al protestantismului global victorios; Don Juan curge prin feromonismul mai puternic ca moartea. Luther e cel mai puternic; Don Juan e singurul puternic.

Cine e Don Juan? Rică? Jacques? Nici măcar Don Juan Tenorio, personajul lui Tirso de Molina, nu poate fi. Da, Don Juan is the serial fucker – „un orgasm, un vot” –, dar falocrația, care se hrănește din diviziunea muncii erotice – în care doar victimele sînt reale, pentru că simt, în timp ce stăpîinii, și biciuitorii sînt palizi ca pildele – este ordinea repetiției anesteziate. Pentru ea, eternul feminin este un vacuum, pe care, speriindu-se ca de-o oroare, vrea să o umple ritmic, vinovat, kenotic, mereu. Poate asta a întrevăzut Marx cînd a spus ca esența producției este reproducția: că, neputînd intra în competiție cu Don Juan, ori cu fată'n casă căreia-i făcea amor de debara sub scară, a lăsat totul pe seama falșă a proletarilor (de care habar n-avea), ori a copiilor săi (care-i mureau din lipsă de sponsori). Istoria stăpînilor și a profeților moderni se măsoară prin gradele de depărtare față de idila abstractă a lui Don Juan.

Fiecare femeie pe care o cucește Don Juan este o a treia. Niciodată cea dintîi, cum o face el să creadă; niciodată o a doua, cum el însuși crede, „știind” că virtutea femeii e de a fi alternativa la altă femeie; ci o a treia (mai mult despre 3 mai târziu). Fiecare din femeile lui Don Juan, trecute sau viitoare, este capul de serie al unei enumerări: – D.J. (aparte) „Cîte-au mai fost înaintea ta. Și, ho-ho, cîte vor mai veni după tine”. Poanta crudă e că fiecare dintre ele este „etc.”-ul ei înșeși. Infiniturile mic și mare ale lui Pascal devin fluide și neutre în enumerarea lui D.J. – dar nu mai puțin înspăimîntătoare prin tăcerea lor, pe care Ulise-le lui Kafka, singur știind că sirenele nu cîntă, ci tac, o suferă în puritatea-i.

Badea Juan din Sevilla zice doar cu-etcetera: zgomotul alb al repetiției D.J.-ului tăcerii generează și ascunde atrocitățile guvernelor, securismelor, fetișurilor bancare și fasciștilor din noi, spre a popula lumea cu victime efeminate.

Continental Platon

Andrei CORNEA

Cristian Pătrășconiu: Unde l-ați duce astăzi pe Platon, dacă așa ceva ar fi posibil, domnule Cornea?

Andrei Cornea: Îmi vine să spun: la Zoo. Să îl arăt acolo și să spun: priviți ce animal ciudat! La prima vedere, pare, într-adevăr, un animal tare ciudat pentru lumea de azi. În fapt, depindem în continuare mult de idei și de lucruri pe care el le-a spus atunci.

– Și, fără să îl aducem în lumea de azi, unde e el deja, unde îl vedem? Dincolo de texte, de cărți, de școli, de

lui Platon. Sau, ca să mai vin cu un exemplu: în celebra alegorie a peșterii, dacă în loc de umbrele proiectate pe pereți pe care prizonierii le văd toată viața și le confundă cu realitatea punem ecranul televizorului, avem, prin mijlocirea lui Platon, lumea de azi dominată de falsele adevăruri ale media. Sau, cuvântul „dialog”. E un cuvânt la modă, nu-i așa? Tot de la sensul dat de Platon vine simbolistica lui: căutarea adevărului împreună cu un altul. Chiar dacă dialogul platonician nu e chiar identic cu ceea ce căutăm noi într-un dialog, de la Platon pleacă și cuvântul, și noțiunea, și sensul esențial. Platon a definit odată gândirea ca fiind „dialogul sufletului cu el însuși”.

Foto: RADU SANDOVICI

bibliotecii...

– S-au spus foarte multe despre influența lui Platon asupra lumii moderne. De la a fi strămoș al totalitarismului (K.R. Popper), dar și un inspirator al educației mixte, până la a fi fost cel care i-a alungat pe poeți din cetatea lui, la cel care a inițiat un tip de metafizică pe care nu am mai părăsit-o complet până acum. În plus, e un foarte mare scriitor, autorul unor dialoguri pe care și azi le citim cu enormă plăcere, chiar fără a aprofunda mult conținutul lor filosofic.

– E o exagerare să spunem așa: lumea de azi, în *softul* ei, e și o creație a lui Platon?

– Nici nu ne dăm seama întotdeauna limpede în ce măsură depindem încă de un anumit mod de a gândi propus de Platon. E un mod de a gândi pe care îl regăsim chiar și în cuvinte. Iată un exemplu: cuvântul „idee” datorează sensul său special, intelectual lui Platon. Sau, la fel, cuvântul „ironie” – datorează sensul său mai degrabă pozitiv lui Socrate, dar unui Socrate trecut prin Platon. Când avem idei sau nu avem idei, ori când suntem ironici – deja plătim un tribut simbolic

– E antic, e vechi Platon. Dar e prea vechi, e vreodată învechit?

– Nu mi se pare că e învechit. E cât se poate de actual. Nu e singurul, bineînțeles. Sunt și restul clasicilor – acesta este *softul* lor, să nu se învechească. În fond, problemele pe care le pune Platon sunt, în mare măsură, și problemele noastre. Spre pildă: problema iubirii – pe care o pune în *Banchetul*, în *Phaidros*. De ce fel e ea? Ce iubim, la urma urmelor? Iubim o persoană care ne completează, sau iubim ceea ce e dincolo de persoana respectivă? Care e natura misterioasă a iubirii? Ei, Platon încearcă să ne dea unele răspunsuri într-una din cele mai extraordinare opere care s-au scris vreodată, *Banchetul*.

– E *cool* – așa cum se spune azi – Platon sau e, cum să zic, un nume tot mai îndepărtat?

– Să decidă cititorii! Poate că este *cool*. Mi-aș dori să fie citit și de tinerii din noile generații. Să mai dăm un exemplu: se discută astăzi atât de mult despre relațiile homo- și heterosexuale. Despre gay, despre drepturi și îngrădiri; chiar și la noi, unde societatea e conservatoare încă, asemenea discuții nu mai pot fi suprima-

te. Ei bine, iarăși, în *Banchetul*, dar și în *Phaidros* avem exact această problemă: a diverselor tipuri de relații, nu numai cea hetero, între bărbat și femeie, dar și între bărbat și bărbat sau între femeie și femeie. De ce apar ele? Care e sensul preferințelor noastre în materie de iubire? Sunt probleme care pot să îl intereseze chiar și pe tânărul *cool* de astăzi.

– De ce nu l-am avut niciodată integral în limba română pe Platon?

– Cine spunea „netrebnicia românească”? Am fost netrebnici, ne-am luat cu altele. Ediția Noica-Creția de la Editura Enciclopedică s-a oprit la volumul VII. Nu s-a încheiat ceea ce s-ar fi putut încheia în câțiva ani, după decembrie 1989. Petru Creția a tradus admirabil *Banchetul* pentru Humanitas, dar în alt format decât cel al ediției vechi. *Legile* nu au fost traduse deloc în ediția respectivă; există o traducere, veche, a lui E. Bezdechi, la IRI. *Scrisorile* au fost traduse de Adelina Piatkovski la un moment dat – și ele într-un alt format. Asta e! Până la urmă, nu s-a încheiat o ediție completă. În plus, e foarte greu să mai găsești, chiar și la anticariate, volume din ediția Noica-Creția. Mai e ceva: asemenea traduceri, din limbi vechi, cu aparat filologic-filozofic, studii introductive, nu sunt la noi „punctate” academic aproape deloc. Nu avansezi în Universitate grație lor. Ești clasificat de-a valma ca simplu traducător, alături de cei care traduc literatură contemporană – ceea ce este foarte contraproductiv. A traduce și a reflecta asupra lui Platon, Aristotel, stoici, neoplatonicieni etc. nu e, astfel, „productiv” și de aceea asemenea întreprinderi sunt descurajate. Abia când ieși la pensie devii liber să le abordezi și, dacă zeii sunt propici, să perseverezi.

– Dumneavoastră, în proiectul acesta – *Integrala Platon* –, care este un imens șantier deschis, cum ați făcut împărțirea textelor platoniciene? După ce criterii, canon, după ce exemple?

– Azi cam toată lumea se orientează după ordinea cronologică. Cea stabilită prin criterii așa-numite stilometrice; e o metodă bazată pe frecvența relativă a unor particule din limba greacă. În baza acestor criterii s-a stabilit o ordine aproximativă a dialogurilor platoniciene; în linii mari, ea satisface cam pe toată lumea. În ce mă privește, folosesc drept referință ediția Loeb de la Harvard; folosesc uneori, desigur, și ediția Oxford, am mai utilizat din când în când și ediția franceză de la Les Belles Lettres. Textul grec e aproape identic în toate. Unde sunt deosebiri însemnate e, desigur, la traduceri; aici a intervenit nu numai diferența de limbă, ci și concepția, și momentul la care au fost făcute traduceri. De pildă, în trecut, francezii traduceau mult mai parafrastic; acum traduc mai literal. E, desigur, foarte interesant să consulți aceste traduceri și bineînțeles să cercetezi aparatul critic. Eu n-am optat pentru un aparat critic excesiv; sunt note suficiente pentru cititorul mediu informat; există și trimiteri bibliografice, multe acum ușor de consultat și cu ajutorul internetului. Important înainte de toate e ca acest cititor să citească textul. Și să încerce să-l înțeleagă și cu mintea proprie.

– De ce pe Aristocles îl chema Platon? De unde vine numele acesta, de fapt?

– Platon însemna „lat în umeri”, „lat în spate”. Avea deci o constituție athletică, presupun.

– Sunt mai mulți Platon?

– Deși se vorbește despre un „Platon de tinerețe”, există un singur Platon de fapt. Sigur, sunt unii interpreți care au presupus aproape o ruptură în operă, așa

cum a făcut-o cândva A.E.Taylor. Chiar și Gregory Vlastos distinge prea mult între un Platon de tinerețe, „socratic”, și un Platon matur și vîrstnic. Eu cred că există o relativă continuitate, chiar dacă nu o unitate a operei.

Avem, deci, o evoluție în operă. Vorbim despre un autor activ peste 60 de ani, care a scris mult. În plus, Platon s-a războit și cu sine însuși, s-a pus în discuție pe sine – ceea ce e rar printre filozofi. Știm, pe de altă parte, de la Aristotel, că în cadrul Academiei aveau loc discuții aprinse între Platon și unii studenți și că se formulau obiecții. Platon probabil că răspundea la anumite obiecții; sunt pasaje în dialoguri în acest sens. Prin urmare, dacă nu-i complet fals să credem că Platon avea o togă lungă, purta o barbă mare, și arăta spre cer – așa cum îl vedem în „Școala din Atena” a lui Rafael – e fals să presupunem că vorbea apodictic ca un *pontif*, iar studenții, copleșiți, luau notițe tremurînd și nu comentau în vreun fel. Dimpotrivă; era un om și un dascăl *viu*. Vorba lui Pascal, era și el un om care râdea și glumea. Și nu refuza dialogul; el însuși spune aceasta direct în Scrisoarea a VII-a, despre care cred că este autentică. Acolo spune că între discipol și maestru o nouă idee se naște brusc numai în urma unei conversații vii și aprinse, tot așa cum între două lemne care se freacă sare pe neașteptate o scânteie.

– Unde sunt cele mai vechi, cele mai fidele urme din Platon? Cum îl avem pe Platon „la prima mână”?

– Moștenirea intelectuală a lui Platon apare, în primul rând, la Aristotel – care e și elevul lui, dar și adversarul lui Platon. Mai apoi, toată filozofia greacă ulterioară e influențată cumva de Platon. Stoicismul depinde într-o măsură semnificativă de Platon – deși, și el, îl contrazice în foarte multe privințe, cu nuanța că stoicismul mediu și târziu încearcă și să-l integreze. Epicur îi este foarte ostil, dar această ostilitate ne arată, pe de altă parte, ce influență imensă avea Platon. Și mai târziu, în epoca romană, Platon devine extrem de influent într-un domeniu pe care mai degrabă îl asociem acum cu istoria religiilor, respectiv în formarea gnozelor. Gnozele, fie creștine, fie necreștine, sunt foarte răspândite în secolele 2 și 3, și despre ele știm ceva mai mult, grație manuscriselor copte de la Nag Hammadi din Egipt. Ei bine, toate aceste curente datorează foarte mult lui Platon. Sigur, unui Platon interpretat, simplificat, unui Platon devenit tot mai dualist, dar Platon! Și apoi, creștinismul „ortodox” însuși l-a asimilat pe Platon, prezent implicit la mulți părinți ai Bisericii, de la Grigore din Nyssa și până la Augustin, desigur, și la Pseudo-Dionisie Areopagitul.

– Dar cele mai vechi documente în sens fizic, dintre cele care au legătură cu Platon?

– Sunt, cred, câteva manuscrise bizantine de prin secolele X-XI. În Imperiul Roman de Răsărit de limbă greacă, un imperiu care continua din punct de vedere statal tradiția romană, dar din punct de vedere cultural, devenise, după Iustinian, elenofon, Platon a rămas mereu extrem de prețuit, mai ales în perioadele de așa-zise „renașteri”. La începutul secolului al XV-lea, unele manuscrise au fost aduse în Italia de către erudiți sau prelați bizantini, care se refugiau din calea turcilor (cel mai celebru fiind Cardinalul Besarion). Ele aveau să stea la baza celebrei versiuni latine a lui Platon, realizată de Marsilio Ficino și apărută la Florența în 1484.

– Din rațiuni evidente, Platon e, cum să spun, foarte teoretic. În antichitate – Pierre Hadot ne-o spune, și

nu doar el -, filozofia avea și o componentă practică importantă. Platon era și el așa?

– Platon avea o dimensiune practică și politică. A călătorit de trei ori în Sicilia, la Siracuză, și a încercat să obțină de la *tiranii* sicilienii o reformă a statului, în sensul pe care el îl propunea. N-a reușit, au fost tot felul de intrigă care au împiedicat succesul. Nu cred că Platon a fost numai un utopist. Nu în ultimul rând, Academia, construcția lui instituțională, este și o realizare practică de prim ordin. Ea a fost, de altfel, imitată, de Liceul lui Aristotel, apoi de școala stoică, de școala epicureică. Academia stă cumva la originea universităților noastre. Accentul cădea pe studiile matematice, apoi pe filozofie. Practic, atunci s-a inventat munca științifică în echipă. Aristotel a continuat acest sistem, l-a perfecționat. Originea lui însă e la Academia lui Platon.

– Unii dintre cei care, astăzi, încearcă să reinvie dimensiunea practică a filozofiei, fie că îi spun filozofie terapeutică, fie consiliere filozofică, îndeamnă așa: *Platon, nu Prozac!* Merge? Funcționează?

– În ce mă privește, eu n-aș lua filozofia platonică, în ansamblul ei, ca pe o filozofie terapeutică, deși, în parte, poate avea și această dimensiune. Platon este un *continent*. Nu există filozofie mai bogată, mai complexă, cu atâtea curente, contracurente și ramificații cum e platonismul. Să ne gândim numai la personajele care populează dialogurile lui Platon. Un mare platonist de pe vremuri, Paul Friedländer, compara lumea personajelor lui Platon cu *Comedia umană* a lui Balzac. Există personaje active într-un dialog, care devin episodice într-un altul. Ca să le înțelegi, trebuie să ții seama de tot ce s-a întâmplat cu ele. Nu mă refer numai la Socrate acum – el e personajul-cheie al lui Platon. Cititorii din vremea lui Platon știau, în legătură cu aceste personaje, mult mai multe lucruri decât noi. De exemplu, sunt multe dialoguri ale lui Platon în care se vorbește într-un mod admirativ despre niște adolescenți frumoși și curăț, care dialoghează cu Socrate, dar care, peste ani, aveau să devină politicieni ticăloși și aveau să aibă parte de un sfârșit tragic – vezi cazul lui Charmides ori al lui Alcibiade. Primii cititori ai lui Platon știau cum au sfârșit personajele respective și puteau să le judece complet. De aici rezultă uneori o ironie care aproape că scapă cititorului modern (dacă nu adăugăm note de subsol).

De pildă, în dialogul *Menon*, un aristocrat tesalian vine în vizită de la Atena. Era bogat și mai apoi s-a înrolat, ca mercenar, în armata unui rege persan și, după câte ne spun istoricii, s-a dovedit un trădător și a fost executat. Ei bine, în *Menon*, acest ins execrabil are un dialog cu Socrate, iar doriința lui e să afle ce e virtutea. E o ironie, nu? Pasămite n-a aflat-o niciodată și, de fapt, după discuția cu Socrate, ne dăm seama și de ce nici n-o putea afla. Sau, în *Alcibiade I* îl vedem pe Socrate care îi face curte tânărului Alcibiade – un Alcibiade frumos, talentat, carismatic, care se pregătește să intre în viața publică și care își face planuri să ajungă un fel de Alexandru Macedon înainte de Alexandru Macedon. Socrate încearcă să îl oprească, să îi arate că trebuie să mai învețe, să mai reflecteze, să se maturizeze cu adevărat. Îl simțim pe Socrate cu adevărat îngrijorat de ceea ce se va întâmpla cu junele Alcibiade. Apoi îi întâlnim din nou pe cei doi în *Banchetul*, după ce vor fi trecut vreo zece ani, unde, de data asta, amorul e direcționat invers: frumosul Alcibiade făcuse o pasiune stranie și

nu lipsită de elementul carnal, pentru mai vârstnicul și urâtul Socrate. Doar că această pasiune nu îl vindecase deloc de convingerea arogantă că e cel mai deștept, mai viteaz și cel mai priceput în toate cele – o convingere care avea să-l piardă.

Sau să ne gândim la momentul tragic din *Phaidon*: Socrate dreptul urmează să moară, executat în urma unui proces politic nedrept, bînd cucuta în câteva ceasuri. Discipolii îl ascultă și ba plâng, ba se bucură: se bucură cînd află că viața nu se încheie odată cu moartea. Plîng, fiindcă îl pierd pe maestrul lor și fiindcă, de fapt, oricît de convingător le-ar vorbi acesta despre nemurirea sufletului, în ei rămîne întotdeauna „copilul” care se teme de „căderea întunericului”.

– În raport cu un titan – nu e niciun dubiu că Platon nu ar fi așa ceva – există tendințe de anexare, de vampirizare. Dacă ne-am juca puțin cu imaginația, am putea să vorbim, în termeni actuali, despre un Platon „de dreapta” și despre unul „de stînga”?

– Bineînțeles. Dinspre stînga – avem un Platon „comunist”. În *Republica* se propune desființarea proprietății private, văzută ca rău suprem pentru coerența cetății. Totul e la comun, inclusiv soții și soțiile. Or, această idee a avut un rol uriaș în istoria gândurii europene. De exemplu: *Utopia* lui Thomas Morus sau *Cetatea Soarelui* a lui Campanella – primele romane utopice. Tot ceea ce considerăm „gîndire socială radicală”, „gîndire utopică”, socialism se trage de aici. De la Platon ne vine ideea că proprietatea este nu un moft, ci un rău, un furt, răul suprem care face ca oamenii să se învrăjbească. E o idee pe care o întâlnim de la Morus până la Rousseau și de la Marx și Prudhon pînă la Mao! Pe de altă parte, avem și un Platon care construiește o societate foarte ierarhizată. O societate bazată pe eugenie...

– Asta e direct de extremă-dreaptă!

– Da. Platon a fost considerat și strămoșul fascismului, nu numai al socialismului. E adevărat, e o societate meritocratică, dar împărțită în caste, pe scurt, o societate totalitară, în care individul e subordonat statului și ținut în frîu cu ajutorul unor „minciuni nobile”. Se consideră că întâi trebuie să fie fericit întregul și abia apoi individul va fi și el fericit, în cadrul acestui grup. Platon, pe de altă parte, e primul care a imaginat și propus educația comună a băieților și a fetelor, într-o lume în care fetele aveau o educație mult prea precară și complet diferită de aceea a băieților, singurii care deveneau cetățeni la maturitate. Sistemul educațional mixt, iată, e și el de inspirație platoniciană. Unii spun chiar că Platon e la originea și a unui anumit tip de feminism, deoarece el nu considera că femeile trebuie să aibă sarcini și profesii diferite în societate în raport cu cele ale bărbatilor – așa cum era pe vremea lui și cum a rămas pînă în secolul XX.

– Și atunci, putem avea și un Platon corect-politic sau unul mai degrabă incorect-politic?

– Corect-politic nu era. Dar putem să găsim în Platon rădăcina multor ideologii moderne. Nu întotdeauna ele sunt formulate în dialoguri de Socrate – ele sunt proclamate și de alte personaje. Nu știm niciodată decisiv cît de mult adera Platon la una sau la alta. Întîlnim relativism etic, realism politic, contractualism, utilitarism, socialism, naționalism. Pe de altă parte, există un filon platonician în matematici și în științele exacte în genere. Cei care cred că matematicile sunt o descoperire, și nu o invenție, a minții omenеști sunt „platonicieni” în felul lor.

Foto: RADU SANDOVICI

– Tot în sens politic: era un (filo)democrat sau un (filo)autocrat ori chiar mai mult decât atât?

– Nu era democrat. Marea lui dezamăgire, o spune în Scrisoarea a VII-a, a fost condamnarea la moarte a lui Socrate – după restaurarea democrației la Atena. Dar nu era nici un partizan al oligarhiei de tip spartan, pe care o considera coruptă. Ceea ce în mod evident își dorea și considera a fi unica soluție era un stat condus de filozofi. Aici e originea ideii în care ne regăsim și noi din cînd în cînd, că *tehnocrații, experții* sunt de fapt soluția politică optimă.

– A ratat Platon? Mai precis: a ratat în raport cu politica sau în raport cu realitatea?

– A ratat în raport cu realitatea politică. Aceasta nu l-a servit. E o istorie contrafactuală – să ne închipuim ce s-ar fi întâmplat dacă Dionysios II, tiranul din Siracuză, în a doua călătorie a lui Platon, ar fi acceptat propunerea filozofului. Ce s-ar fi întâmplat dacă tiranul ar fi început să pună în practică statul platonician? Mă tem că n-ar fi ieșit ceva pozitiv, ci mai curînd înspăimîntător. Am explorat cumva un scenariu de acest tip în romanul meu, *Lanțul de aur*.

– Știm ce gîndea Platon cu adevărat?

– Nu. Foarte rar ne spune – în *Scrisori* mai degrabă – „Eu, Platon, cred asta și asta”. Dar mulți contestă autenticitatea majorității *Scrisorilor*. În *Dialoguri* nu ne vorbește niciodată în nume propriu, ci folosește personaje pentru a vorbi prin intermediul lor. Știm ce gîndește William Shakespeare cu adevărat? Nu știm. Știm ce gîndesc personajele lui.

– Avem un Platon pentru viitor? În alți termeni: e o operă încă (foarte) deschisă în ciuda atîtor școli de exegeză sau e deja destul de bine fixat?

– Noutăți fundamentale nu mai pot

să apară. Îi cunoaștem opera în întregul ei, nu mai pot să apară surprize aici, nu mai putem avea un dialog necunoscut al lui Platon. Dar interpretările vor continua. Ceea ce e interesant însă e că acest „copac” atît de bătrîn dă tot timpul „rămurele” în lumile moderne. Până la urmă, fiecare gînditor trebuie să se decidă la un moment dat cît de mult va fi platonician sau nu în felul său – chiar dacă nu folosește acest termen. Cum se va raporta la esențe, de exemplu? Va vedea esențele lucrurilor ca fiind distincte de proprietăți sau va considera că esențele nu există și că ele sunt, de fapt, niște noduri de proprietăți aflate în flux? Ca să fiu mai clar: oare un om, de-a lungul vieții lui, e același om care suferă, e drept, anumite schimbări, dar rămîne de fapt același în mod esențial? Sau el este de fapt o succesiune de oameni care trec treptat și pe nesimțite unul într-altul? Există un simbur de stabilitate în lume sau nu? Există, de fapt, „om”? Sau există numai francezi, chinezi, islandezi etc.? Vine un moment cînd trebuie să decidem unde ne plasăm aici. Și, dacă ne decidem, atunci am luat fie calea lui Platon, fie calea unui adversar de-al lui.

– Ce este Platon pentru a) un Andrei Cornea tînr și b) pentru un Andrei Cornea la maturitate, un Andrei Cornea seniorial?

– Ei, nu e chiar același. Sunt deosebiri, e inevitabilă o asemenea situație. Pur și simplu, înțeleg astăzi altfel decît pe timpuri unele implicații și descopăr alte sensuri. Pe de altă parte, a traduce din nou Platon e și regăsire – chiar așa: o regăsire întrucîta va tinereții. Fiindcă în tinerețe Platon „mi-a sucit mintea”. Și uite că nici cîteva decenii mai tîrziu tot nu mi-a trecut „sucitura”!

Interviu realizat de
Cristian PĂTRĂȘCONIU

Continentul Platon

interview

ABC. Platon elementar

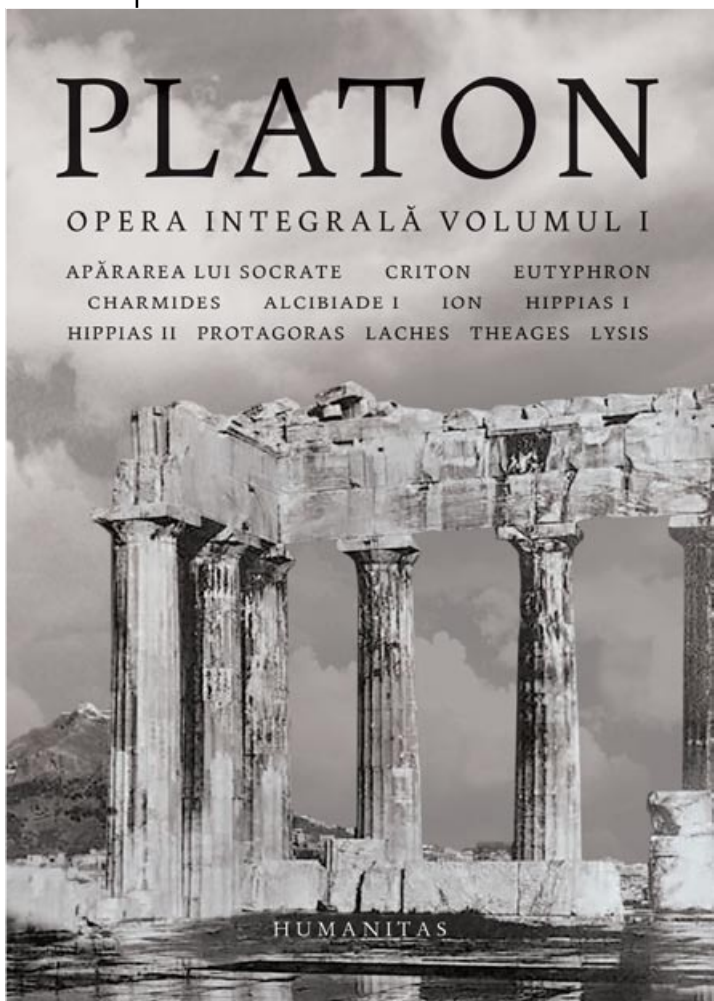
Cristian PĂTRĂȘCONIU

a. La începutul anului 2021 a văzut lumina tiparului primul volum al unui proiect cultural care e un eveniment major pentru cultura română: *Platon - Opera Integrală*. Cartea, prima dintr-o suită, a apărut la editura Humanitas, fiind un proiect susținut de Fundația Republica Literelor și de editura Humanitas.

ă. Volumul de debut al acestui proiect beneficiază de traducere (din greaca veche), introducere generală, introducere și note de Andrei Cornea. Același unic traducător va lucra și asupra celorlalte volume – programate să fie publicate în anii care vor urma.

â. Atunci când și restul volumelor programate se vor fi finalizat – ceea ce înseamnă: tradus și publicat – vom avea, pentru prima dată în limba română, toată opera omologată a lui Platon.

b. Adică a celui gânditor *iconic* despre care Alfred North Whitehead notează – aprecierea iconică, la rândul ei – că „tradiția filozofică europeană e doar o lungă serie de note de subsol la Platon”.

c. Din Platon avem tradus – însă în registre filologice și filozofice diferite – majoritatea operei. Nu integral, ci majoritar. Despre acest atât de vast șantier – care e, fără discuție, aducerea (la standarde cumsecade) a operei lui Platon în limba română -, Andrei Cornea reamintește că, în chestiunea proiectului anterior de *Platon. Opere* (ediția Noica-Petru Creția) s-a scurs aproape jumătate de secol (mai precis: 47 de ani) de la primul volum al acestei serii și că au trecut, iată, și 28 de ani de la apariția volumului 7 al celui proiect (care, încă o dată, nu a epuizat creația cunoscută & recunoscută a lui Platon!).

d. Alături de Constantin Noica și de Petru Creția, dl Cornea îi menționează și pe toți ceilalți filologi și traducători implicați în acest demers până la *Opera Integrală* de la Humanitas. Aceștia sunt: Francisca Băltăceanu, Marta Guțu, Sorin Vieru, Simina Noica, Dan Slușanschi, Alexandru Cizek, Șerban Mironescu, Manuela Popescu, Gabriel Liiceanu, Nicolae-Șerban Tanașoca, Liana Lupaș, Manuela Tecușan, Andrei Cornea, Radu Bercea, Alexandru Surdu, Marian Ciucă, Elena Popescu, Cătălin Partenie.

e. Cele 7 volume despre care a fost vorba în precedentele două paragrafe stau sub faimoasa prescurtare – *PO!* (*Platon. Opere*). Proiectul editorial recentissim – să îi spunem Platon-ediția Andrei Cornea – poate sta (dl Cornea folosește el însuși această prescurtare) sub formula *POI* (*Platon. Opera Integrală*).

f. *PO*, notează Andrei Cornea, „a marcat un moment de mare semnificație în cunoașterea la noi a filo-

zofiei universale în general și a celei antice și platonice în special”.

g. Numeroase sunt, de altfel, virtuțile celor șapte volume din *PO* – așa cum, pe bună dreptate, menționează și Andrei Cornea în nota asupra ediției de deschidere din *POI*. Prin urmare, la fel trebuie să fie atât elogiile pentru acel demers, cât și recunoștința.

h. „De ce totuși încep aventura, odată cu acest volum, a unei noi traduceri în românește a operei integrale a lui Platon?” – notează Andrei Cornea. Din mai multe motive, evidente.

i. Între aceste motive *evidente*, unul – cât se poate de clar: operele lui Platon sunt, de mai mult timp, extrem de greu de găsit. Al doilea: din *PO* lipsesc *Banchetul*, *Legile*, *Epinomic* și *Scrisorile*. Un al treilea: necesitatea unei unități stilistice (cu atât mai ușor de provocat cu cât există un singur traducător) pentru toate „piesele” ce compun opera platonice. Un al patrulea: „trebuie căutată o anumită coerență a traducerii unor termeni-cheie de-a lungul operei platonice, și asta chiar dacă nu suntem siguri că Platon a înțeles întotdeauna același lucru prin aceiași termeni”.

î. Plus, un al cincilea motiv, nu mai puțin important: este util să existe o „abordare critică unitară a întregii opere platonice – realizată nu doar prin traducere, ci și prin introducerile la dialoguri, cât și prin notele însoțitoare”.

Î. În privința *porționării* și a succesiunii celor șase volume care vor compune *POI*, criteriul suprem a fost cel cronologic. Mai precis: „succesiunea cronologică a scrierii sale, așa cum cronologia respectivă a fost acceptată de majoritatea interpreților din ultimul secol”.

j. Există, în ceea ce numim „criteriul cronologic”, o mică – asumată și cu mult sens – *fisură*. Și anume: chiar *deschiderea* volumului de debut din *POI*. „Am deschis astfel întreaga serie cu *Apărarea lui Socrate*, deși este foarte posibil ca aceasta să nu fi fost prima scriere a lui Platon; dar ea este, într-un sens, o bună introducere generală la ansamblul operei și, de aceea, didactic, se arată extrem de utilă în această poziție de început”, argumentează Andrei Cornea.

k. Dintre toate cele 6 volume programate să acopere *POI*, primul antologhează cel mai mare număr de texte (dialoguri, desigur): nu mai puțin de 12. În detaliu: *Apărarea lui Socrate*, *Criton*, *Euthyphron*, *Charmides*, *Alcibiade I*, *Ion*, *Hippias I*, *Hippias II*, *Protagoras*, *Laches*, *Theages* și *Lysis*. Toate aceste 12 texte dau seama de dialogurile platonice de tinerețe, cărora li s-a spus și *socratice* – „deoarece, după foarte mulți interpreți, ele ar reda (nu se știe totuși cât de fidel) atmosfera și conținutul dialogurilor reale ale lui Socrate”.

Î. *Apărarea lui Socrate* – textul celor trei discursuri socratice de la procesul atestat istoric (primul discurs – de apărare la acuzații; al doilea – de „contra-pedeapsă” la pedeapsa decisă; al treilea – *ultimul cuvânt* al lui Socrate celor care l-au condamnat și celor care l-au achitat) – e, notează Andrei Cornea, „un text platonician, redactat la câțiva ani după eveniment, aproape sigur diferit în formă de discursul rostit de Socrate istoric și totuși apropiat de acesta în spirit”.

m. *Criton* – unul dintre cele mai scurte dialoguri platonice – e un *focus* asupra celui de-al doilea act al sfârșitului lui Socrate. E, de asemenea, un complement la argumentația dezvoltată în *Apărarea lui Socrate* – „intenționând să-l justifice pe Socrate filozoful înaintea nu atât a majorității concetățenilor ingrași și răuvoitori, cât înaintea tribunalului posterității”.

n. *Euthyphron* pune în joc argumentele cu privire la ce ar putea să fie pietatea. E un dialog care problematizează această atât de generoasă tematică, nu unul care dă rețeta cu privire la ce e pietatea. „Cât despre sfințenie și pietate și a ști în ce constau ele, dezbateră și dezbateră continuă până azi printre noi”, afirmă Andrei Cornea.

o. *Charmides* - operă complexă între dialogurile de tinerețe – e (în mod aparte) despre „sophrosyne”. i) probabil că „stăpânire de sine” e ceea ce grecii înțelegeau în mod tradițional prin *sophrosyne*, dar trebuie spus că nu acest sens este investigat în *Charmides*. ii) „...în *Charmides*, spre deosebire de tradiție, *sophrosyne* tinde să se apropie de o știință sau o cunoaștere, fără să se identifice cu aceasta”.

p. Despre „cunoașterea de sine” e vorba în *Alcibiade I* (această numerotare e anume concepută pentru a face acest dialog distinct de *Alcibiade II*, considerat neautentic platonician). „Cunoaștere de sine” – „în sensul

că omul autentic este propriul său suflet și acesta e divin sau înrudit cu Zeul”.

q. *Ion* e, apreciază Andrei Cornea, deopotrivă, un scandal și un prilej de admirație pentru cititorul modern. E dialogul care etalează o contradicție recurentă și în alte opere la Platon – „artistul, poetul obișnuit e deopotrivă mai prejos decât specialistul obișnuit, dar și cumva mai presus decât el”.

r. *Hippias I* (sau *Maior* – o departajare care ține de dimensiunile acestui text în raport cu un altul cu titlu foarte asemănător) – performanță literară remarcabilă a lui Platon, „debordează de viață, ne încântă prin satiră, prin ironia mușcătoare, dar capătă și o tensiune aproape dramatică la final” – e dialogul celor șapte definiții ale frumosului. Propuse și respinse la finalul argumentării!

s. *Hippias II* (sau *Minor*) e dialogul în care cuvântul-cheie e, consideră Andrei Cornea, „pseudos”. E numai unul dintre dialogurile („Sofistul” va fi altul; la fel și „Theaitetos”) în care e vorba despre „problema falsului și a posibilității sale logice”.

ș. Despre condițiile de (im)posibilitate ale ameliorării „calității umane” și ale „virtuții politice”, despre, mai ales, cine poate fi și cine nu poate fi sub nici o formă „profesor de virtute” e linia de argumentare din *Protagoras* – un, apreciază traducătorul său în românește, chiar „neobișnuit dialog”, scris la câteva decenii după scena în care e vorba în el.

t. *Laches* – dialog dramatic despre curaj și despre ce înseamnă a fi un „bun educator al curajului” – e și (încă un) exemplu de bună practică literară, cu personaje admirabil caracterizate.

ț. *Theages* e – nici el singurul dialog din Platon care dă seama de magnitudinea acestei teme – despre „Socrate ca *fință daimonică*”. „Daimonică” – ceea ce e cu totul altceva decât „demonică”. Socrate, notează Andrei Cornea, „crede că se află în puterea unei prezențe non-umane care îi șoptește din când în când ce să *nu* facă și care, totodată, îl avertizează cu anticipație asupra planurilor dezastruoase ale prietenilor”.

u. În fine, *Lysis* – cum ar fi spus Constantin Noica, „dialogul care pare cel mai semnificativ pentru platonism dintre dialogurile de tinerețe” – *stă* pe 4 teme fundamentale pentru opera și gândirea lui Platon: tema „intermediarului”; tema „primului în sine”; tema bine-lui și a răului; tema distincției, în sens artistotelician, între „cauza eficientă” și „cauza finală”.

v. Foarte pe scurt (deși textul la care voi face imediat trimitere merită, doar el, o discuție amplă), un semnal extrem de important: marele eseu de hermeneutică plasat la începutul acestui volum îi aparține chiar lui Andrei Cornea și se intitulează „Cum a fost citit Platon”.

w. E un text – aproape cât un volumaș cumsecade – în care probabil cel mai competent și mai aplicat cunoscător al gândirii antice, cu precădere a gândirii filozofice din Grecia veche – așa cum e, fără nici un dubiu, dl Cornea – survolează câteva dintre cele mai generoase direcții de lectură cu privire la opera (și la viața, într-o oarecare măsură) marelui gânditor atenian. Și, de asemenea, un text în care, la final, Andrei Cornea expune, schematic, concepția sa – vectorială, nu de ordinul unei „hărți” – cu privire la „direcția plauzibilă a gândirii lui Platon”. Nu rezum, doar provoc spre o eventuală (și binevenită) lectură cu o singură idee asumată de dl Cornea: Platon a rămas toată viața lui un „socratic” – „în sensul că felul de a trăi și de a muri al lui Socrate au fost pentru el o experiență covârșitoare și totală”.

x. Din Platon avem - și știm cu certitudine că sunt *ale lui* – nu mai puțin de 32 de scrieri. Cele mai multe sunt dialoguri. Volumul prim al *Operei Integrale* de la Humanitas aduce, de altfel, în prim-plan cele mai multe dintre dialoguri. E vorba de nu mai puțin de 12 asemenea „piese” prețioase de gândire platoniciană.

y. Arhitectura proiectului susținut de Fundația Republica Literelor și editura Humanitas include, așadar, cu totul, șase volume – cu o medie estimată de 500-600 de pagini fiecare.

z. În ordinea fixată de traducător – o ordine, încă o dată, eminamente cronologică -, volumul al doilea va cuprinde următoarele scrieri: *Euthydemus*, *Cratylus*, *Menexenos*, *Gorgias*, *Menon*, *Phaidon*, *Banchetul*. Al treilea volum va fi, exclusiv, dedicat *Republicii*. În cel de-al patrulea vom regăsi următoarele opere: *Phaidros*, *Theaitetos*, *Parmenide*, *Sofistul*, *Politicul*. În cel de-al cincilea: *Philebos*, *Cleitophon*, *Timaios*, *Critias* și *Scrisoarea a VII-a*. În fine, în cel din urmă volum vom avea *Legile* și *Epinomis*. Așa să fie!

Orfani

Alexandru COLȚAN

Fără îndoială, apariția în 1987 a romanului *Unde se odihnesc vulturii*, al lui Gabriel Chifu (ediția a II-a, revăzută și adăugită, editura Cartea Românească, 2020) a reprezentat un act de curaj. Hrănită de nutrimenți prozastici textua-list-postmoderni, cronica inițială, realist-simbolică a ceaușismului târziu, evoluează surprinzător și se ramifică, pagină cu pagină, într-o meditație asupra istoriei și un studiu de sintaxă a minciunii.

Primul nivel al *palimpsestului* narativ se deschide precum scena unei shakespeareiene *lumi-teatru*, pe care personaje caragialești, îmbrăcate în tergalul *oamenilor noi* ai societății socialiste, își interpretează existența ca pe o comedie absurdă, regizată de un „Dumnezeu far-sor” (George Bălăiță). Realitatea românească este, în cele mai mici amănunte, disociată, *cangrenată de falsificare*: cadrul spațial (orașul dunărean F., împărțit între dicomesianul „oraș vechi” și cel nou), timpul (prezentul pauper versus trecutul impresionantelor conace de câmpie), traiul zilnic, comunicarea, în variantele propagandei, discursului erotic și filosofic (limbajul ca „ecran opac”).

Tumora mistificării politice contaminează ireversibil galeria intelectualilor cu chef de bavardaj și le răstoarnă axa morală trasată între sorbonardul Alexandru Giurgea și informatorul Nedelciu. „E atâta minciună în jur pe care trebuie să mă fac că n-o văd”, constată, cu exasperare, editorialistul Har Stănescu. „Astup calea minciunii într-un loc și minciuna izbucnește în altă parte, de nestăvilit”. Prietenia și respectul sunt iluzorii, relațiile de cuplu, compromise prin nepotriviri și adulter. De pe masca livrescă, afișată în condițiile crizei de modele societale, dedublarea se furișează în interior, *lichefiază* personalitatea, *o dizolvă*. *Obişnuința purtării măştii* condamnă prin narcolepsie. *Uitarea* mărezieană *de sine* se încarnează în hedonismul deșănțat al eroinelor (Miriam, Tina Gorgota, Silvia Munteanu) și culminează în nonșalanța declarativă a unui Ionică Petre: „numai prin minciună simți că exiști și intervii în ordinea prestabilită a lucrurilor”.

Asemănător profesorului Serafim sau eruditului Ioan Mida Hariton, „tovarășul de la Cinematografie” Sebastian Osiac excelează în „evitarea de sine”, și își construiește viața ca pe o „culme a înscenării, a cabotinajului și a amăgirii”, între rafinamentul de circumstanță și narcisismul de fond. Prea ocupat să își înmulțească numărul aventurilor galante, tânărul Cristian Mireanu nu găsește rostul dilemelor identitare; cazul lui autentifică bănuiala înfricoșătoare că *sinele se poate topi*, poate să *dispară* prin ignorare. În spatele măştii coborâte, el *nu mai găsește nimic*.

Din perspectivă portretistică, ceea ce reușește într-un mod strălucit Gabriel Chifu în prima sa proză de amplitudine este inițierea unei *tipologii a orfanului*. Constanta psihologică a numeroase „ființe verbale” cuprinde un mănunchi de manifestări a ceea ce specialiștii recunosc ca fiind *complexul orfanului*. Simp-tomele acestuia se întâlnesc la tot pasul.

Marcați de *însingurarea* pe care o învață din societate („ești hăituit, ești alungat, ești abandonat, ești solitar, ești al nimă-nui”), protagoniștii încep să *se falsifice și față de ei înșiși*, își preschimbă spațiul launtric într-o estradă pe care *își joacă* identitatea.

„Descurcărețul” Stănescu, despre care aflăm că „și-a luat zborul de acasă de la paisprezece ani”, nu își mai găsește „cuibul” nici în familie, nici în redacția cotidianului central la care lucrează, se vede împins spre un trai precar de peregrin. Calistrat Dominic păstrează cicatricile copilăriei recluzionate între pereți de orfelinat. Dorința bolnăvicioasă de epatare, setea de aplauze și apartenență, crizele de superioritate și egolatria *cronicarului-poet* Osiac par să trimită spre același sindrom. Foamea erotică nestăvilită a *seducteur*-ului de provincie Cristian Mireanu încearcă să acopere un deficit generat de lipsa empatiei și a interesului părinților. „Sunt un om fără rădăcini”, își notează el, conștiincios, în agendă. „Aș vrea să fiu iubit. (...) Aș vrea să pot comunica autentic cu cineva”. De altfel, episodul în care își ratează întâlnirea cu tatăl rămâne una dintre cele mai puternice secvențe ale volumului.

Cea de-a doua deghizare, *psihologică*, le amplifică personajelor *sentimentul vidului interior* și le învăluie într-un abur de tristețe mărezieană, care, plecând de aici, se insinuează pe sub ușile unor producții românești ulterioare (ex. atmosfera *Ploii de trei sute de zile*, ori cazul medicului Deleanu din *Punct și de la capăt*).

Inevitabil, seismica neprevăzută a destinului poate produce *trezirea*, eclerajul cavernei interioare care se cascadează la capătul șirului de măști; șocul și deriva pe care le cunosc atunci artiștii urbei le provoacă nedumeriri dostoevskiene: „Chiar totul este posibil înăuntrul ființelor noastre, totul este permis? Nu avem fundament, nu avem norme interioare, zăgazuri, busolă?”. Celor pregătiți pentru aceste momente, acidul reflecției le scoate la suprafață depozitul de adevăr

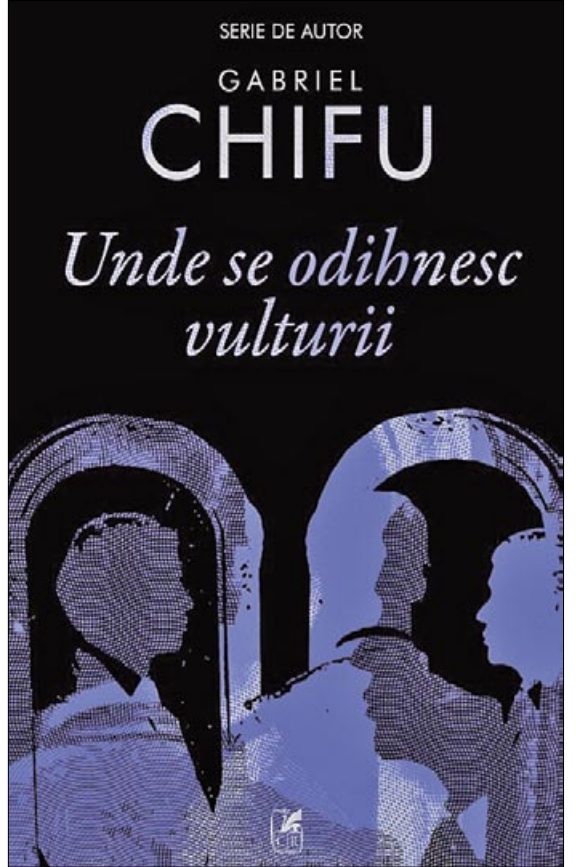
particular, pe hârtia de turnesol a claustrării poate apărea harta intimă. Panica stărnită de un ipotetic cancer de piele și subita conștiință a morții îl fac pe Cristian Mireanu să presimtă *bucuria vieții* și să născocască un proiect de salvagardare existențială bazat pe iubire, recunoștință, prietenie și creație literară.

Retras din eferescența universitară în „casa de pe colina Dunării”, într-o viață socială care se rezumă la plimbări peripatetice, nicasianul Giurgea se dedică cercetărilor de filosofie limbajului. Eseiul lui Andrei Priboieni face eforturi să-și reprezinte „decojirea personală” produsă de „ruptura” cu Silvia ca pe oportunitatea explorării filologice a „depărtării dinăuntru” (Henri Michaux). În spatele fațadei impecabile a mariajului cu Tina, femeie-trofeu, căsnicie alimentată, *de facto*, de masochismul doctorului Gorgota, se acumulează tensiune. După divorț, itinerariul parabolic al *dobândirii autenticului* îl coboară pe acesta în munca de șantier și îl înalță, printre ideile lui Matyla Ghyka, Iamblichos, și asprimile disciplinei pitagoreice, spre grăunțele de aur al *devoțiunii și dăruirii de sine*.

Pandemia falsificării nu se cantonează între granițele orașului „de la marginea lumii”, ci „contagiază” și etajul proiectării auctoriale, unde pornește să „lucreze” asupra strategiilor și tehnicilor „moderniste”. Când și când, prin suprafața narativă încep să străpungă cioburile de oglindă ale *romanului paralel*, redactat de Cristian Mireanu. *Povestitorul-personaj* renunță la scaunul prozatorului obiectiv și ubicuu, „martor modest, scrib resemnat” și acționează ca un *far-sor textual*, care fărâmițează cursul romanesc, evaluează comportamente, creează arcade temporale și bucle de concomitență, lansează trimiteri spre marea literatură, problematizează „viața ca text”.

Înmulțirea planurilor și creșterea vitezei evenimentelor sporesc, de bună seamă, aderența lecturii, în vreme ce onomastica (Har, Cristian, Mireanu, Gorgota), asocierile mitice (Gorgota-

Pitagora, Har-Icar, Mireanu—argonaut în căutarea lânii de aur), „consacrarea” unor centre („colina-zigurat”, „orașul ca «ființă hibridă» între «nou și vechi»”) și succesiunea „semnelor” (prevestind moartea bătrânului Giurgea) trezesc reverberații simbolice.

De sub straturile minciunii sociale, psihologice, culturale, Gabriel Chifu pare să audă plutirea adevărului interior, ușoară ca metafora. „De ce nu mai vedem vulturi?” (se întreabă un personaj anonim, într-o epistolă) „unde zboară vulturii, unde sunt ei, unde se odihnesc? Caut locul unde se odihnesc vulturii”. Cartea lasă în urmă ieroglifa *ecuației personale* pe zidul de ciment al unei lumi provincializate, în care nimeni nu se mai recunoaște pe sine. Bine păzit de către delatori, „codul eticii și echității” Bine-lui colectiv creează, în realitate, indivizi lipsiți de fizionomie, *făpturi ale confuziei* pe care *se poate scrie orice*. O mulțime temătoare *a orfanilor*.

Probleme de altitudine

Carte-poem, volumul *Freamăt* al cant-autorului Dinu Olărașu (editura StudIS, 2018, ilustrații de Liliana Nicola Olărașu) trezește familiaritatea nopților folk de altădată, depă-nate sub lampadarul reflexivității. Auto-developarea ludic-ironică se petrece printr-o frazare lungă (Bob Dylan, Pink Floyd), în cadență încrucișată, și atrage motive din familia străveche a Aerului. Pentru trubadurul din Sighișoara creația artistică nu scontează simplist anamneza, ci posedă respirație destinală („nu pot să nu scriu/ sunt bolnav/ mă alăptează chiar cugetul meu”), și detentă existențială („voi asedia strălucirea”). Poezia este, prin urmare, revoltă și afirmare de sine, invocare și delir „care poate mărturisi/ despre neputințele firii”.

Actul scrierii comportă, însă, numeroase riscuri. El atrage *starea de grație a lucidității*, din rama căreia Absurdul pornește să innegrească lumea: „sper să nu se vadă/(...) să nu se vadă mahnirea/ sprijinită de-un pom/ sprijinită de-un zid/ trecută printre coaste de om”. Oglinda în care „scrie Poetul”, și îl răsfrânge ca *eu liric*, îl sechestrează, de fapt, într-o „irealitate” coșmarească, gothică și îl osândește la dicteu automat, la *scriere de sine*. Nostalgia față de cotidianul validat senzorial, în care „pretutindeni ar fi real” apasă, în cele din urmă, pedala subterană, magic-incantatorie: „am să mă întorc/ ajută doamne/ adânc viu provincial/ prin cabluri prin canal mă întorc prin beton/ prin lut mă întorc/ prin vis mă întorc prin amvon”.

Revenirea nu poate fi, de bună seamă, definitivă. Presiunea

contestării farsei existențiale împinge *eul rebel* într-o pendulare inversă, dirijată spre centrul sinelui, *punctum saliens* de unde izvorăsc apele *autenticului* („reinviul din fibrele toate/ din ochi și din nas din gură și din ureche”) și îi concretizează poetului metamorfoza în *făptură emoțională, aer, vibrație*: „n-am frați n-am surori/ sunt doar cu ale mele/ cum cel printre spini trecător /transparent, cu soarele prins de talpă/ cum cel care știe ceva/ neștitutor”.

Finalul baladei decupează silueta artistului pe muchea dintre ficțional și prozaic, cu privirea ațintită asupra cerului care-i transcende emisferele mundane într-un albastru-Chagall: „deasupra de singurătate / (...) acolo, deasupra, în grija lui Dumnezeu/ (...) se-aude de la spital, cineva cântă/ de pare totul privit de deasupra/ o nuntă”. Este rândul *poetului preschimbat în freamăt (undă)* să se desprindă, să floteze („de-acum încolo va fi bine/ mai contează oare/ sunt aripi în umerii mei/ priviți-le, sunt zburătoare/ traversez camera traversez cerul”), să se împărtășească din omniștiința uraniană („chiar de la rădăcină voi înțelege/ o să înțeleg trecătorul/ ca pe o lege/ cum să nu înțeleg până-n stomac/ până în mână până în venă”), să se bucure de *libertatea ființei* („consemnez în paginile moi/ ca să pot trece spre altă zi/ spre altceva vălurind/ ca spre altare cumva minerale/ spre străstrăbunicul meu de argint”), să descopere acel spațiu (hieratic?) în care, pentru prima dată, „n-ai nevoie de foarte multe ca să fii fericit”. (Al. C.)

accent

Ce n-ați făcut în pandemie, dar veți face, cu siguranță, după?

Nina CERANU

Prozatoare, editoare

Ce n-am făcut? N-am scris. La un roman început mai demult și abandonat în favoarea unor cărți ale altor autori. Dar m-am informat. Am fost atentă la oameni. La cei străini și la cei cunoscuți. Mulți s-au modificat esențial. Aș putea spune că am trăit alte realități. Însă nu vreau să-mi completez experiența în aceleași condiții. Rămână-n urmă toate aceste neajunsuri. Experiențele traumatizante. Balul mascaților, al tristeților care nu se vor mai vindeca definitiv vreodată.

N-am răs. N-am mai răs. Nici n-aș fi avut de ce. Dar am plâns speriată, nu pentru ce putea să mi se-ntâmpale mie, cât ce putea să li se-ntâmpale celor din jurul meu. Am crezut că mă voi obișnui cu restricțiile, și-n prima fază, bravând cumva, încercam să privesc totul cu o detașare impusă, ca spectator, la piesa aceasta absurdă și căutam să rețin cât mai multe elemente, care și acum mai cred mi-ar fi putut folosi. N-am reușit. Jurnalul mi-e martor că nici de el nu m-am ținut. Îl mințeam, când și când, cu câteva rânduri nerelevante. Pentru că oboseala își pusese repede amprenta pe existența mea, a noastră. Și-ar fi fost o mărturie necesară. Or mai fi făcut-o și alții, cu mai mult succes.

Ildiko-Gaboș FOARȚĂ

Traducătoare

Pandemie... Iată un cuvânt care nu-mi place și pe care, până acum un an, nu prea l-am pronunțat. Nu-mi place lingvistic vorbind, fonetic mai exact. Îmi sună cumva a rapandulă, pendulă, panda. Între timp, s-a transformat în pandalie și va sfârși, probabil, în ananghie. Din același motiv n-am văzut nici filmul din 2011 cu acest titlu. Iar acum de-a dreptul ni/ mi s-a urât de el.

N-am făcut în pandemie ceea ce, bănuiesc, n-a făcut marea majoritate, adică: n-am ieșit decât foarte rar, n-am primit pe mai nimeni în casă, n-am călătorit, n-am fost la saloane de înfrumusețare, nici la controalele medicale anuale cvasi-obligatorii, nici cu prietenii la terase, nici la evenimente mondene, nici, nici, nici, și lista ar putea continua.

Ce am făcut, totuși? Încet, dar sigur, am alunecat tot mai mult din real în virtual, dar am continuat să-mi văd de treabă; în plus, am și învățat multe. Despre mine, despre alții, despre lume. Și nu pot să zic că mi-a dispărut (întru totul).

Ce voi face cu siguranță după?

Voi privi mai cu bucurie fețele oamenilor, sperând să văd numai zâmbete, mă voi dezobișnui de bombănit și înjurat pe

dusă pe ultimul ei drum. Și-atunci vraja – dacă a fost una – s-a rupt definitiv.

Ce voi face de-acum înainte? Voi transforma ”noua normalitate” în alternativă pe care mi-am dorit-o dintotdeauna la ”vechea normalitate”. Îmi voi vizita mai des tatăl, ducându-i în dar câte o carte; voi ieși cu camera de filmat și-mi voi hrăni, cel puțin săptămânal, canalul de pe YouTube; voi dezvolta, alături de o echipă de tineri, un nou proiect editorial, în mediul online, fără a renunța la dragostea dintâi. Desigur, acolo, undeva, sunt și cărțile, mereu amânate... Nu voi mai rata nicio zi cu soare și voi fi mai ”zen” în relațiile cu semenii. Pe scurt, voi trăi!

Constanța MARCU

Prozatoare

Întrebarea „ce n-ați făcut în pandemie” îmi amintește de minunatele gânduri ale lui Andrei Pleșu, în *Parabolele lui Iisus*. „Sunt trei feluri de a suspenda o întrebare”, dintre care primul m-a îndemnat să cred că, totuși, perioada grea prin care am trecut a fost una strict personală. „De fapt nu vrei să afli răspunsul” (Max Frisch: „Noi nu vrem nici un răspuns, vrem să uităm întrebarea.”). Și tot aici, povestea Rabinului Eisik din Cracovia, care, în urma unui vis, pornește la Praga să caute comoara sub podul care duce la Palatul Regal. (...) După ce paznicul râde de el, găsește comoara, undeva după sobă, în odaia lui. „Există ceva care nu e de găsit nicăieri în lume, nici chiar lângă cel Drept și Sfânt, dar că totuși există un loc unde lucrul acela poate fi găsit”.

Am ascultat și am primit izolarea ca pe o obligație față de copiii mei. Față de prietenii, rudeni, vecini. S-a rupt ceva în sufletul meu, dar suferința ca binecuvântare m-a întors să caut în strictul meu spațiu existențial. Resursa. Am luat hotărâri importante. Mi-am rezolvat, medical, o problemă care mă chinuia. Mi-am readus în memorie copilăria și, poate, va ieși o poveste... Am plâns în noaptea Învierii, singură, în fața televizorului, împreună cu Mitropolitul Ioan al Banatului, cântând Hristos a Înviat! Și altele, și multe altele. Nu știu ce voi face DUPĂ!

Viorel MUREȘAN

Poet

Ciuma lui Camus a devenit o poveste care ne privește pe toți. Pentru că este, așa cum s-a spus, cronică unei epidemii, care se încheie, în pofida euforiei generale a orașului, cu o frază deprimantă. Se spune acolo aproape mesianic, „că bacilul ciumei nu moare și nici nu dispare vreodată, că el poate să stea timp de zeci de ani adormit în mobile și rufărie, că el așteaptă cu răbdare în odăi, în pivnițe, în lăzi, în batiste și în hârtoage și că poate să vină o zi când, spre nenorocirea și învățătura oamenilor, ciuma își va trezi șobolanii și-i va trimite să moară într-o cetate fericită”.

Prin urmare, permiteți-mi să observ și eu că jocurile lingvistice nu sunt chiar nevinovate, așa cum uneori par. Ba, dimpotrivă, candoarea mecanicii lor poate ascunde și maleficii. La noi, vocabule precum *pandemie* și *pandemoniu* au ajuns deja să plutească-mpreună, aidoma unei perechi de păsări nefaste, gata să scoată pui. Abia în fața acestei vecinătăți alfabetică și a întrebării pe care mi-o puneți, realizez că ceea ce ni se întâmplă de mai bine de un an, sub denumirea de *pandemie*, e ca un regim totalitar, în care multe nu-ți sunt permise, iar odată cu ieșirea din el, toate vor deveni posibile. Și pentru că reacțiile psihice în atari situații sunt imprevizibile, se poate vedea peste tot teama autorităților de-a scăpa evoluția de sub control.

Oricât am încerca s-o ascundem, realitatea e că epidemiile de asemenea proporții generează, printre altele, și trândăvie de

masă, care nu poate aduce nimic bun. Micile gesturi de vitejie sunt mai mult individuale, semănând a inconștiență, în timp ce frica e colectivă și dă o notă de normalitate. La nivel individual, ea, frica, în amestec cu puțină angoasă, stimulează căutarea de sine și introspecția. Dacă privim în istorie, vom constata că în jurul pandemiilor s-au născut argouri, uneori de mare expresivitate. Pofa de creație lingvistică se poate prelungi în creație literară propriu-zisă. Există semne certe că și la noi se conturează o literatură (ocazională, ce-i drept) a pandemiei. Întrebarea anchetei își propune să ne zidească într-o paradigmă care tocmai se naște. Totul ar putea curge într-o epopee colectivă. Consider însă că pe marginea unor astfel de subiecte nu putem decât flecări.

Pe de altă parte, existența noastră a devenit mult mai spectaculoasă, de când un Mare Olar, nevăzut, ne-a transformat pe toți, prin punerea de măști, în *persona*, atât la propriu, cât și la figurat. Disociind sensurile întrebării, pe plan social-uman ar fi câte ceva de adăugat paletii zilnice de acțiuni, pentru ca viața să mai semene cu cea de dinainte de COVID, poate de la nevinovate exerciții de socializare într-o cafenea, până la urgențe medicale, amânate sau desistate, pur și simplu. Acel „cu siguranță” de la sfârșitul întrebării este însă mult mai fragil de cum îl arată învelișul său sonor. Asta și în celălalt plan, literar, unde cel mult mi-aș dori să-mi văd tipărit un volum selectiv de eseuri, pentru care am și un titlu: *Camera cu insomnia*. Poezia își vede de ale ei, nu prea are atingere cu pandemia. Când e cazul, ea știe și să aștepte. Aș putea, eventual, schița tabla de materii, pentru două plachete, în perspectiva următorilor doi ani, când se va rotunji un deceniu de la ultima apariție, cu *Salonul de toamnă* (2013). Și titlurile lor îmi sunt deja familiare: *Monede în aer* și *Muntele se încheie la nasturi*.

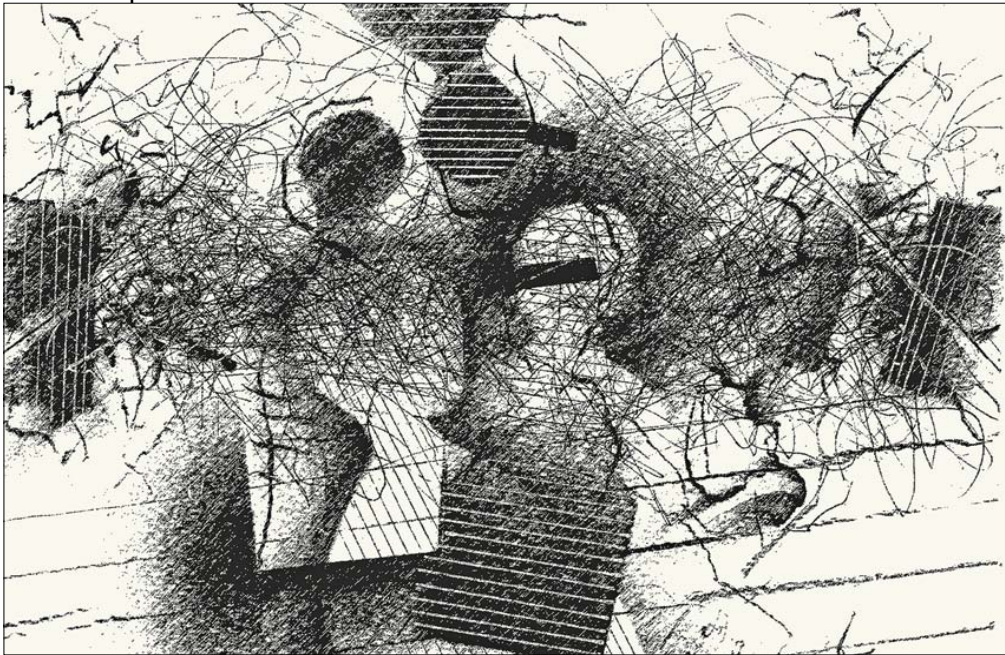
Andrei NOVAC

Poet

Pandemia înseamnă, în primul rând, capacitatea fiecăruia dintre noi de a putea să-și exerseze trăirea libertății în situații-limită. De un an de zile, foarte multe lucruri care țineau de firescul nostru s-au schimbat, astfel că au dispărut, fără să vrem, anumite practici firești în situații în care presiunea unei astfel de pandemii nu ar exista. Am pierdut întâlnirile față în față cu studenții de la universitate, dezbaterile publice, dar și participările la târgurile internaționale de carte. Lipsa acestor evenimente m-a privat pe mine, în calitate de manager cultural, de a reuși să duc la îndeplinire unul dintre cele mai importante proiecte de promovare a statutului de Capitala Culturală Europeană pe care Timișoara încă îl deține pentru anul 2023 – statutul de Orașe Invitate pentru București și Timișoara la Târgul Internațional de Carte de la Paris.

Din fericire, acest statut de Orașe Invitate a fost păstrat pentru anul 2022. Cu toate că nu am putut să facem o serie de lucruri în 2020, am reușit, datorită activităților din anii anteriori, să ajungem la un număr record de 120 de cărți care urmează să fie traduse și publicate la unele dintre cele mai importante edituri din străinătate, prin intermediul Programului de Traduceri finanțate de către Institutul Cultural Român. Asta înseamnă că orice situație de criză poate să fie gestionată întotdeauna constructiv de către fiecare dintre noi, în așa fel încât, la sfârșitul ei, să primeze libertatea fiecăruia dintre noi.

România are exercițiul trăirii libertății în condițiile cele mai grele: perioada comunistă a însemnat încercarea de a distruge singura posibilitate de existență coerentă a oamenilor, și anume, libertatea – o libertate al cărei sens a fost dat în decembrie 1989, tocmai de frumusețea unuia dintre cele mai importante orașe din România, Timișoara.

Am rămas cu multe în urmă și cred că mai nimic n-o să mai pot recupera. Au venit la pachet și așa s-au și dus. Singurătatea, nu prin însigurare, sau poate mai ales prin ea, a fost cuvântul de ordine al anului ce a trecut. Și natura a fost singură. Derutată. M-am întors la sat și-am căutat să descopăr, în memoria mea îndepărtată, mirosuri, stări, simplitatea cu care am crescut, siguranța pe care o dă pământul tălpilor desculțe. Erau acolo, estompate. Florile se răneau în durerile picioarelor mele și își pierdeau culorile în nevederea ochilor mei plânși. Ele ieșiseră afară cu mirosuri, dimineața, devreme, în zori. Și mă găseau scoasă din vise cu și mai adâncite vântori. N-am reușit să le trezesc în întregime. Dar a fost primul pas.

Am mai aflat că în fața suferinței suntem singuri. O știam. Dar mereu m-am amăgit că în sufletul meu nu are dimensiunea pe care am descoperit-o în anul care a trecut. Ar fi o alternativă: întoarcerea la simplitate. Poate e doar un vis? Mai știți ce gust are pâinea scoasă atunci din cup-tor? De cea din țest nu vă povestesc! Ori cum e să bei un pahar de lapte proaspăt? Ori să mănânci niște caș, ce ziceți? Și pentru că Robert Șerban a avansat cuvântul „siguranță”, cu siguranță am să mai trăiesc. Dar de la o zi la alta. Cu scris, fără scris... Planurilor pe termen lung (cincinale) le-a trecut moda! Asta o să fac. Am să trăiesc. „Altfel”. Însă cuvântul „toxic”, acum la modă, asociat cu stări și persoane, am să-l păstrez în vocabular.

Mihaela PASAT

Traducătoare

„Poți trăi oriunde ai cum aprinde focul și cu cine să schimbi o vorbă”, scria Vintilă Horia *în Dumnzeu s-a născut în exil*. Aducerea laolaltă prin *cuvânt* („aidoma florilor într-un buchet”, cum ne explica magistrul Gh. I. Tohăneanu, într-un excurs etimologic), ca și atingerea sufletului, prin îmbrățișarea nețărnută și nemăsluită, ne întemeiază ființa, viețuirea. În absența lor, rămânem fără tâlc, în acel „Nimic. Am existat.” al încremenirii pietrei sartriene. Așa ne poate fi furată o clipă, o zi sau o nedefinită înșiruire de zile din efemera, deja, durată. Am prins de veste că eram prădată de lamura iubirii, într-o vreme când aveam mai multă nevoie de ea, știut fiind că vigoarea cuvântului și puterea îmbrățișării au darul leacurilor miraculoase care sporesc imunitatea și înlesnesc respirația interioară a sufletului, ducând la diminuarea stresului, a stării de depresie, la stimularea sentimentului de încredere și a nivelului stimei de sine. Gesturi de recunoaștere și recunoștință, esențiale supraviețuirii.

Am fost limitată, ca mai toți hăituiții, de insesizabilul inamic insinuat mișelește, la retragerea în sălaș, ferecând zăvoare în fața pașilor ce mi-aș fi dorit să-mi treacă pragul, istovind cuvinte rămase nerostite; am fost constrânsă la a-mi ascunde zămbetul sub mască, în iureșul unui carnaval absurd. Mai norocoasă, totuși, decât alții, nu mi-am pierdut nici gustul, nici mirosul, nici auzul, nici văzul (privirea cuprinzând de departe și pe cele ce mâna nu le poate atinge), nici, mai ales, bunul simț, judecata și simțul umorului. Dar, dacă e ceva ce n-am făcut, cu adevărat, a fost să nu mă las pradă fricii.

Familiarizată cu dimensiunile culturii, nu mi-am plecat capul săbiilor indicilor de incertitudine, individualism și distanță ierarhică, ieșind indemnă, iată, din zbatările între *abis* și *înalt*, între *înapoi* și *înainte*, ale unui „*altus*” *sui-generis*, calibrând memoria despre trecut și memoria despre viitor. *Ergo, sum!* Și sper să pot răzbate, împlinind promisiunea de a-mi aduce lumea dincoace de prag, năruind zăgazurile depărtărilor, fără mască pe obraz și fără frică-n sân.

Liubița RAICHICI

Poetă, traducătoare

N-am făcut Festivalul „Porțile poeziei”! Pregătisem ediția a zecea, sponsorul a hotărât să finanțeze *substanțial* premiul festivalului, am trimis invitații în lumea largă, din ianuarie, au venit și confirmările de la „participanți” mai mult decât onorante, zic, extraordinare, și pe urmă, în aprilie, a trebuit să recunosc că am pierdut anul 2020 și că nu se poate... Cert e că vreau să-l fac, cert e că nu vreau să-l mimez și, cu siguranță, nu știu dacă o să mai fie (vreodată) posibil formatul...

Julia SCHIFF

Poetă, traducătoare

Pandemia a paralizat de mai bine de un an viața culturală a metropolei München, unde locuiesc. Dar nu atât închiderea muzeelor, a bibliotecilor, a teatrelor și a operei mi-a pricinuit în acest răstimp o durere deosebită, ci porțile închise ale unei instituții unice pe scena culturală a Germaniei, cu numele de Lyrik Kabinett. La serile literare săptămânale din acest palat al culturii luam parte până la erupția pandemiei, laolaltă cu autorii, pe care i-am tradus din alte limbi. Însoțisem cabinetul condus de doamna Ursula Haeusgen, o adevărată mecenă a poeziei, din anii '80, prin peregrinarea sa necesară de-a curmezișul orașului cu un volum tot mai mare de cărți, până la actualul său sediu din strada Amaliei 83a. Clădire finanțată de doamna Haeusgen din banii proprii; adăpostul definitiv al cărților – după mărime, a doua bibliotecă lirică din Europa, cu peste 63.000 de volume – e dotat cu tehnică modernă și personal calificat.

E un loc de prezentare pentru poeții contemporani din întreaga lume și unde se desfășoară periodic cvartetele lirice, devenite un punct fix în programul casei.

Publicații recente de poezie sunt la îndemâna fiecăruia. În seria de cărți “albastre” ale mecenei a apărut, în 2018, antologia traducerilor mele de poezii din maghiară în germană, cu titlul *Fényesóvák / Streiflichter*. Cabinetul e susținut de o asociație de utilitate publică și de o fundație, printre membrii căreia se găsesc editori și docenți ai universității din München. Ordinul Bavariez pentru Merit și titlul de Senator de onoare al Universității din München încorenează o viață dedicată poeziei.

Decesul doamnei Haeusgen, la 20 ianuarie a. c., înseamnă o mare pierdere nu numai pentru iubitorii de poezie și studenții care umpleau săptămânal sala, ci și pentru viața culturală a Bavariei. Pentru mine, dispariția unui spirit înrudit în aceeași pasiune. Ea a creat poeziei un spațiu de trăire estetică și senzorială. Acest lăcaș înalt al poeziei îmi lipsește acum. Îl voi frecventa de îndată ce viața va reintra pe făgașul ei obișnuit.

Costel STANCU

Poet

M-am gândit să îmi cumpăr o broască țestoasă. Reptila asta mi-ar aduce multe avantaje, inițial nebănuite. În primul rând, nu vorbește, nu lasă păr, nu fuge de acasă, e înțeleaptă. Bea apă rar, ceea ce e onorabil pentru casa unui poet liric. Am auzit că hibernează, dar o dezvăț eu. Poate am nevoie de ea ca animal de companie, să o plimb, dacă se mai impune vreo stare de urgență. Marele avantaj l-am lăsat la urmă: trăiește trei sute de ani. Peste timp, când generațiile vor fi uitate de pandemia nenorocită de acum și omul va fi deslușit deja limba tuturor viețuitoarelor, târătoare sau nu, țestoasa mea (nu am botezat-o încă, aștept sugestii), scormonind în memoria-i de piatră seacă, va povesti oamenilor viitorului, strânși în jurul unui foc virtual, despre anii coronavirusului timpuriu, cât și despre ce a făcut primul ei stăpân – Dumnzeu să îl odihnească și să îi ierte greșelile – imediat după ce a scăpat de spectrul distrugător al Sars-Cov 19. (Ce nume de navă spațială din Războiul Stelelor. Mă rog, stелеlor verzi, că eu am avut „plăcerea” de a le vedea în timpul contaminării.).

Așadar, să ne închipuim în viitor și să scormonim în amintirile țestoasei. Ce găsim acolo? Aproape tot ce a întreprins Costel Stancu (își mai amintește cineva de el?), după ce s-a văzut liber de neașteptatele restricții. A mers în drumeții, pe jos, prin locuri semi-sălbatice, unde nu urlă motoarele și muzica; s-a omenit cu prietenii pe la terase, fără graba că vine ora închiderii; s-a dus prin tabere literare; s-a îmbrățișat cu prietenii, nu s-au mai salutat din priviri ori ciocnindu-și pumnii, a iubit și (poate) a fost iubit; a citit și a scris după puterile lui; a întâlnit oameni noi și s-a minunat de poveștile lor; a băut din sticla dată roată împreună cu apropiați și necunoscuți. Și câte și mai câte! Dar astea sunt lucruri firești, se vor mira ascultătorii. Nu a găsit ceva deosebit, original? Aveți dreptate, va răspunde țestoasa, dar fără acestea e aproape imposibil să trăiești. Și încă ceva, ar adăuga ea scărpinându-și pielea bătrână și julită de pe gât (oare broaștele țestoase se scarpină? Nu știu, dar o să o urmăresc.), ceva ce neglijase atunci: a descoperit și a învățat să prețuiască *noblețea libertății*.

Mda, e clar. Am un prieten care ține un magazin de animale. Am plecat. A, să nu uit să îmi pun masca. Treziți-vă, fraților, suntem abia în martie 2021. Mai e până în viitor, iar țestoasa mea e încă pui.

Gabriel TIMOCEANU

Poet

Riguros vorbind, cu siguranță am învățat că nu mă pot aventura să declar ce voi face „cu siguranță”, nici peste o zi. Încerc să-mi fac posibile următoarele douăzeci de minute și tot așa. Sigur, am totuși însăilări de proiecte, cum se vorbește acu,

care frizează, înțeleg mai târziu, prea târziu totdeauna, visul chimeric. Cum ar fi că mă las de fumat, ori m-apuc de sport, ori m-apuc să-mi culeg opera din lăzi și să ordonez, să corectez, să-mi trec viața în caiet curat, fără pete și urechi. Zicea Haivas, profesorul de matematică din liceu: „Ce-i cu caietu ăsta, ți-ai ținut pe el bocancii la uscat aseară, ai învelit slămina azi, în drum spre școală, fă odată tiunghiul ăla și nu te mai uita după mine, că nu sar pe fereastră”. Era nasol atunci, la tablă, chiar de știa lecția, acu, când băjbăi și murmuri, îți dai seama ce ovații, din tribuna în care tot tu te afli.

După pandemie, aici iarăși visăm cu găleușele noastre, cu lopățile și colacii rață ori pisică, la o revenire mecanică în paradisul pierdut, după, cum ziceam, va trebui să învățăm să viețuim pe fondul unui tip de isterie ce și-a făcut, în anul ce-a trecut, intrarea, cu calul troian al bolii. Mai văd și mă tem de-o revenire a brutei la butoanele lumii noastre, a tipătului alb ori negru, la estomparea filigranului, nuanței, frumosului mic, în care chiar stăteam campat ca ursu într-o iarnă continuă. Moral ar fi să ies din bârlog cu stindardul meu, al nuanței, și să țin și eu. Desigur, nu se va întâmpla asta, îmi iau totuși angajamentul, în fața colectivului și a mea, personal, că mă voi apuca să iubesc, cum se cuvine, măcar oamenii de lângă mine. Aș vrea să mai apuc să-mi cer iertare celor pe care i-am dezamăgit. Cam asta am să fac după pandemie.

Ileana URSU

Poetă, traducătoare

A trecut încă un an, pentru noi ca și atâtea trecuți (mai ales cei frumoși) și sper că nu se va repeta. Pandemia a făcut să conștientizăm cât suntem de fragili. Să înțelegem că sănătatea nu are preț. Nu îmi amintesc de vreo altă perioadă în care să nu călătoresc. Aceasta mi-a fost cel mai greu anul trecut. Să fiu sinceră, mi-au lipsit bibliotecă, teatrul și, nu în ultimul rând, cafe-neaua. Toată viața am petrecut-o cu și între oameni. Între prieteni. În momentul în care aceasta mi-a fost ”interzis” totul a primit o altă dimensiune. Am avut norocul să trecem bine când este vorba de sănătate, dar, la această vârstă, un an pierdut este mult. Cum trece această stare, mă văd la aeroport, probabil spre București. La copii. Pe lângă noile tehnologii, îmi lipsește strângerea de mână, nu i-am văzut de un an.

Dar să nu alunec spre pesimism. Suntem sănătoși, de acum și vaccinați, totul va reveni la normal. Asta e încurajare. Anul trecut am încercat să îl petrec fără a-mi permite să mă întristez. Am tradus și am publicat traduceri. Una dintre acestea este și *Orbitor – aripa stângă*, romanul lui Mircea Cărtărescu, care, la sfârșitul anului

2020, a fost înalt cotate (locul 4 – primele locuri au aparținut prozei scrise în limba sârbă) pe lista criticilor literari din Serbia. M-a bucurat faptul că traducerea a reușit să prezinte originalul după merit. De altfel, aceasta este cea de a patra carte semnată de Cărtărescu și tradusă de mine în limba sârbă. Și toate au fost foarte bine primite – Cărtărescu se citește în Serbia. Am mai tradus și Tatiana Țibuleac, *Grădina de sticlă*, și Liliana Coroboca, *Kinderland*. Acum lucrez la *Dimineața pierdută* a Gabrielei Adameșteanu.

Și dacă nu am putut călători, și dacă

nu am fost (fizic) între oameni, am fost cu gândul și în gând peste tot prin traducere. Este doar trist că nu am avut prezentări (în Serbia) din cauza situației epidemiologice. Dar vor fi. Și îmi pare rău că în România nu se știe aproape nimic despre aceasta. Dar nu din cauza COVID-19. Ci din alte motive. Poate și pentru că nu am cu cine să vorbesc despre tot ce fac, iar singură nu știu. Dar n-are importanță. Cărțile sunt aici și au viața lor. N-am spus, am publicat și o culegere de poezie (bilingvă). Eu trăiesc bilingv. În Petrovaradin.

Nu știu dacă am dat răspunsul dorit de revistă, dar am încercat să sublimizez ceea ce s-a petrecut în ultimul an. Să vă apropii de ”ce am visat și ce s-a întâmplat”. Vă urez sănătate, succese și împliniri, și să ne vedem de parcă nu a existat tristul an 2020. Să nu îi uităm însă pe cei care nu au ieșit din acest an, pe cei pe care boala i-a oprit din vis și realitate, ca și pe prietenul Milurco Vukadinovici.

Adriana Weimer

Poetă

Pandemia a venit ca un fulger distrugător, atât fizic, cât și sufletește și social, ca un blocaj emoțional, cel puțin în ceea ce mă privește. Viața mea s-a schimbat în mare măsură, obișnuită fiind să particip, de câte ori îmi permiteau timpul și sănătatea, cu toată inima, cu toată ființa mea, la evenimente culturale, să păstrez pe rețina aparatelor foto și video tot tabloul acestor superbe întâlniri culturale, ca să ne putem bucura, în timp, în ani, de aceste neprețuite clipe-amintiri culturale. Aceste clipe-amintiri, mici bucurii intelectuale și spirituale, păstrate în memorii electronice, mi-au făcut suportabilă greaua perioadă de izolare socială și culturală. Acestea sunt lucrurile pe care nu le-am făcut, cu mare regret, în pandemie, și pe care, cu siguranță, le voi face din nou, începând cu primele clipe de eliberare. Dumnezeu să ne ajute pe toți să putem reveni la normalitatea de care ne este atât de dor!

Anchetă realizată de
Robert ȘERBAN

Ce n-ați făcut în pandemie, dar veți face, cu siguranță, după?

Actrița care a refuzat Hollywoodul

Alexandru BUDAC

În orice țară cu o cultură sănătoasă, Irina Petrescu ar fi devenit obiectul venerației, ca divele cinematografiei italiene – Sophia Loren, Monica Vitti ori Claudia Cardinale – și ale ecranului

mărturisește în prefața intitulată „Târziu”, i-a revenit sarcina dificilă de a finaliza singură un proiect pe care l-a inițiat, dar a cărui configurație a fost imaginată de Irina Petrescu (și-a dorit o carte asemănătoare unui film alb-negru). Prin urmare, Magda Mihăilescu a trebuit să ducă la îndeplinire dorința prietenei de-o viață, păstrându-și în același timp alert

bine păzite și *summa* realizărilor sale.

În adolescență, Irina Petrescu credea că va studia Arhitectura. Familia a descoperat-o, spunându-i că este prea firavă – și prea mioapă – pentru munca pe șantier. La șaisprezece ani, regizorul Savel Știopul o remarcă la restaurantul Continental, unde se afla însoțită de părinți, și o cheamă la probe pentru un film după scenariul lui Marin Preda. Filmul nu a mai fost făcut, însă probele îi vor fi arătate ulterior lui Liviu Ciulei, care o distribuie în rolul Anei din *Valurile Dunării* (1960), debutul memorabil al Irinei Petrescu, pe atunci studentă la Filologie. Își serbează majoratul pe șleplu folosit la filmare, iar pirotehnicul din echipă o surprinde cu un foc de artificii.

Restul ar trebui să fie istorie, cum spune clișeuul retoric. Nu și pentru Magda Mihăilescu. Îi adresează artistei întrebări directe, menite să limpezească atât relația timpurie a Irinei Petrescu cu filmul, dar și contextul nebulos, marcat de eșecuri și umilințe – debutanta nu provenea dintr-o familie cu dosar pe placul autorităților –, în care a abandonat Franța pentru IATC. Atrăgându-i insistent atenția asupra bunelor auspicii de la începutul carierei, criticul o întreabă delicat, dar și cu o nedumerire ce mi-a amintit rezervele lui Alex. Leo Șerban față de teatru – la fel ca Magda Mihăilescu, și el considera că filmul este o artă cu o putere incomparabil mai mare de a impune actori și de a le păstra memoria intactă pentru generații diferite de spectatori –, de ce a luat la un moment dat hotărârea să se ascundă de ochiul camerei de filmat. Irina Petrescu îi răspunde că pe scenă și-a găsit împlinirea și echilibrul artistic, o relație mai directă cu publicul și mai multă libertate în rolurile de compoziție. Nu și-a dorit să fie vedetă, s-a ferit să devină răsfățata producătorilor și cineaștilor dornici să conceapă roluri special pentru ea.

Deciziile profesionale vorbesc de la sine. Irina Petrescu nu este doar protagonista primului nud din cinema românesc, într-o scenă din *Răutăciosul adolescent*, de care-și amintește candid, amuzată. Scenaristul și producătorul Abby Man, după ce a remarcat-o în *Duminică la ora 6* (1966) de Lucian Pintilie, i-a oferit un stagiu la Hollywood. Din confesiune și dintr-o epistolă-eseu pentru un număr *Cinema* din

aprilie '68 – te apucă vertijul numai când te gândești cum clocotea filmul american în epocă – reiese că nu s-a simțit deloc în largul ei în California. Nu i-au plăcut mâncarea, cafeaua fără zahăr, dependența de automobil, viața zilnică importunată de nesfârșitele reclame la produse, obligația de a lua parte la forfota mediatică și cocktailuri, cutuma hollywoodiană de a distribui actorii în categorii fixe (procesul numit *typecasting*). Mai presus de orice, era teribil de îndrăgostită, așa că a cerut să fie luată înapoi acasă. Îl roagă pe Gheorghe Vitanidis să-i găsească un rol în următoarea lui producție. Îi scrie o scrisoare partenerului, și una ministrului Culturii. Încurcă însă plicul ministrului cu plicul destinat iubitelui. Nimic dramatic, dacă formula ei de adresare tandră nu ar fi fost „Dragă tâmpitule”.

Când privești fotografiile alb-negru – însoțite de câte un scurt comentariu personal al Magdei Mihăilescu –, chipul expresiv, parcă mereu altul în felul cum transmite emoțiile, nu înțelegi de ce mama îi spunea în copilărie că era urâtică, și de ce Irinei Petrescu nu-i plăcea să se vadă pe ecran. Îi explică Magdei Mihăilescu în ce măsură își distinge sinele de la vârsta debutului ca pe o soră îndepărtată din Australia. Capricii de divă? Categoric, nu.

Ori de câte ori aud sintagma „capricii de divă” îmi amintesc o bârfă a lui Orson Welles, care povestea cum odată, la o petrecere unde Rita Hayworth n-a vrut să-l însoțească, a luat-o pe Marlene Dietrich ca să i-o prezinte Gretei Garbo. Starul suedez stătea pe un fel de podium, ridicat în mijlocul încăperii, așa încât lumea s-o privească de jos în sus. Dietrich i-a făcut complimente sincere, ca o admiratoare intimidată – v-o puteți imagina pe Marlene Dietrich fâstâcindu-se? –, dar Garbo a scrutat-o rece, rostind sec, „Mulțumesc frumos. Următorul?”, și apoi i-a întors spatele.

Poate că Irina Petrescu, la fel ca orice actriță ce excelează în această profesie unde vârsta continuă să fie un criteriu nemilos pentru femei, a trebuit să-și înfrunte propriile vanități – a fost mereu atentă la propria imagine –, însă, citindu-i confesiunea, am avut senzația că nimic nu a înspăimântat-o mai tare ca vulgaritatea, compromisul politic sau comercial și scotocirea mediatică, indiscretă, a vieții private. A preferat intimitatea sălii de spectacol, unde știa că vin s-o vadă în primul rând cei capabili să-i aprecieze meritele actoricești.

Am închis cartea fascinat de personalitatea Irinei Petrescu, dar și cu sentimentul că nu ne cunoaștem și nu ne apreciem suficient actorii. Atunci când o facem, este adesea prea târziu.

Magda Mihăilescu

SORA MEA
DIN AUSTRALIA

TRECUTE ÎNTÂLNIRI
CU

IRINA
PETRESCU

francez, Catherine Deneuve sau Anouk Aimée. Pe alte meleaguri, charisma ei ar fi fost negreșit compatibilă cu îndrăznelile estetice exuberante din *La Nouvelle Vague*, și și-ar fi găsit locul într-un peplum grandios, cu patriciene redactate în formatul de 70 de mm, mai degrabă decât într-un *noir*. Putem doar să visăm cum s-ar fi priceput Kubrick să-i pună în valoare talentul și fotogenia. Irina Petrescu a avut șansa întâlnirii cu câțiva regizori români importanți, dar și-a ales cu grijă filmele și colaboratorii, evitând concesiile pe care o carieră mai vizibilă le-ar fi presupus în anii dictaturii ceaușiste.

După 1992 a abandonat cinema în favoarea scenei. A trăit discret și s-a stins discret. Indiferent în ce împrejurări și-o amintesc – la repetiții, în călătorii, la festivaluri – reminiscențele prietenilor și colegilor converg spre același portret: o persoană privată, delicată și elegantă, o artistă perfecționistă, imună însă la viciul carierismului.

La sfârșitul anului 2019, reputatul critic de film Magda Mihăilescu a publicat la Editura UCIN un volum de memorii ale actriței, conceput ca o suită de conversații și album monografic totodată. Cartea poartă titlul surprinzător *Sora mea din Australia: trecute întâlniri cu Irina Petrescu*, și nu poate fi descrisă într-un cuvânt. Cuprinde o discuție între prietene – începută în *Adevărul Literar și Artistic*, completată de pe benzi magnetice și, din nefericire, întreruptă de moartea artistei –, o serie de scrisori trimise de Irina Petrescu publicației *Cinema*, omagii ale colegilor de breaslă, o colecție excepțională de fotografii.

Sunt convins că nimeni altcineva nu ar fi reușit performanța Magdei Mihăilescu. În primul rând, după cum

ochiul profesionist. I-a venit în ajutor talentul aparte, acela de a rotunji omogen biografia și cariera actriței, cu blândețea criticului de film ce-și iubește vocația fără să fie pedant. Nu e prima oară când Magda Mihăilescu ne demonstrează în ce măsură stăpânește genul: a debutat cu o monografie a Sophiei Loren, iar în *François Truffaut, Bărbatul care iubea filmele* se distinge aceeași înzestrare – am regăsit-o și în *Sora mea din Australia* – de a ghici corespondențele, invizibile pentru neinițiat, dintre viața artistului, secretele

Ghici ce pățim la cină?

În primăvara anului trecut, la scurtă vreme după ce planeta a intrat în izolare, Editura Scribner și câteva reviste americane au anunțat publicarea, programată pentru luna octombrie, unui nou roman de Don DeLillo. *The Silence*, specificau la unison comunicatele de presă, a fost finalizat chiar înainte de izbucnirea pandemiei și a anticipat situația în care ne aflăm. Printr-o ironie desprinsă din universul lui DeLillo, cartea a devenit victima publicității disproporționate.

The Silence nu este roman, ci nuvelă, în orice caz, o proză scurtă nefinisată, în proces germinativ (nu întâmplător, a început imediat concursul pentru achiziționarea drepturilor de ecranizare). Atmosfera ficțiunii nu rezultă dintr-un *lockdown*, ci dintr-un *shutdown* cu o firavă sugestie SF: în 2022, când întreaga suflare a SUA urmărește campionatul Super Bowl LVI, un *glitch* în rețea, după pâlăitul preliminar, o extrasistolă sincronă a sateliților și telefoanelor inteligente, a ecranelor din case și silozurilor nucleare rămase fără stăpân, aruncă omenirea în comă tehnologică. DeLillo concentrează catastrofa în apartamentul newyorkez al cuplului Max Stenner și Diane Lucas, cărora li se alătură Martin Dekker, fostul student al Diane, obsedat de manuscrisul din 1912 al *Teoriei speciale a relativității*, și un alt cuplu, soții dezinhibați Jim Kripps și Tessa Berens, pe care colapsul rețelelor de comunicații i-a surprins în avionul ce-i aducea din excursia la Paris. Premisa poveștii, aceea de a desena apocalipsa la dimensiunile unui fractal de cameră e scilpitoare și ambițioasă, dar, din păcate, neconvingătoare, cu personaje abia schițate. Sufăr când autorii mei favoriți răslesc

execuția.

Toate temele specifice creației lui DeLillo se regăsesc, sintetic, la locul lor: cultul american pentru sport – analogia dintre strategiile din fotbal și jocurile industriei militare a constituit ruminația timpurie a protagonistului din *End Zone* –, teama de moarte tratată absurd prin publicitate și consumerism exacerbant, megacorporațiile – stadionul unde se joacă meciul din seara nefastă, *The Benzedrex Nasal Decongestant Coliseum*, poartă numele sponsorului oficial –, perechi disfuncționale, femei cu personalitate puternică, točilari supradotați, capabili să traducă *Zeitgeist*-ul nostru paranoic în modele matematice, întreg spectrul de catastrofe pe care îl putem concepe.

DeLillo și-a găsit în etape vocea personală. Și-a consolidat pe merit statutul, între anii '80-'90, cu ficțiuni precum *White Noise*, *Libra* sau *Underworld*. După cea din urmă, s-ar putea spune că mai degrabă a păstrat linia de plutire. Mă număr printre puținii admiratori ai romanului *Amazons*, publicat sub pseudonim feminin și apoi renegat, o farsă literară nepretențioasă, amuzantă și sexy, unde ironiile lui DeLillo nu au limite. Din *The Silence* lipsește umorul, acel umor negru și sec pe care i l-am apreciat întotdeauna. O anumită observație, scăpată în eter, mi se pare că ni s-a aplicat perfect în primăvara trecută: „Viața poate deveni așa de interesantă, încât uităm să ne fie teamă”.

De la Aristotel încoace, s-a perpetuat în cultura occidentală prejudecata că tragedia și suferința sunt mai valoroase artistic decât comedia. Dați-mi voie să nu fiu de acord. (A.I. B.)

Morala amănuntului, amănuntul moralei

Cristina CHEVEREȘAN

Despre *Scriptor sau cartea transformărilor admirabile*, 'ego-proza' lui Codrin Liviu Cuțitaru apărută la Polirom, în 2017, am scris cu plăcerea de a descoperi o latură inedită a autorului, presimțită doar până în acel moment. Așteptam, însă, ocazia de a-i regăsi în volum pastilele de erudiție atât de rigurose calibrate din publicistica de cultură: mostre de disciplină, concizie și inteligență, cristalizate în număr determinat de semne, dar niciodată rigide, încorsetate, anoste. De ani de zile, rubricile universitarului ieșean oferă o gură de aer proaspăt în peisajul mai degrabă pestriț al revistelor românești, punând în balanța dreptei măsurii detașarea critică, interpretarea nuanțată și un umor pătrunzător, strunit, de cea mai bună calitate.

Era firesc, deci, să întâmpin cu nerăbdare *Filozofia lucrurilor mici*, publicată la Junimea în 2020: *annus horribilis* al omenirii înghețate de pandemie, *annus mirabilis* pentru exact acest tip de meditație, aplicată asupra aspectelor presupus mărunte care, cu precădere în condiții de criză, se dovedesc cruciale. Scurt și la obiect, *Argumentul* din deschidere operează un triaj eficient al publicului-țintă, expunându-i intențiile *in nuce*: "Suntem refractari la detalii, avem mereu senzația că doar *istoria mare* contează, aspectele minore, ale istoriei mici carevasăzică, plictisindu-ne invariabil. S-ar putea să greșesc, însă am convingerea că istoria grandioasă derivă, necondiționat, din segmentul biografic, din banalul cotidian. Ratându-l pe acesta din urmă, putem rata viitorul. Cine mă crede pe cuvânt ar avea motive să citească mai departe".

Fascinată, la rândul-mi, de mărunțul, insignifiantul, neobservatul, marginal(iza)tul fiecărei zile, ce face diferența într-o contemporaneitate obsedată de grandoare și populată de egouri pe măsură, nu pot să nu rezonerez cu o scriere dedicată "moralei amănuntului", cum corect o definește și orientează eseistul. Despre ce se face, deci, vorbire în cele trei sute de pagini de viniete culturale? Despre ceea ce, după caz și circumstanțe, mulți ar putea categorisi drept nimicuri sau futilități: de la subiecte aparent "grele" (viața, diplomația, democrația, autoritatea, statul, sfințenia, originea omului, școala, cunoașterea rațională, destinul, vina tragică ș.a.), până la stări, însușiri, sentimente subiective și difuze, dar cu atât mai incitante ca teme de studiu: plăcerea, frica, uimirea, curajul, acceptarea, durerea, siguranța, lenea, ura ș.a.

Cele ce atrag atenția și merită implicarea autorului sunt diverse, selectate din seria stimulilor inevitabili, proveniți din întâmplări egal banale și demne de investigație prin însăși încetățenirea lor drept trăsături recognoscibile ale profilurilor intelectuale, profesionale, personale întâlnite la tot pasul. În atentu-i proces de observație, Cuțitaru se dovedește nu doar un fin analist al naturii umane - cu manierisme, automatisme, egocentrisme, narcisisme, derapaje, stereotipii integrate dintre cele mai evidente -, ci și un contemplator de cursă lungă al peisajului-cadru, al societății care dictează și/sau guvernează instincte, emoții și reacții, manipulează imagini, construiește iluzii și strivește intenții prin puru-i elan "civilizator", expus până în

cele mai mici și relevante detalii de ochiul (și condeiul) exersat.

Poate nu întâmplător, volumul debutează cu un text despre lașitate (în "kakistocrația românească" - vă las să descoperiți termenul, în caz că nu l-ați întâlnit -, bântuită de puseuri temător-paranoice) și continuă cu unul despre creierul moral (absent, pare-se, cu desăvârșire de la ipochimenul decerebrat etic, comun, dominat de "meschinărie nedisimulată, ipocrizie pernicioasă, atitudine vicleană și interese voalate"). De altfel, întreaga construcție e pusă, mai mult sau mai puțin explicit - în funcție de text, context și metatext -, sub semnul alegerilor inerente, publice sau private, pe care suntem obligați a le face în mod curent. Din episoadele meditativ-narative ies la suprafață exact frământările implicite sau, dimpotrivă, lipsa crasă a unui atare tip de preocupare pentru raportarea la sine și la ceilalți.

Despre judecata etică pune punctul de l-ul adaptării scării valorilor intrinseci și imuabile la actualitatea mentalităților și circumstanțelor, notând: "Contextul biografic prilejuiește, fără îndoială, gândirea morală. Stranie rămâne natura impredictibilă a răspunsului etic la context". Astfel de semnalări ale nuanțelor ce ne marchează existențele sunt ubicue în volumul ce se citește drept tot unitar: tonalitatea poate varia, dar calitatea și relevanța argumentației, alături de acuratețea demonstrației, rămân constante. Claritatea și directetea exprimărilor pot deveni absconse, pe alocuri, în discursuri filosofice de anvergură. Nu e cazul lui Codrin Liviu Cuțitaru, care filosofează doct, dar asumat și didactic, în marginea marilor texte ale gândirii și literaturilor lumii.

Pe de o parte, erudiția autorului, abilitatea retorică, flexibilitatea mecanismului intertextual, materializarea conexiunilor dintre universul literelor și cel al faptelor sunt incontestabile și pline de un șarm suplimentat de stilul expunerii. Se remarcă natura speculativă, asociativă, arareori digresivă, dar adeseori persuasivă a scurțelor incursiuni în psihologia individuală și colectivă, așa cum se lasă ea cunoscută prin intermediul unor scrieri (sau, uneori, doar trăiri observabile) esențiale. De la Părinții Fondatori ai Americii la transcendentaliștii reinterpretați, de la filosofii clasici revizitați cu interes înnoit la autori români de marcă și ale lor marginalii puțin discutate, analistul detectează prilejuri multiple de a sprijini pe pretexte identificate în decursul lecturilor extinse propriile reflecții (despre natură și adevăr, artist și savant, critica literară sau premiul Nobel, succes și autenticitate, operă sau dezvoltare personală).

Pe de altă parte, modalitatea aparte a eseistului de a se face înțeles și de a pătrunde în conștiința (chiar *conștiința*) cititorului este îmbinată cu naturalețe anvergura și lejeritatea discursivă a omului de cultură cu ironia ascuțită, spiritul micalit, persiflarea bonomă, dar sfichiuitoare unde e necesar, în scopul denunțării unor tare și vicii prea confortabil înscrise în ritu(alu)rile zilnice devenite obișnuință. Cu decența și echilibrul caracteristice, Cuțitaru nu ezită să aducă în prim-plan subiecte controversate ori doar "la modă", expunându-și propriile ezitări, schimbări de atitudine, rețineri sau poziții critice. Astfel, despre toleranță, dezvoltarea personală, competiție sau corectitudine politică curs-au râuri de cerneală, dar ni-

ciunul menit să anihileze sau bagatelizeze observațiile formulate ferm și constant în volumul căruia nu-i lipsesc constanța și consistența ideilor.

Trecând prin suita de întrebări retorice, teoretice și răspunsuri concrete, subtile, ancorate în realitatea experimentabilă și decelabilă pentru naturile receptive, cititorul are ocazia să se amuze și alarmeze, mire și rușineze, împăuneze și autoflageze după plac și înclinații. În oricare dintre scenariile, va aprecia exercițiul hermeneutic și imaginativ, filosofarea cu ștaif, dar fără pretenții, perfect adecvată producerii de impact asupra unor categorii variate, pedagogia rafinată a dialogului cu imediatul și creatul deopotrivă, amestecul între sferele înalte ale gândirii și argumentației analitice și mondenitatea jovială a celui ce se bucură și întristează cu egală vitalitate de (in)congruențele și clivajele logice și practice ale lumii din jur.

Imposibil să nu rezonezi cu unele micro-texte mai mult decât cu altele, întreaga natură a demersului favorizând atât detașarea, cât și implicarea subiectivă în formarea, transformarea ori confirmarea de opinii. La final, e greu de ales. Înclin spre excelenta, sfredelitoarea, generos-cuprinzătoarea perspectivă *Despre maturitate*, dar închei cu un inspira(n)t pasaj *Despre caracter*. Autorul raționează în marginea *Eticii nicomahice* astfel: "Ca atare, caracterul nu înseamnă inflexibilitate comportamentală, ci capacitatea de

Mic îndrumar...

Urmare din pagina 3

În ceea ce privește diversele contestări în Justiție, există zeci de decizii judecătorești definitive în favoarea USR. Nu există nicio hotărâre în procedură contencioasă, deci care să se bucure de autoritate de lucru judecat, a vreunei instanțe care să pună la îndoială temeinicia legalității USR. În plus, legalitatea USR a fost argumentul pentru care Ministerul Public a respins toate plângerile penale îndreptate împotriva noastră.

Ca să nu mai amintesc că centenarul USR (deloc desființată) a fost onorat, în anul 2008, prin distincții oferite de Cancelaria Ordinilor din subordinea Președintelui României. Iar la sărbătoarea cu pricina au participat Președintele României și Premierul.

Să nu uităm: legalitatea USR și statutul său de utilitate publică au permis obținerea unor drepturi importante pentru scriitorii din România.

După cum urmează: instituirea timbrului literar, acordarea unor drepturi de asigurări sociale, instituirea indemnizațiilor de merit, finanțarea revistelor literare, alocarea, prin concesiune, a unor active imobiliare etc. La acestea se adaugă finanțarea, prin intermediul administrației centrale și locale, a numeroase evenimente culturale în întreaga țară.

Ce s-ar fi întâmplat dacă știrile privind desființarea USR ar fi fost adevărate și, vorba lui Creangă, bucuria detractorilor n-ar fi fost proastă.

Să nu ne jucăm cu vorbele. Ipoteza desființării USR ar conduce la anularea tuturor drepturilor pe care le-am amintit mai sus. În situația în care insultele, defăimările, clevetirile și denaturările îndreptate împotriva Uniunii Scriitorilor și-ar fi atins ținta, breasla noastră nu ar mai fi avut nicio modalitate să-și continue activitatea la standardele de până acum. Iluzia pe care și-o fac cei ce ne agrează că se vor buluci să se așeze în locul actualei conduceri e deșartă. Ideea că USR nu există dacă o conduc unii și există dacă o conduc alții (adică ei) e doar o nălucire. Dacă USR n-ar exista pentru unii, n-ar mai exista nici pentru ceilalți. Și degeaba s-ar căzni să-și facă o altă Uniune, aceea ar fi o asociație ca oricare alta, fără acces la drepturile de care am vorbit. Beneficiul tuturor acestor drepturi ar dispărea. Pentru a căpăta utilitate publică, potrivit legii, o asociație trebuie să fie reprezentativă, să aibă un patrimoniu, să aibă o activitate meritorie cel puțin trei ani. Ca să nu mai vorbim că statutul de utilitate publică se obține printr-o Hotărâre de Guvern și nu scriind năzbătii pe Facebook.

Cred că vă e limpede: agresiunile acestea desfășurate prin intermediul unor interminabile procese, prin tentativa de a capta bunăvoința (ca să nu-i spunem rea-voința) unor oameni politici sau chiar partide de a ne hărțui cu tot felul de intervenții potrivnice ori prin campanii publice de defăimare nu sunt îndreptate doar împotriva conducerii USR, ci împotriva tuturor membrilor USR. Consider că, dincolo de reușitele noastre, dintre care unele dureros de costisitoare financiar, de a le zădărnici inițiativele netrebnice, o modalitate de a-i descuraja este și atitudinea fermă, solidară a breslei în a le dezavua acțiunile.

Căci gestul acestor scriitori de a jubila la gândul că drepturile dobândite prin lege de confracții lor n-ar mai exista este de o josiție care în istoria literaturii române, cu toate disputele ei pătimașe, nu are egal.

Varujan Vosganian,
Prim-vicepreședintele USR

Codrin Liviu CUȚITARU
Filozofia lucrurilor mici

JUNIMEA
LA 50 DE ANI

11

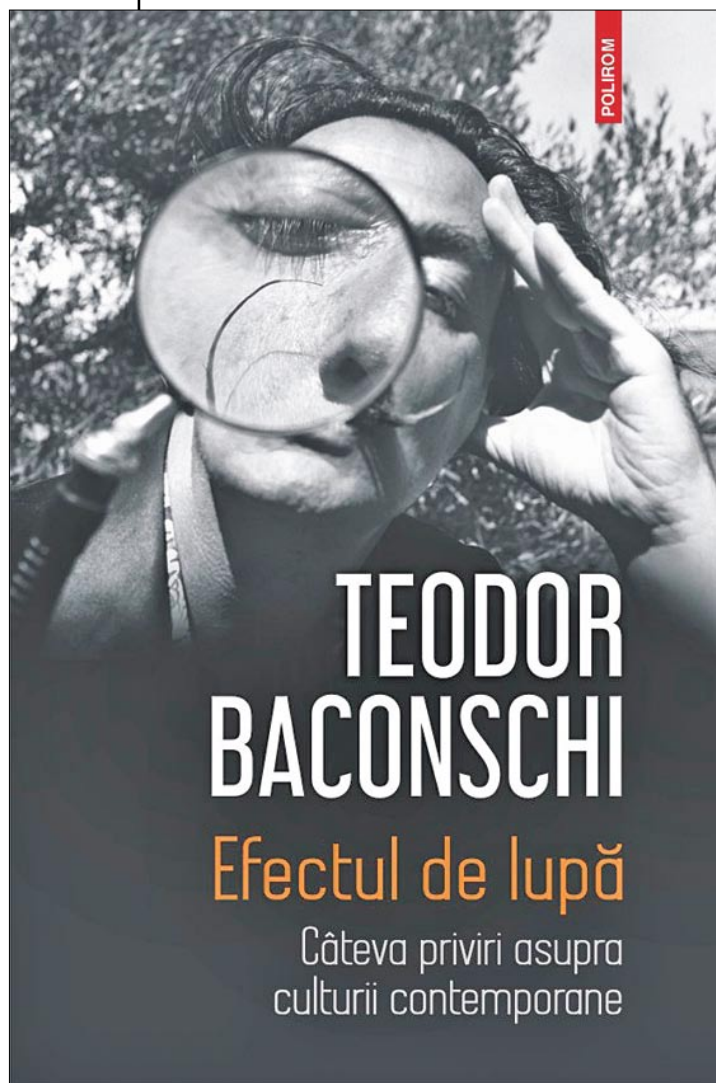
cronica literară

a recunoaște binele și de a acționa pentru diseminarea lui. Iată, aparent, o porțiță etică, deschisă neașteptat «fluctuanților» identitari! Interesul comunității pe care vrei să o slujești așadar te obligă pe tine, «cameleonul» de circumstanță, să accepți orice compromis. Binele celorlalți este idealul tău suprem și, într-o propășire a lui, accepți propria-ți disoluție comportamentală. Dați-mi voie să observ, în această frumoasă arhitectură silogistică, o și mai frumoasă deturnare a adevărului! Nestatornicia condutei, izvorâte din *interesul colectiv*, nu are nimic în comun cu *interesul personal*. Obsesia binelui colectiv formează eroi, cea a binelui personal, cel mult, farisei". *A bon entendeur... bonne lecture!*

Derapajele progresismului și riscurile desacralizării

Simona PREDA

Eleganța discursului este marca prin care se distinge în primul rând Teodor Baconschi, unul dintre puținii (antropologi, diplomați, scriitori) din spațiul cultural românesc care reușește să nu fie vehement și să nu emită judecăți de valoare fără a-și construi un argument viabil. Este însă intransigent atunci când vine vorba despre extremisme. Dar și aici intervine tot cu o mână de catifea, demonstrând, explicând, recurgând la memorie și la experiențele trecute și avertizând totodată asupra

perspective

potențialelor pericole care pot surveni atunci când atitudinile se radicalizează. Nu cade în excese și reușește să își păstreze o anumită gentilețe a gândului. Este ceea ce numim *old school*, în cea mai frumoasă accepțiune a termenului.

De altfel, întregul volum de eseuri *Efectul de lupă. Câteva priviri asupra culturii contemporane* (Polirom, 2021) este o hermeneutică a conștiinței și a bunului simț creștin din care nu lipsește ironia (și auto-ironia), umorul (dar nici sarcasmul) și nici omenescul (și nici omenia). Privită în ansamblul ei, este cartea unui om căruia îi pasă și care nu poate rămâne imun atunci când spectacolul societății se anunță dezolant. Este o deschidere către echilibru, argument, dialog, rațiune (dar fără a pierde din vedere transcendentul) și pentru valorile clasice ale culturii. În plus, Teodor Baconschi nu iese cu nimic din morfologia stilului eseistic — și trebuie specificat faptul că este o zonă în care practică excelența —, nu impune soluțiile și nici nu le dogmatizează. În schimb, problematizează, lăsând în același timp cititorului (pe care adesea îl ia drept complice) libertatea de a-și contura propriile păreri. Dificultatea survine cu atât mai mult cu cât eseu este, în fondul său intim, o jucărie extrem de sofisticată, iar ca gen este un *mélange* situat la granița dintre literatură, erudiție, filozofie, teologie și politologie.

Metodologic vorbind, volumul este structurat în patru părți: „Noi și Occidentul”, „Noi între noi”, „Noi

și Biserica” și „Noi și cărțile” — care pot fi patru moduri de raportare de la un centru radiant, „noi”, către alterități susceptibile de a fi convertite (printr-o strategie reducăționistă) în idei-cadru referitoare la civilizație, solidaritate, sacru și cultură. Autorul identifică în fiecare dintre aceste părți anumite paradigme (fantomile comunismului, limita dintre bine și rău, fixațiile unilaterale, admirația ca delict, raționalismul exacerb, social media, corectitudinea politică, milostenia, omul providențial, filetismul etc.) pe care le supune criticii, intuind și analizând de fiecare dată consecințele firești care decurg din ele (sau ar putea decurge atunci când speculațiile sunt lansate *a priori*) precum și efectele lor pe care deja le vedem instalate la nivelul societății.

Comunismul românesc este încheiat de mai bine de trei decenii, însă claritatea identității românilor la nivel simbolic și de apartenență rămâne sub semnul întrebării. Ba mai mult, „suntem” — menționează autorul într-o cheie ironică — în „logica lui „Aferim”. Sintagma poate însemna deopotrivă și „Perfect!” și „Așa să fie!”, dar și „Doamne-fereste!”. Se pare însă că acest aspect nu ridică mirări la nivel național, ba chiar își are un loc confortabil și acceptat în constructul mental (cu atât mai mult cu cât „democrația postcomunistă din România e falsă în premise, fragilă în conținut și extenuată prin conflicte exacerbate.”)

Așadar, cu precauție, să luăm aminte la acest itinerar printre potențialele pericole. Lumea virtuală — mai mult decât o derivă cu un impact antropologic devastator — este paralelă și imună adesea la virtuțile tradiționale ale discernământului logic. În plus, aceasta vine la pachet cu dihotomii elementare și coagulează energiile în funcție de emoțiile colective amplificate de *social media*. Nu e de mirare atunci că finalitatea rezidă în reducere către stările primare, către refuzul critic și umoralitate. Rezultatul? Un maniheism agresiv menit să dezbinе spiritele confuze. Mitologia deconstrucției câștigă teren.

În contrapondere, exercițiul admirației devine desuet, ba chiar lipsit de stil. Atât timp cât admirația va constitui un derapaj, cât exploziile de iraționalitate vor merge până la dărâmarea statuiilor, cât milostenia va rămâne doar un spectacol public pornit din vanitate iar reîntoarcerea către relația firească a clasicismului de tip magister-discipol nu va fi așezată în locul care i se cuvine, cu siguranță că lucrurile vor degenera la nivelul cetății.

Pe de altă parte, abolirea eshatologiei creștine are ca efect livrarea către comunitate a unui ins cu veleități de supraom și încredere oarbă în inteligența artificială. Refuzul transcendenței plasează această făptură progresistă în ecuația unei utopii. Efectul — previzibil, de altfel — este o dezumanizare constantă. Iar justiția socială absolută în care, imun la orice formă de gândire critică, protagonistul progresist își încredințează destinul (firește, în lipsa dialogului și a unui *logos* real) nu îl face decât accentul unei simple ceremonii profane ale unei paradigme. „Unii sunt ferm convinși că pot trăi fără o instanță transcendentă ordonatoare și că ceea ce numim mister este doar ceva ce nu s-a elucidat încă”.

E bine să nu oitem că indisolubil legate de abordările excesului de raționalism sunt rezultatele catastrofale ale totalitarismelor. De fapt, progresismul mizează pe ambiția de a abolii ierarhiile pe criteriul meritocratic cu gândul la o societate lipsită de clase în care egalitatea există la modul absolut. Ceea ce, în fond, reprezintă o (atât de veche) utopie. Graba de a instaura implacabil Împărăția lui Dumnezeu în interiorul istoriei umane ca esență a modernității — firește, cu experimentele de inginerie socială și derapajele progresiste — conduce la erori fatale.

O temă recurentă în multe dintre eseuri („Omul providențial”, „Milostenie”, „Dacismul ca delir” etc.) se revendică de la național-comunismul rezidual clamat în cheie populistă și convertit la o retorică a excepționalismului românesc de coloratură protocronistă. Finalitatea tristă a acestui tip de mesaj-temă are ca efect o formă de salvaționism care nu face bine nimănui. Ba mai mult, derapajul poate îndepărta din ce în ce

mai mult generația tânără de Biserica, într-un moment oricum destul de delicat, în care tentația de a migra către zona anticlericalismului de extracție neomarxistă este evidentă. Se impune o primenire a mesajului teologic! — conchide autorul. Să mizăm pe experiența diasporei care rafinează ortodoxia românească de azi? Ar fi o posibilă soluție...

În același timp, cartea este și o pledoarie pentru gândirea conservator-liberală prooccidentală (cu toate valențele care o definesc: realismul, prudența, moderația, respectul față de persoana umană și aspirația ei transcendentă) ca reacție împotriva neomarxismului și a progresismului exacerb. Firește, ochiul critic al autorului sesizează și în această zonă anumite neconcordanțe (ba chiar alterări) ale discursului conservator românesc care, prin antioccidentalismul pe care îl promovează, derapează de la valorile tradiționale doctrinare, transformându-l într-un mesaj nefrecventabil și desuet. Dar asta nu înseamnă că îl anulează. Dimpotrivă, ar trebui să fie un semnal de alarmă.

Deloc de neglijat pentru echilibrul cărții — și al cititorului, căzut pe gânduri într-un tablou dezolant al unei societăți care pare că nu are încă maturitatea să-și revină — este inserarea câtorva eseuri menite a fi adevărate pete de lumină (Theodor Pallady, întoarcerea la cărți, teologi ai diasporei, Marguerite Yourcenar, Monica Lovinescu, documentarul „România neîmblânzită” etc.). Eclerajul acesta, binevenit printre atâtea semnale de alarmă, este în măsură să liniștească și să reprezinte partea optimistă a contrastelor, jovialitatea atât de firească în Balcani.

Deși la nivelul societății pare că suntem instalați într-o antropologie a revoltei (iar autorul identifică prea multe bătălii reducăționiste golite de nuanțe, cercetări empirice lipsite de orice rigoare metodologică, tendințe de polarizare fără miză și prea multă includere pe bază de excludere), subtonul cărții nu este însă scris într-o cheie pesimistă. Atât timp cât nu ne poziționăm maniheic, cât cultura occidentală nu e relativizată și descompusă în cheia corectitudinii politice, cât nu încercăm să stabilim cetatea divină pe rețelele media și în mundan și, mai ales, atât timp cât nu eludăm din experiența noastră sacrul, lucrurile nu sunt pierdute în totalitate. Ideal, ne spune autorul, „ar fi realismul (dacă nu chiar înțelepciunea) pentru a evita costurile exagerate în raționalizarea relației dintre noi și necunoscut.” Așadar, moderație, prudență, eleganță. Pentru că, în definitiv, „a fi cu bună știință vechi înseamnă a nu te simți în permanență desuet”...

Karaoke Adrian BODNARU

La finala Coppei del Mondo de pe „Centenariu” din Macondo, când a-nceput să plouă cu găleata-n criza suezului Zlatan, Bătrânul și Marea Britanie și-au arătat paloarea tricourilor, iar, după consultarea VAR, au primit câte un cartonaș solar din partea arbitrilor ce știa cine pierde dinaintea partidei energia verde — și pentru că jucasem și eu la U-31 și o văzusem pe Anderson pe tabela de 2020 de inch, am văzut că trecuse de Ora 25 timpul cu numai cincizeci și șase de veacuri, după unele triumphiuri de pase și după fluierul ca vai de lume față de sinai, așa că am cerut în zona presei, pe colțul mesei, un telefon cu fir roșu cu Gheorghe Zamfir.

Rememorarea ca ispășire

Dan C. MIHĂILESCU

Avertisment-ul de o pagină cu care își deschidea Romul Munteanu volumul autobiografic apărut în 1996 la editura Globus, *O viață trăită, o viață visată*, era, în sine, o ilustrare perfectă a lucidității necruțătoare cu care profesorul își conducea laparoscopia confesivă, cu un dozaj impecabil între învinuirea de sine, demnitatea resemnării și calmul judecării destinului. La prima vedere, textul pare o introducere la spovedania unui învins, deși în subtext se simte și mândria unui fost luptător obișnuit cu triumfurile, fie în plan profesional, fie personal. Chiar dacă, la bilanț, senzația înfrângerii primează, conștiința împlinirii misiunii existențiale desfășurate între damnarea aparentă și reușita asumată pulsează semnificativ în filigranul fiecărei pagini. Textul se cuvine citat integral:

„Mi-am scris memoriile sub presiunea determinată de amintirea Casei dintâi, acel spațiu mioritic al familiei mele, situat de mai multe generații într-un cătun ardelenesc – Călanul Mic – așezat între deal, vale și pădure. Acolo am trăit și am visat, acolo am fost mereu înconștient de realitate, după cum alunecam cu ușurință în cele mai ademenitoare forme ale reveriei adolescentine. Acum, în Casa dintâi sunt alții. Când am văzut-o ultima oară era goală. La fereastră înflorea același liliac, iar grădina era pustie.

Memoriile mele nu sunt literatură, ci acte de confesiune și justificare a unei vieți trăite în singurătate sau ca un spectacol public, adeseori scandalos, absurd și dramatic. Scriitura este austeră, poate excesiv de concentrată. Spaima față de trecerea precipitată a timpului nu mi-a îngăduit o altă alternativă. Mă încredințez cititorilor așa cum cred că am fost în lunga mea peregrinare prin spațiul real și imaginar”.

Cred că oricine l-a cunoscut, fie mai adânc, fie superficial, sau cine i-a stat măcar o vreme în preajmă – prieten, congener, coleg de catedră sau editură, scriitor, traducător, asistent, colaborator, student, doctorand, demnitar, angajat în diplomația culturală sau însoțitor di-onisiac în lungile momente de convivialitate etilică menite să-i ușureze solitudinea, nesiguranța și ispita depresiei – oricine va trebui să recunoască în delicata amărăciune a acestui avertisment sinceritatea încercănată, eleganța resemnării și luciditatea de scalpel a autoevaluării. La terminarea lecturii, îți dai seama că autorul ar fi avut toate motivele să contureze patetic, să stilizeze mai inventiv sau să folosească o paletă cromatică mai intensiv senzuală.

Așa, reluând rândurile introductive și apreciindu-le laconismul blazat și chiar autominimalizant sub armura siguranței de sine și a echilibrului în judecarea ursitei, regăsești buna măsură a profesorului conducător de doctorate și justețea omului care a păstorit douăzeci de ani editura Univers cu talent de negociator, topitor de antagonisme și cărmaci vrednic prin acomodări strategice subtile și abilități tactice demne de un amiral.

L-am regăsit în aceste smerite glosări de sine pe excelentul moderator al colocviilor revistei sibiene „Transilvania”, cel care reușea să scaneze perfect și să explicitizeze convingător totul (inclusiv pentru neofiți și chiar și după vreo libațiune monumentală) orice tip de abordare textuală – de la impresionism, biografism și tematism, la psihocritică, semiotică, traductologie comparatistă, stilistică și psihoistorie – pe profesorul înconjurat de redutabili-i echipă de asistenți, aliați, admiratori, subalterni sau complici într-o cărturărie, literatură universală și comparată, de la Tudor Olteanu, Mihai Pop jr. și Marian Popa, la Dolores și Radu Toma, Mihai Zamfir, Alexandru Sincu, Mircea Dinescu, Gelu Ionescu, Victor Ivanovici sau Denisa Comănescu, dar și pe concesiv-oportunistul, care juca la fel de triumfător roluri cvasi-disidente în ședințele de partid din amfiteatrul Odobescu al Filologiei bucureștene, cu un har duplicitar și o clovnescă ambiguitate oportunistă de ale căror roade binefăcătoare am profitat din plin mulți dintre noi, studenți, cadre didactice și sute de mii de cititori, generații de-a rândul.

Fără îndoială că, după răsturnările post 1989, Romul Munteanu ar fi putut suferi din pricina aceleiași disforii ca omologul său clujean și fost coleg de studenție, Mircea Zăciu. S-ar fi putut la rândul-i lamenta de părăsirea sau trădarea vechilor aliați și datornici profesional, de marginalizare, victimizare, sabotare, de pustiire afectivă, minimalizare ș.a.m.d. În plus, insuficiența cardiacă de care va fi suferit, ca Mircea Zăciu, era dublată la Romul

Munteanu de acel diabet devastator care l-a dus la orbire, nenorocindu-i ultimii ani de viață. Atunci l-am și vizitat în casa de pe Gramont, undeva între parcul Carol și Piața Coșbuc, unde fostul împărat bufon juca parcă simultan în Iov și Lear. Tocmai își dictase memoriile, așa că am avut parte pe neașteptate de o autorecenzare *sui generis*.

După ce m-am înfiorat văzându-l cum își caută puncte de sprijin în fiecare clanță și canat de ușă, mi-a povestit orbirea, pustiirea și capcanele singurătății, după care am ajuns la scopul vizitei — semnarea unui referat pentru utopica-mi teză doctorală, niciodată susținută. Venind iarăși vorba de bălbăiala care-mi obstaculă fatalmente cariera de profesor (o regretau generos și înduioșat și el, și Paul Cornea, și Savin Bratu), profesorul a început să-și deruleze, cu o sinceritate pentru mine de-a dreptul înspăimântătoare, ghemul frustrărilor și complexelor de inferioritate adunate preț de-o viață și alchimizate ca supremă combustie pentru înțelepciunea resemnării.

Pe toate aveam să le regăsesc în aceste memorii – originea socială modestă și noianul de eforturi menite împlinirii unei cariere cumsecade, complexul provinciei și vitregiile contextului rural mereu în conflict cu cerințele, ispitirile și standardele urbanității, necunoașterea limbilor străine și absența genealogiei culturale, în chip flagrant antagonică profesionalizării tocmai în literatura universală și comparată, lipsa educației salonarde și a abilităților diplomatice, toate dublate de conștiința nenorocului afectiv și chiar matrimonial (exhibit în memorii inclusiv la nivelul problemelor sexuale).

Nu era deloc fariseic și nu se alinta exagerându-și slăbiciunile tocmai pentru a fi contrazis, ba, mai mult, exact în zona cu pricina își înmagazinase resursele jovialității ludic blazate. Când a oftat cu parșivă năstrușnicie: „Eu am trecut de vârsta când dezbrăcam femeile. Acum nu mai pot decât să le îmbrac și, dacă se poate, numai în haine scumpe de blană”, am priceput că jocul e serios și la fel de întemeiat pe onestitate ca atunci când, bărbindu-și copios concurenții, știa să le recunoască superioritatea, din toate sau doar dintr-unele puncte de vedere, așa cum se întâmpla cu directoarea mea de la Institut, Zoe Dumitrescu-Bușulenga.

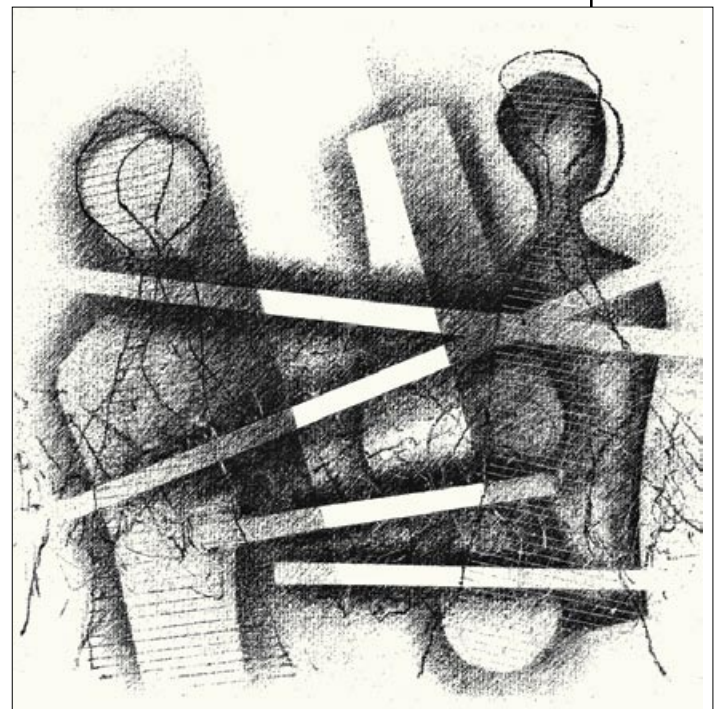
Mai ales atunci când își forfeca rivalii, paralel cu deconstruirea de sine și cu sfaturi, cinic-mercantile, imposibile moralmente, dar invariabil folositoare pentru conduita studenților meniți vieții literare, mai ales atunci îl recunoșteam pe cel supranumit, cu nedisimulată simpatie, de toată facultatea „Romică”, profesorul plin de har catalitic, excelentul mijlocitor între erudiție și ignoranță, omul care învățase germana și își perfecționase franceza abia când ajunsese lector de românică la Leipzig (1957-1961), care se modelase ardeleneste în admirația pentru D. Popovici și cultul pentru epoca Luminilor, dar ajunsese să dea socoteală de universalism în stalinismul valah și să diriguiască, în plin totalitarism, tocmai esența cosmopolitismului editorial național, acel adevărat coridor aerian care a fost editura Univers pentru supraviețuirea noastră culturală.

O viață trăită, o viață visată este un titlu antagonic. Ritualul mărturisitor, ca și ritmul narativ, sună ca un basm depănat de bunicul Trecut Prezentului nepot, sau ca un descântec pentru sine după o viață de vinovății, unde iluzoriul copleșeste prin reveriile destrămate cruzimile necruțătoare, piedicile concrete și tentațiile primejdioase ale realității existențiale. Tonalitatea retrospectivă și una testamentară, iar laconismul compensează blazarea acordând rememorării un rol ispășitor.

Confesiunea începe marți 23 octombrie 1993: „Sunt foarte mulți ani de când intenționez să-mi rememorez viața cu o sinceritate totală, dusă până la mărturisirea celor mai jenante acte și situații pe care le-am trăit pe parcursul existenței mele (...) Mă îndoiesc tot mai mult de rectitudinea unora dintre actele mele. Cu toate că îmi recitesc unele cărți cu plăcere, cred tot mai puțin în puterea lor de dăinuire. Am sentimentul că trăiesc într-un pustiu imens, când cuvântul nu mai bate la poarta nici unei inimi, placa turnantă a istoriei îngropându-mă și pe mine și pe alții în mod prematur. Asist, așadar, la sfârșitul meu de partidă, înainte de-a muri. De aceea trebuie să încep, trebuie să scriu despre mine însumi, despre cum mi-am consumat viața comentând ideile altora. Am citit prea multe cărți. Am vrut să știu tot ce este necesar să știe un om de literă, un cărturar din prima generație, ieșit din neant”.

Ton testamentar, care stărnește compătimire îngăduitoare, la fel cum, în jurnalul post 1989, disforia lui Mircea Zăciu, bazată pe mania persecuției, daltonism moral,

lamentări mercantile, răbufniri meschine și delir de grandoare, genera opoziția lecturii, când nu îndemna pur și simplu la revoltă. Aici, alternanța remușcărilor blazate, din prezentul scrierii, cu aluviunile retrospective aduce în pagină o tensiune conflictuală între oglindă și privitorul deopotrivă acuzator și ispășitor, un suspans din care cititorul câștigă îndoite. Pe de o parte, i se oferă materia nestilizată a unei vieți trăite sub semnul nemăsurii și voinței de rostuire, iar de cealaltă parte asistă la auto-verdict necruțătoare și la o penitență, exemplară prin onestitate, hotărâre și vehemență aproape disolutivă. Trecutul e povestit ca un basm, în vreme ce, contrapunctic, dezastrul prezentului transformă vechile triumfuri în prefigurări ale pustiirii actuale. Așa se face că tot ce este destinat recuperării — familia, copilăria, studiile, profesorii, cariera cu izbânzile ei — e secvențial torpilat de câte-o rezumare înveninată a stării actuale de fapt.

După figurile părinților și exemplul modelator al bunicului, după primele lecturi și descoperirea operelor lui Coșbuc, Goga, Rebreanu și Camil Petrescu, după pneumonia din clasa a șasea și primii fiori erotici, aterizăm în decembrie 1993, în plin sezon masochist: „Scriu aceste memorii cu un sentiment de inutilitate tot mai mare. Este clar că le scriu pentru mine însumi. Nu fac literatură, dar vreau să mă descarc de această povară a aducerilor aminte. Nici pentru cei din familia mea nu pot căpăta nici o semnificație. Viața mea de azi, extrem de urâtă și pustie în profesia mea, îmi anulează uneori orice imbold de revenire la trecut, deși acest proces este pentru mine un act de terapie sufletească. Simțământul că nu am pe nimeni, că nu mai pot scrie o carte cât de cât însemnată, mă întristează profund. Sărăcia ne macină pe cei mai mulți, după o așa-zisă revoluție, care nu-și arată urmările îmbucurătoare, oricât de mărunte ar fi acestea”.

Diariștul sabotează memorialistul, îți vine să zici, și chiar începe să te frustreze și să te șicaneze absența anecdoticii, măcar a celei din cariera editorială a profesorului. Când știm ce negocieri precedau fiecare traducere, câte așteptări politico-securistice împovărau prezența la târgurile de carte și cât de adânc labirintic se implicau instituțiile din constelația DIE în prezența scriitorilor străini în țară ori a specialiștilor noștri în relațiile cu străinătatea, nu poți să nu regreți discreția deliberată a unei personalități ca Romul Munteanu tocmai din perimetrul dezvăluirilor de culise. Fie și numai tratativele politice internaționale și indicațiile interne de partid în privința aducerii pe piața noastră editorială a literaturii antidictatoriale din realismul magic latino-american și tot ar fi dezvăluit *pars pro toto* un fenomen cu repercusiuni de-a dreptul fulminante chiar și azi.

E de ajuns să ne amintim istorisirile lui Radu Beligan despre dramatizarea lui Eco la Naționalul bucureștean, sau ale lui Mihai Șora despre debuturile colecției BPT la Editura pentru Literatură ca să ne facem o idee de ce vor fi fost aprobările oficiale pentru seriile „Globus”, „Eseuri”, „Clasicii literaturii universale” și „Romanul secolului XX” la Univers, ca să nu mai spun cât de necesare ar fi fost completările lui Romul Munteanu în privința inițiativei pe nume „Cahiers Roumains d'études littéraires”, rămasă, din păcate, exclusiv în beneficiul memorialistic al vanității lui Adrian Marino.

Dar dacă sunt de regretat absențele, nu trebuie neglijate prezențele.

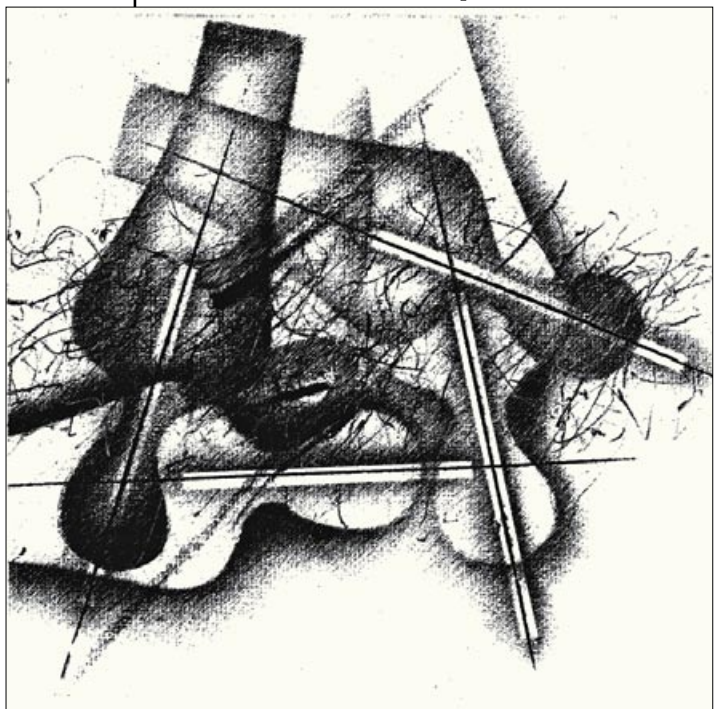
Continuare în pagina 23

unghiuri

Coliziunea civilizațiilor, după 20 de ani și mai târziu

Valentin CONSTANTIN

În vara anului 1993, revista *Foreign Affairs* publica un text care a reprezentat un veritabil combustibil pentru comentatorii relațiilor internaționale. Titlul articolului era *The Clash of Civilisations?* (în continuare *The Clash*). Articolul a fost urmat inevitabil de un volum care îi conserva titlul, apărut în anul 1996¹. La fel s-a întâmplat în epocă cu un articol al unui alt profesor de științe politice, devenit ulterior celebru, Francis Fukuyama. Articolul lui Fukuyama apăruse cu câțiva ani mai înainte, în vara lui 1989, într-o altă revistă importantă de relații internaționale din Statele Unite, *The National Interest*, și se numea *Sfârșitul istoriei?*. Și în acest caz, după succesul mondial al articolului, a urmat în 1992 un volum². Ați observat că titlul ambelor articole are la sfârșit semnul interogației. El indică intenția de a plasa discursul în aripa quasi-ludică a studiilor academice, în zona scepticismului senin.

Foreign Affairs l-a omagiat pe Samuel Huntington la 20 de ani după apariția articolului publicând o antologie de texte, printre care figurează și un răspuns al autorului adresat criticilor săi. La data apariției articolului, Samuel Huntington era o voce cit se poate de credibilă în domeniul său. Se reîntorsese la catedra de la Harvard și avusese deja o poziție importantă în administrația americană. A îndeplinit funcția de coordonator al planificării strategice în Consiliul Național de Securitate pe vremea lui Jimmy Carter³. A creat la Harvard un institut prestigios, *Olin Institute for Strategic Studies*, și mulți îl considerau cel mai influent specialist în științele politice din a doua jumătate a secolului XX. Cineva spunea despre el că „nu era o minte satisfăcută să ofere răspunsuri perfecte la întrebări meschine”⁴. Reprezintă *The Clash* o tentativă în direcția opusă, tentativa de a oferi răspunsuri imperfecte, dar puternice, la mari întrebări ignorate? Dacă anul 1989 a apărut pe scena istoriei neacompaniat de nimic, în orice caz neînsoțit de nici o predicție, nici măcar de predicțiile străluciților profesori de relații internaționale care populau universitățile americane, se pare că nici Samuel Huntington și nici Fukuyama nu doreau ca de acum înainte viitorul politic al lumii să ne mai ia prin surprindere.

Avem nevoie de profeții decente și nu de inventarul de idei din Diogene Laertius. Așadar, profesorii credeau la începutul anilor '90 că domeniul relațiilor internaționale are nevoie de o reabilitare după eșecul de a prevedea sfârșitul Războiului Rece și că cea mai bună strategie era să întâmpine viitorul de pe cele mai avansate avanposturi. Cred că articolul lui Huntington din 1993 interesează astăzi în partea care descrie, fiind destul de plat în cea care prescrie. În prima parte ne spune că civilizațiile sunt tot mai conștiente de identitatea lor, iar conflictul dintre civilizații va suplini conflictul ideologic ca formă dominantă global. Că noile relații internaționale vor de-

veni un joc în care civilizațiile non-Occidentale vor avea, în sfârșit, roluri. Conflictetele între grupurile diferitelor civilizații vor fi mai frecvente decât conflictele dintre grupurile aceleiași civilizații. Primele vor fi mult mai violente decât secunde. Axa primordială a politicii mondiale va fi cea între „The West and the Rest”. În fine, în viitorul imediat conflictul va fi între Occident și diverse state Islamic-Confucianiste.

Samuel Huntington ne invită să acceptăm ipotezele sale descriptive ca plauzibile și să-l urmărim pe terenul soluțiilor menite să conserve civilizația Occidentului. În ce mă privește, nu eram foarte convins nici de partea descriptivă, pentru că ar fi însemnat să renunț la câteva lucruri, de exemplu, la *aquis*-ul că războaiele civile sînt mult mai violente decât războaiele externe.

Însă în zona lui „ce-i de făcut?” mi s-a părut că susținerea imaginației, de care autorul se părea că se bucură din plin în partea descriptivă, a slăbit. Și parcă a slăbit și susținerea stilului. Ce spune de fapt Huntington în partea în care oferă soluții? De exemplu, ne spune că „trebuie ca Occidentul să mențină puterea economică și puterea militară necesare pentru a-și proteja interesele în raport cu alte civilizații”. Ne mai spune că în viitor „nu va exista o civilizație universală, ci o lume a civilizațiilor diferite, în care fiecare va trebui să învețe să coexiste cu celălalt”. Cred că se observă din aceste două exemple că remediile nu sunt la fel de interesante ca ipotezele care le-au provocat. Cred că în coliziunea civilizațiilor ipoteza privind vitalitatea civilizațiilor și ipoteza privind coliziunea lor inevitabilă trebuie privite separat.

Există, fără îndoială, mai multe civilizații. Huntington ne informează că în *A Study of History*, Arnold Toynbee a identificat 21 de civilizații majore, din care în lumea noastră au supraviețuit 6. Huntington crede în 7 sau 8 civilizații majore contemporane: „Occidentală, Confucianistă, Japonică, Islamică, Hindusă, Slav-Ortodoxă, Latino-Americană și, posibil, civilizația Africană”⁵. Lista e desigur discutabilă, însă o discuție ar fi prea lungă și oarecum de sine stătătoare. Ce este de spus aici: autorul notează identități indiscutabile și dă suficiente exemple în legătură cu limitele proceselor de „occidentalizare”, cu influențele limitate ale proceselor de modernizare și vorbește despre fenomenul „de desecularizare a lumii, un fapt social dominant al vieții de la sfârșitul secolului XX”, despre „revanșa lui Dumnezeu”.

Nu cred că este o problemă în a se ajunge la un acord asupra trăsăturilor care marchează o civilizație sau asupra factorilor de coeziune. Problema este cum ar putea intra civilizațiile de pe lista lui Huntington în coliziune. Pentru mine este clar că majoritatea civilizațiilor din lista sa nu pot intra în coliziune nici în versiuni binare, nici sub forma alianțelor. Dacă ne imaginăm că pe scena internațională civilizațiile au înlocuit deja statele, ne putem imagina în viitorul apropiat și un conflict între Rusia slav-ortodoxă și China confucianistă sau între Statele Unite, port-drapelul Occidentului, și China. Sau între Japonia budistă și China confucianistă. Însă majoritatea coliziunilor imaginabile nu par probabile și nici măcar posibile.

După 9/11 mai mulți experți au recunoscut că Samuel Huntington avea dreptate când anunța lupta civilizației Islamului cu Occidentul⁶.

Mă îndoiesc că în 9/11, sau chiar în acest moment, Islamul reprezintă o civilizație ridicată la arme. Islamul este o sumă de state măcinate de rivalități. Islamul nu va reprezenta prea curînd unitatea de decizie care să-i permită să devină o civilizație combativă. Al-Qaeda, ca organizație transnațională, coaliza facțiuni politice din câteva state islamice. Nu era însă reprezentativă pentru civilizația Islamică.

Teza cea mai vulnerabilă în discursul lui Samuel Huntington privind probabilitatea conflictului direct între civilizații se baza pe presupuziția diminuării rolului statului în relațiile internaționale. Această teză era deja la modă în teoria relațiilor internaționale din deceniile 8 și 9 ale secolului trecut. Ipoteza diminuării rolului statului se baza pe creșterea rolului firmelor multinaționale și al organizațiilor inter-guvernamentale în economia politică internațională. Pe faptul că nu statele decideau „ce se produce, unde și de către cine” și că nu statele decideau „cine obține acces la credit, cine câștigă și cine pierde în cazinourile finanțelor internaționale”⁷.

Însă aceste fenomene, asociate uneori globalizării, nu au diminuat semnificativ rolul statului în relațiile internaționale. De exemplu, o organizație inter-guvernamentală, Organizația Mondială a Sănătății, a ieșit din pandemie destul de sifonată, iar firmele de medicamente multinaționale au avut nevoie de o infuzie financiară masivă din partea statelor pentru a produce vaccinuri performante.

Criticii lui Huntington au subliniat că presupuziția era greșită: „civilizațiile nu controlează statele, statele controlează civilizațiile”, spunea Fouad Ajami⁸. În articolul său de răspuns publicat în numărul aniversar Huntington dă o replică criticilor și invocă insistent în sprijinul său pe Thomas Kuhn și celebra idee că „o teorie trebuie să pară mai bună decât competitorii ei, dar nu este nevoie, de fapt nu este niciodată, să explice toate faptele cu care ar putea fi confruntată”. Mai invocă în sprijinul său o serie lungă de evenimente internaționale⁹.

La data la care era reproducă, ideea lui Kuhn era deja un loc comun plăcut amenajat în proximitatea căruia ne simțim în siguranță. Însă evenimentele din lunga listă sînt, în cel mai bun caz, evazive. Ce importanță are pentru coliziunea civilizațiilor faptul că la Conferința de la Viena privind drepturile omului o coaliție de state islamice și confucianiste au respins universalismul occidental al drepturilor omului? Reprezintă oare o noutate faptul că versiunea noastră a drepturilor omului, cea din Declarația Națiunilor Unite din 1948, nu a funcționat niciodată într-o lungă serie de state? Sau, există vreun interes pentru coliziunea civilizațiilor în faptul că în China se testau arme nucleare „în ciuda protestelor viguroase ale Statelor Unite”?

Poziția lui Huntington pare să aibă o bază solidă în primele propoziții ale textului său: „Cînd oamenii gîndesc în mod serios, gîndesc abstract; ei evocă imagini simplificate ale realității numite concepte, teorii, modele, paradigme”. Însă la Huntington, paradigmele nu sînt doar indispensabile schimbului robust de idei, ci creează și o zonă tampon între idei și eventualii lor contestatari. Cu cît nivelul este mai abstract, el devine și mai înalt, iar atingerea săgeților adversarilor devine mai sporadică și mai blindă. Cînd spune despre coliziunea civilizațiilor că înlocuiește Războiul Rece „ca fenomen central al politicii globale” și că paradigma civilizațională ne ajută să înțelegem totul mai bine, Huntington e greu de contrazis. Pentru că un conflict pentru schimbarea balanței de putere între o super-putere aflată în aparent declin și o mare putere în ascensiune, ale cărei ambiții devin tot mai limpezi, poate fi descris și ca un prim conflict modern între civilizații. Care este în fond diferența între ascensiunea unei mari puteri în relațiile internaționale și schimbarea poziției sale de la semi-periferie la centru și expansiunea unei civilizații?

În acest moment, sarcinile civilizației Occidentale nu sînt plasate la nivelul abstract la care le-a așezat în 1993 Huntington. Poate că Occidentul trebuie să demonstreze că un model de dezvoltare economică bazat pe consumerism, dar controlat de stat, este mai puțin flexibil și mai puțin performant decât modelul economico-politic liberal. Sau să convingă că o societate care crede în valori confucianiste, cum ar fi ierarhia socială, este mai puțin performantă decât o societate care face eforturi să-și niveleze valorile, cum spunea cineva, o societate orientată spre „negarhie”¹⁰.

¹ V. Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon&Schuster, 1996.

² V. Francis Fukuyama, *The End of History and The Last Man*, ed. The Free Press (Macmillan), New York, 1992.

³ V. Zbigniew Brzezinski, *The Clash of Civilization? The Debate: 20th Anniversary Edition*, (în continuare, *The Debate*), Foreign Affairs, 2013, p. 86.

⁴ V. Stephen Peter Rosen, *A Powerful, Inductive Mind*, (2009), în *The Debate*, cit. p. 81.

⁵ Samuel Huntington, *The Clash*, cit., p. 5.

⁶ V. Richard K. Betts, *Three Visions Revisited*, (2010), în *The Debate*, cit., p. 74.

⁷ Susan Strange, *Retragerea statului. Difuziunea puterii în economia mondială*, ed. Trei, București, 2002, p. 93.

⁸ Fouad Ajami, *The Summoning* (1993), *The Debate*, cit., p. 29.

⁹ Samuel Huntington, *If Not Civilization, What? – Paradigms of the Post-Cold War World* (1993), *The Debate*, cit., pp. 58-68.

¹⁰ V., *inter alia*, Rana Mitter, *The World China Wants – How Power Will – and Won't – Reshape Chinese Ambitions*, Foreign Affairs, January/February, 2021, p. 165.

Despre Homo Sapiens, cu umor

Mădălin BUNOIU

Sfârșitul pandemiei este așteptat ca o sărbătoare — de Crăciun, să spunem. Fiecare dintre noi avem deja o lungă listă de dorințe pe care abia așteptăm să se împlinească, sperînd că totul o să fie ca *înainte*. Acel *înainte* însă, nu va mai fi același. Scenariile de *după* sunt multe, de la cele optimiste la cele pesimiste, de la cele obiective, bazate pe date, la cele tembelo–apocaliptice, născute din paranoia conspiraționistă sau, mai degrabă, din crasa incultură și lipsă de educație. Într-un top al dorințelor se situează, desigur, călătoriile, vacanțele sau orice formă de mișcare sau deplasare. Dincolo de plăcerea a ceea ce înseamnă astăzi turismul, omul, ca specie, nu s-a oprit niciodată din călătoria sa, oricât de grea a fost trecerea de pe un mal pe altul, de pe un versant al muntelui pe celălalt sau de pe un continent pe altul. Astfel a ajuns, în câteva zeci de mii de ani, să populeze și să domine, planeta.

Mi-am făcut și eu un top al dorințelor. Dincolo de impulsul interior al deplasării cu orice preț, ar mai fi ceva de care îmi este foarte dor — o duminică dimineată petrecută în piața de vechituri. După un scenariu pe care îl urmez de mai bine de 20 de ani, mai exact din 1995, când am descoperit pentru prima dată *Le marché aux puces – La Brocante* din apropierea centrului vechi al orașului Grenoble, îmi place să mă regăsesc pentru câteva ore printre lucrurile vechi: de la mobilier la cărți poștale și timbre, până la cărți și tot felul de prostioare utile. Păstrez încă de la Grenoble un tirbușon, dar mai ales toată colecția de benzi desenate *Astérix și Obélix* de care sunt extrem de atașat. Umorul și desenele lui René Goscinny și Albert Uderzo sunt nemuritoare. Acum câteva săptămâni, din curiozitate profesională, mi s-a părut extrem de provocator să văd în ce măsură ideile din *Sapiens – Scurtă istorie a omenirii*¹, despre care am scris și în paginile *Orizontului*, pot fi transpuse într-o... carte de benzi desenate².

Rezultatul este încântător și, într-o Românie care arată tot mai mult dispreț față de educație și cultură, într-o Românie în care nivelul de analfabetism științific este extrem de ridicat, orice formă de atragere a tinerilor spre lecturi cu caracter științific este binevenită.

Nu este deloc întâmplătoare paralela pe care am făcut-o cu operele artiștilor francezi Goscinny & Uderzo. Echipa de lucru belgiano–franceză de la *Sapiens*, David Vandermeulen & Daniel Casanave, reușește să transpună într-un mod foarte amuzant lucrurile serioase scrise de către Yuval Harari. Călătoriile în timp, nepermise încă de legile fizicii, sunt posibile aici, Yuval fiind însoțit în escapadele sale de către nepoata sa, Zoe. Cartea se adresează în principal copiilor și tinerilor, iar autorii au găsit, pe lângă calea grafică adecvată, și textul potrivit pentru a transmite lucruri serioase. Clasificarea și reproducerea animalelor, de exemplu, este explicată pornind de la cățelușa Kiki a profesoarei de biologie Saraswati și continuând cu relația dintre un cal și un măgar, al cărei rezultat este

un infertil catăr (rezultatul împerecherii dintre un măgar și o iapă) sau un la fel de infertil bardou (rezultatul împerecherii dintre un armăsar și o măgăriță). Recunosc că în acest moment al lecturii nu am putut să nu mă gândesc la unele alianțe politice din peisajul autohton, lipsite de fertilitate și ele...

Încă de la începutul expunerii este semnalat faptul că în ciuda intersecției istorice prelungite a mai multor specii umane, Sapiens vor rămâne singuri să domine planeta. Se poate anticipa pregătirea unui proces istoric care să răspundă la întrebarea, „cine este vinovat de dispariția speciilor umane de-a lungul istoriei?” Creier mare, creier mic, talie mare, talie mică, toate aceste detalii sunt puse la dispoziția lui Zoe de către profesoara Saraswati pentru a înțelege cum de Homo Erectus, Homo Denisova, Homo Floresiensis, Homo Luzonensis sau Homo Neanderthalensis s-au pierdut pe drum în drumul speciei umane până în zilele noastre.

În călătoria lui Zoe, locul profesoarei Saraswati este luat pentru o perioadă de profesorul Robin Dunbar, specialist în comunicare. Dacă astăzi fiecare instituție sau fiecare firmă mai răsărită are specialiști în comunicare care, teoretic, stabilesc strategiile de comunicare ale acestora, le scriu discursuri liderilor instituțiilor în cauză de ne mirăm adesea de diferențele dintre ceea ce citim și

realitatea intrinsecă și obiectivă a personajelor, acum zeci de mii de ani Homo Sapiens a trebuit să se descurce singur în a comunica eficient într-o paradigmă de tipul „nevoia te învață”. Fără aceste abilități, lupta pentru supraviețuire cu mamifere mult mai mari și mai adaptate ar fi fost pierdută înainte de a fi dată. Iar comunicarea a generat un lucru esențial: a făcut ca grupurile în care trăia Homo Sapiens să fie tot mai numeroase.

Finalul ne transpune în spectatori la un proces istoric — Homo Sapiens este acuzat nu doar de genocidul tuturor celorlalte specii Homo, ci și de dispariția a sute de specii de mamifere. Nu întâmplător, a ne aduce aminte de numele personajelor din Asterix & Obelix, apărătorul speciei Homo Sapiens este un anume Adamski care, în ciuda aparențelor, îi va face față atât procurorului — singurul personaj principal care nu are un nume („Cea mai grea lovitură au primit-o animalele mari cu blană... la momentul revoluției cognitive planeta era căminul a 200 de genuri de mamifere terestre... la momentul revoluției agricole rămăseseră în jur de 100...”)³ printr-o pledoarie care ne culpabilizează pe toți membrii speciei Sapiens, dar ne și invită la toleranță și la analiza consecințelor, reușind să o convingă pe judecătoarea Gaia (Zeița Pământului în mitologia greacă) să înainteze cazul Curții Supreme a Viitorului.

Cornel Chiriac: un neuitat soldat al libertății

Vladimir TISMĂNEANU

În mai anul acesta, se vor face șaptezeci și nouă de ani de la nașterea lui Cornel Chiriac (1942–1975), cel care, mai întâi de la Radio România, apoi de la *Radio Europa Liberă*, a demonstrat că muzica rock poate submina sistemul pietrificat, că poate fi o formă de contestare a totalitarismului și de regăsire a demnității. A fost unul dintre jurnaliștii radio cei mai prețuiți de către legendarul Noël Bernard. Nu făcea doar emisiuni muzicale excepționale, ci organiza adevărate tribune ale libertății. A întruchipat paradigmatic ceea ce Monica Lovinescu a numit est-etica.

A tunci când în țară menestrelul de serviciu Adrian Păunescu se prosterna dizgrațios „cântând Conducătorul” și slăvind „libertatea comunistă” (o făcea încă înainte de al său „Cenaclu”, acolo însă lucrurile au ajuns la paroxism), Cornel Chiriac susținea valorile occidentale, pluralismul, transparența și diversitatea opiniilor. A trăit în adevăr, spre a relua formula extraordinar de pătrunzătoare a lui Havel. A fost iubit de milioane de tineri din România. O iubire ne-comandată, ne-regizată, ne-contrafăcută, precum în sinistrele spectacole-mamut ale „Cenaclului Flacăra al Tineretului Revoluționar”. Într-un fel, însăși înființarea „Cenaclului” lui Păunescu la mijlocul anilor '70 era răspunsul nomenclaturii ideologice (PCR, UTC, UASCR) la contagioasa lecție de libertate propusă de realizatorul de la *Radio Europa Liberă*. Nu neg că au existat și artiști onești care au participat la circurile păunescian. Au fost ori s-au lăsat înșelați. Manipularea grandilocvent-patriotardă a fost deopotrivă perfidă și grotescă. În mare măsură, prin emisiunile lui Cornel Chiriac de la *Radio Europa Liberă*, a prins ființă o contra-cultură a libertății în România.

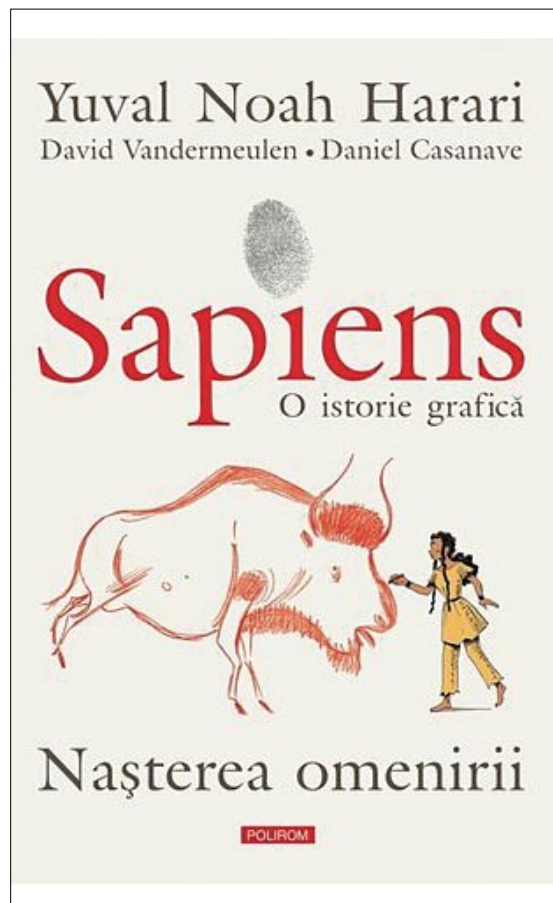
Citeam cândva pe Hotnews.ro: „La 4 martie 1975 a fost înjunghiat lângă mașina sa, într-o parcare din München. Vestea morții sale a fost o lovitură uriașă pentru iubitorii de muzică

din România. Au apărut imediat zvonuri că fusese asasinat din ordinul regimului Ceaușescu, evident deranjat de emisiunile care promovau nu doar muzica bună, ci și ideile «subversive» ale lui Cornel Chiriac despre libertate”. Politrucii regimului erau, într-adevăr, turbați când venea vorba de muzica rock, de culturi alternative. Nu am întâlnit reacționari mai bătuți în cap, mai înguști la minte, decât ideologii comuniști din acele timpuri ale nesimțirii și nerușinării.

Ce puteau pricepe cei pe care poetul Geo Dumitrescu îi numea „tovarășul Gușă” și „tovarășul Ceafă”, ce puteau pricepe Paul Niculescu-Mizil, Dumitru Popescu, Cornel Burtică, Ion Iliescu, Petru Enache, Traian Ștefănescu, Pantelimon Găvănescu, Constantin Boștină, Suzănica Gădea și Cornel Păcoste, servitorii ideologici ai dictaturii, din muzica formațiilor Pink Floyd, Creedence Clearwater Revival, Led Zeppelin, Deep Purple și Jefferson Airplane? Cum să tolereze ei atracția tinerilor spre Beatles, Rolling Stones, Jimi Hendrix, Janis Joplin, José Feliciano? Intuiau un singur lucru: așa ceva, o asemenea debandadă este de nepermis! Nu e mult mai frumos și mai „indicat” să îngănăm balade revoluționare cu accente pretins patriotice? Limbajul muzicii rock este unul universal.

Tocmai de aceea, regimurile comuniste l-au prigonit. Carta 77 a pornit ca mișcare de susținere a formației rock Plastic People of the Universe. Textele le scria, între alții, Martin Palouš, filosof arendtian și voegelinian, discipolul lui Jan Patočka. Havel l-a admirat pe Frank Zappa (și viceversa).

Probabil că arhivele DIE pot spune multe despre atentatul criminal la viața acestui soldat al libertății care a fost Cornel Chiriac. Dacă n-ar fi fost ucis, dacă ar fi apucat căderea dictaturii, nu mă îndoiesc că vocea lui Cornel Chiriac ar fi răsunat fără ezitare în favoarea rupturii radicale cu un sistem pe care l-a detestat și care, din nenorocire, a reușit să-l răpună. A fost un non-conformist, un spirit anti-totalitar, o conștiință liberă, opusul a ceea ce regimul încerca să impună drept model cultural. România democratică îi datorează imens.

Într-adevăr, suntem cu toții responsabili de ce este în jurul nostru. Și poate reflectăm mai adânc la faptul că planeta, cu tot ce are ea, nu este o moștenire de la părinți, ci un împrumut de la copii — ca să citez, sintetizând, o cugetare veche, indiană.

¹ Yuval Noah Harari — Sapiens — Scurtă istorie a omenirii, Editura Polirom, Iași, 2017.

² Yuval Noah Harari — Sapiens — O istorie grafică, Editura Polirom, Iași, 2020.

ROMANUL PROSTIEI

MÎNDRIE & PREJUDECATĂ (2)

Horia-Roman PATAPIEVICI

Mary Bennet

(cea de-a treia fiică a soților Bennet)

Dacă Jane e sora extrem de bună, iar Lizzy sora extrem de inteligentă, Mary e sora extrem de serioasă. Dar e și prima dintre fetele Bennet care este în mod clar proastă. De ce a vrut Austen să lege extrema seriozitate de prostie, nu știu. Poate un răspuns s-ar găsi în partitura de prostie interpretată magistral de personajul dlui Collins.

Prostia lui Mary provine dintr-o seriozitate lipsită și de inteligență, și de finețe; fără să fie ipocrită, are fățărnicia sinceră a celor care sunt virtuoși din mărginire și care ating virtutea prin mediocritate. Mary are prostia virtușilor și ilustrează tipul de virtute la care numai prostia poate aspira și pe care numai ea o inspiră. Tot ce spune e banal și în același timp perfect adevărat. Sentințele ei, cu care plictisește pe toată lumea (fără să-și dea seama) nu sunt false, dar adevărul lor e banalizat de felul stupid în care le rostește și de lipsa de imaginație morală cu care le profesează. Toate adevărurile generale în care ea crede, și care nu pot fi respinse ca false, sunt falsificate de ceva ce nu provine din conținutul lor ori din seriozitatea pe care o inspiră, ci din seriozitatea cu care sunt adoptate și din stupiditatea cu care sunt proclamate.

Mary ilustrează prostia unui *common sense* care a fost devalidat de inteligență. Și e proastă pentru că între bunul ei simț și bunul simț general (*common sense*) nu mai e nicio urmă de inteligență. Nemaifiind vreo legătură între bunul ei simț și bunul simț general, Mary e instalată, cu toate particularele ei, care sunt și ale situațiilor prin care trece, în

se situează prostia), ea este un fals-orice pornind de la orice-e-deja-adevăr. Prostia lui Mary e tragedia celor pe care adoptarea lucrurilor bune nu îi poate face nici mai buni, nici mai inteligenți. Ei i se aplică vorba necruțătoare (și poate sardonică) a lui William Blake: „The fool shall never enter into Heaven, be he [or she] ever so holy”.

Lydia Bennet

(fiica cea mică a soților Bennet și mezina familiei)

Lydia ilustrează prostia frivolității, a tinereții, a neștiinței, a superficialității, a bunei dispoziții, a ineptiei vesele, a batjocoririi dionisiace a prudenței, a lipsei de prevedere, de bun simț și de perspicacitate. O prostie care nu rezultă numai din amplexarea exuberantă, bine dispusă și încrezătoare a totalei ei lipse de judecată, ci și, în mult mai mare măsură, din încăpăținarea cu care se lipsește de lipsa de judecată. Camil Petrescu spunea: „O singură idee într-un cap: iată formula nebuniei”. O lipsă de judecată pusă în locul tuturor judecăților drept singura judecată, iată formula prostiei. Este prostia încăpăținării oarbe, pe care Lydia o ilustrează: i se spune, nu admite; i se arată, nu recunoaște; i se întâmplă, dă la spate.

Lydia nu vede motivațiile altora, ca mama ei, dar și ca Jane, însă din motive diferite: mama, pentru că s-a retras în lașitatea mistificării; Jane, pentru că e bună și nu vede în alții decât ceea ce e în ea; Lydia, pentru că nu îi pasă. Și nu îi pasă nu pentru că e nesimțită (nepăsarea ei nu provine din nesimțire), ci pentru că Lydia asumă instinctiv, total și cu nonșalanță natura însăși a nepăsării: ceea ce înseamnă să anulezi lumea motivațiilor prin demotivarea tuturor motivelor. Lydia trăiește dincolo de bine și rău. Iar asta, *pace* Nietzsche, e o formă de prostie. Nu vede răul, pentru că nici nu cunoaște binele. Suferă de un soi de amorălită a simțului comun și de o bizară amputare a facultății normale de a prevedea.

Seamănă, în această privință, cu umbrele din Hades, a căror capacitate de prevedere și recunoaștere e abolită și poate fi activată numai printr-o jertfă de sînge, făcută de om viu, în carne și oase. Singur Tiresias, între umbre, a primit îngăduința de la zei să și le păstreze. De pildă, pînă să bea sînge, umbra mamei lui Ulise, deși îi dă tircoale, nu îl recunoaște: abia apoi, văzîndu-l, izbucnește în plîns. După paralizia funcțiilor normale de discernămint, Lydia e, parcă, un *είδωλον* din lumea morților: un eidolon rătăcind exaltat și neștiutor, printre alte eidola). Doar vivacitatea ei e de aici: absența facultăților normale de recunoaștere și prevedere e de dincolo.

Ea nu își dă seama; ea nu înțelege: facultățile ei de discernămint, normale la oamenii vii, la ea sunt moarte. Că sunt amputate ori abolite ori suspendate ori ucise e secundar. E o chestiune, eventual, de biografie. Dar problema pe care o ridică personajul Lydiei este problema inocenței. Lipsa ei de rușine e, în sine, formidabilă, dar ce frapează și o califică metafizic e candoarea ei, care aproape că o apropie de inocență. Pe non-identitatea lor se joacă tot interesul acestui personaj remarcabil. În prostia exuberantă și nepăsătoare a Lydiei, Jane Austen ne pune la dispoziție corpul moral pe care se poate face disecția prin care cititorul constată diferența dintre candoare și inocență. Poate, astfel, pricepe de ce păcatul poate avea candoare, dar inocență niciodată, și de ce absența virtuții poate fi inocentă, în timp ce contrariul virtuții nu poate avea niciodată candoare.

Lydia este un personaj-cheie nu numai în desfășurarea intrigii. Prin catastrofa pe care o provoacă, ea pare să fie doar prilejul oferit lui Lizzy și Darcy de a-și înțelege și depăși prejudecățile și orgoliile ori doar ocazia oferită lui Bingley de a o regăsi pe Jane. Nu este numai atît. Ea anume dintre toate personajele cărții, prin prostia plină de o candoare-care-nu-e-inocență și o inocență-care-nu-e-candoare, pune cititorului marea problemă a deosebirii dintre candoare și inocență. Dacă dna Bennet ilustrează, prin iresponsabilitate, prostia pantagruelică, gurmandă, egoistă, interesată, lașă, mincinoasă și rea, Lydia ilustrează, prin iresponsabilitatea ei, prostia exuberantă, nepăsătoare, candidă, inocentă, pură și nerușinată, nevinovată ca însăși natura și animalele.

Nietzsche ar fi numit acest comportament, dacă ar fi putut face abstracție de prostia Lydiei, *Unschuld des Werdens*, nevinovăția devenirii. Dar nu ar fi putut face abstracție, deoarece anume această prostie nepăsătoare și crudă, nevinovată și indiferentă, iresponsabilă și inumană îi pune într-o lumină echivocă atașamentul încăpăținat față de o morală situată dincolo de bine și rău, care să se inspire din „nevinovăția devenirii”.

Catherine „Kitty” Bennet

(a patra fiică a soților Bennet)

Deși mai mare decât Lydia, Kitty face totul să o imi-

te. Pentru ea, Lydia este mira, orientul, nordul. Kitty e copia ei. Ca și Mary cea serios de proastă, și Kitty cea neștiutor de proastă, este o copie și ambele împărtășesc destinul de eroare al oamenilor care nu sunt decât copii. Cînd e adevăr, adevărul lor e adevăr-de-eroare. Ce face Lydia este pentru Kitty asemeni ultimei mode de la Paris: are un efect hipnotic. E de două ori prostită de această atracție irezistibilă: o dată pentru că e prost ce imită; a doua oară pentru că însăși atracția e proastă. Nepăsarea uneia era deja prostie: dorința prostească de nepăsare a celeilalte e de două ori prostie. Dacă Mary era copia nătîngă a virtuții, Kitty e copia nătîngă a nepăsării și lipsei de judecată a Lydiei. Dar lipsa de judecată a Lydiei avea acea candoare care, chiar și în absența virtuții, o ducea în preajma inocenței, care o făcea pe aceasta să trăiască, asemeni unui *είδωλον* din lumea de dincolo, în lumea devenirii nevinovate (căreia Nietzsche îi spunea *Unschuld des Werdens*). Fără această candoare, prostia e viciu, e păcat, e coabitare cu răul.

Kitty are, deci, prostia copiei: o copiază pe Lydia prostește. De aceea, ori de cîte ori Lydia e proastă, Kitty e nătîngă. Dar, spre deosebire de Lydia, Kitty alege prostia în cunoștință de cauză: ea știe ce își dorește, deoarece toată familia, cu excepția mamei, îi atrage insistent atenția asupra erorilor Lydiei. Kitty e forțată să ia act de ele și totuși tînjește după ele, iar cînd îi recunoaște greșelile, această prostie de gradul doi o face oarbă la resorturile lor. Știe că e prostie, și tînjește după ea. Prostia lui Kitty constă în faptul că e însetată de prostie în cunoștință de cauză.

Charles Bingley

Nimeni nu ar putea spune despre Charles Bingley, în mod pozitiv, că e inteligent: tot ce s-ar putea spune ar fi că Charles Bingley nu e prost. Dar el ilustrează un tip de prostie socială, care îi caracterizează pe toți cei ale căror avere și statut social le fac deopotrivă de mărunte talentele și de lipsite de consecințe defectele. Bingley nu e rău, dar nu e nici cu adevărat bun, deoarece e lipsit, ca oamenii de privilegiu, de conștiința deosebirii dintre diferență și indiferență: dacă ar face răul, probabil l-ar observa, pentru că răul introduce o diferență (iar asta, pentru că e un bine, îl face pe Bingley să nu fie rău); dacă ar face binele, mai mult ca sigur ar face-o cu indiferență, în virtutea rangului, ca datorie față de propriul statut social (iar asta, deși este bine, nu îl face, totuși, să fie în mod pozitiv bun). Pentru Bingley, a fi bun înseamnă a-și respecta statutul, adică, eventual, a nu fi rău, iar a fi rău nu înseamnă să încalce binele, ci să deroge de la statut. El merge orbește prin ce i se cuvine și nu se ciocnește niciodată de ce nu i se cuvine.

Nelipsindu-i nimic, lipsit de orice adversitate, poate trăi fără niciun efort de inteligență, ceea ce înseamnă că a nu fi inteligent nu este, pentru el, un defect, ci expresia unui dar al cărui talent, în mod paradoxal, constă în absența oricărei excelențe. Deși mereu lăudat pentru firea amabilă și manierele sale, care rămîn cordiale și cînd sunt rezervate ori adverse (spre deosebire de manierele lui Darcy, care îi reflectă cu bruschete judecățile morale, precum și schimbările lor), Bingley nu are, în mod surprinzător, un discernămint propriu. Ori de cîte ori are de luat o decizie importantă pentru el, trebuie să apeleze la Darcy, care, în funcție de propriul discernămint, îi trasează deosebirile dintre lucruri, iar Bingley le urmează întocmai. Mediocrul cu o strălucire conferită prin statut, Bingley nu are nevoie să nu fie prost pentru a părea că este inteligent. Prin urmare, e și el un prost.

Caroline Bingley

(sora lui Charles Bingley)

Caroline Bingley este proastă pentru că e o scorpie. Pe ea, afecțiunea față de Darcy (dacă afecțiune e, și nu mirajul marii averi și fascinația față de Pemberley) nu o înalță, o menține în acea formă tipică de prostie care e amestecul paralizant de invidie, ciudă, obtuzitate, răutate și nesiguranță. Afecțiunea îi confirmă prostia, pentru că nu îi sporește inteligența. E proastă și pentru că nu știe cum să-i rețină atenția lui Darcy, deși preferințele lui sunt transparente: prețuiește inteligența, educația, rangul și integritatea (pe care însă o confundă cu conformismul moral).

E proastă pentru că, văzînd că pierde, nu știe nici de ce pierde, nici cum să iasă din eșec. Neavînd inteligența să priceapă sursa eșecului, are prostia de a se adînci și mai mult în logica scorpiei, care o face să exprime exact gesturile care îi închid pe veci perspectivele maritale. O altă formă de prostie, care ține însă nu de inteligență, ci de caracter, constă în faptul că fie nu observă, fie nu e sensibilă la, fie nu se lasă înduplecată de frumusețea morală a bunătății lui Jane Bennet.

Jane Austen

abstracțiune. Or, prostia e abstractă: nu simte contextul, ignoră detaliile, nu percepe și nu pricepe nuanțele. Dacă Bunul Dumnezeu stă în detalii, Dracul se lăfăiește în teoretizare. Dracul e prost.

Legătura lui Mary cu personajul dlui Collins e respectul față de tradiție, religie și seriozitate morală, care este al amîndurora. Nici tradiția în sine, nici seriozitatea morală *per se* nu au ceva în neregulă. A crede în ele nu te face nici prost, nici inteligent; dar a crede în ele prostește, da, asta te face prost. Inadecvarea dublată de certitudinea că te afli în miezul adevărului e prostie. Credința în care vezi plinul vieții și în care cu multă satisfacție îți găsești împlinirea, deși e complet goală, iar goliciunea ei sare în ochi, e prostie. Și profesarea stupidă a înțelepciunii e prostie. Și virtutea inanimată, de mortăciune morală, proclamată și răsproclamată cu convingere și cu o credință sinceră, dar vidă și stupidă, și ea e prostie. Și mulțumirea prostească de tine însuși e tot prostie.

Prostia lui Mary nu derivă, deci, din opțiunile ei, toate admirabile, ci din felul prostesc în care le adoptă, afirmă și trăiește. Ea face cu rîvnă *imitatio Christi*, dar rămîne copie; nu-și dă seama că e copie și, pentru că nu-și dă seama că e, nu poate fi decât o copie. De aceea (și aici

Charlotte Lucas

Charlotte Lucas nu e proastă, dar are o inteligență ce se lasă prostită. Ce o prostește? Panica de a nu rămîne fată bătrînă. Ce alege? Certitudinea de a fi complicea, sclava și servitoarea unui imbecil pedant, pompos și insuportabil, pe viață. Jane Austen nu o condamnă: nemăritată ea însăși, are înțelegere pentru ea.

Dl. William Collins

Dl. Collins, un văr îndepărtat al dlui Bennet și moștenitorul acestuia în absența unui descendent bărbătesc (ceea ce este cazul), ilustrează fără rest și în mod grotesc prostia rezultată din servilism. La el, totul e servil: sentimentele morale normale sunt servile, religia, raporturile sociale. Servilismul este în el atît de puternic, în-cît degradează totul. Nu doar inteligența lui funcțională - care trebuie să existe, deoarece dl. Collins are instrucția unui cleric și nici nu e clinic cretin - , ci și sentimentele lui morale (ca să vorbesc ca iluminiștii scoțieni) sunt degradate și, prin descompunere, inversate.

Compasiunea lui, cînd există (ca atunci cînd și-o exprimă în fața surorilor Bennet, după fuga dezonorantă de acasă a Lydiei), se manifestă condescendent și grosolan, conferind expresiilor sale pompoase un aer perfid de batjocură, poate involuntar, dar rezultînd cu necesitate din inversiunea operată de prostie asupra sentimentelor sale morale normale. Gratiutudinea îi e întotdeauna subalternă; afecțiunea e stîlcită și închipuită, subordonată fiind mereu intereselor sale servile; pietatea îi e contrafăcută de faptul că nu a fost niciodată cu adevărat, în el, făcută – de abnegație, de iubire, de devoțiune, pe care nu le poate simți, pentru că servilismul le invalidează, prin golire de conținut.

La Jane Austen, toate personajele acceptă convențiile sociale și niciunul nu are nici cea mai mică obiecție la faptul că realizarea personală trebuie să treacă prin acceptarea lor. Dar dacă Darcy, pe care convențiile sociale îl servesc, li se integrează suveran și cu indiferență (Bingley, cu dezinvoltură), iar Jane și Lizzy, care sunt vitregite de ele, le acceptă natural și, mulțumită naturii lor bune, cu grație, dl. Collins li se supune cu o inimă de sclav și o conștiință de servitor, tîrîndu-se emfatic, perorînd pompos și strecurîndu-se triumfător. Iisus îi îndemnase pe discipolii săi să fie ca șerprii: „Iată, Eu vă trimit pe voi ca pe niște oi în mijlocul lupilor; fiți dar înțelepți ca șerprii și nevinovați ca porumbeii.” (*Matei* 10, 16). Ca ministru (adică servitor) al lui Hristos, dl. Collins nu a putut fi nici înțelept, nici nevinovat: prostia și servilismul le-au compromis pe amîndouă, construind în schimb, în inima lui, soclul unei mulțumiri de sine monumentale, transcendente.

Cu o inteligență prostită de servilism și o inocență compromisă de insensibilitate, obtuz și satisfăcut, dl. Collins își atinge mulțumirea de sine cea mai delectabilă (pentru el) în servilismul față de cei mari. Văzuți prin lentila servilismului său, aceștia ne apar transfigurați pînă la transcendență. Devin cosmici. Prin comparație, Dumnezeu trebuie să fi părut mai modest, deoarece nu putea fi de față, nu avea domenii și nimic nu se putea compara cu Rosings Park sau Pemberley.

Extazul religios al dlui Collins, dacă ar fi existat (Austen nu ne informează asupra misticii sale), ar fi trebuit să se manifeste ca o supremă mulțumire de sine ca servitor al celor mai mari. Dacă așa au arătat măcar unii dintre clericii englezi ai secolul al XIX-lea și dacă această detestabilă formulă morală s-a perpetuat de-a lungul citorva generații, putem înțelege de ce Anglia este azi cea mai decreștinată țară a Occidentului. Deși nu o depășește în prostie și prezumțiozitate pe dna Bennet, dl. Collins este, parcă, mai respingător decît ea și, cu siguranță, cel mai imbecil personaj al cărții.

Elisabeth Bennet și Fitzwilliam Darcy

Deși Elisabeth Bennet și Fitzwilliam Darcy sunt de departe cele mai inteligente personaje ale romanului, nici ei nu sunt cu totul ori în toate, pînă la capăt, inteligenți. În acest roman al prostiei sociale și de caracter, trebuie și ei să-și aibă partea lor. Amîndoi, Lizzy și Darcy, sunt sclavii comportamentelor ce se cuvin, ai conveniențelor, fac ce se așteaptă de la ei și, în grade diferite (mai mult ea decît el), acceptă prostia din jur și, de aceea, nu i se opun. De pildă, gradul în care Lizzy, care e cea mai inteligentă dintre surorile Bennet, îi acceptă dnei Bennet toate răutățile, mistificările, falsificările, lașitățile, răsfățul în iresponsabilitate și vina mereu aruncată pe alții depășește buna creștere, frizează paralizia și, de ce nu, imbecilitatea morală. La fel, supunerea lui Lizzy față de pusilanimitatea și netrebnicia, chiar lașitatea, tatălui ei.

Vede cu ascuțime toate actele lor, înțelege cu luciditate și contribuția lor la dezastru, dar nu obiectează și nu face nimic. Supunerea la conivență (Austen ar fi numit-o bună creștere și decență, potrivit statutului) e mai puternică. Asta o face pe ea, cea mai inteligentă din familie, complice cu prostia din jur, refuzînd să i se opună: opoziția față de prostie e singurul comportament inteligent în raport cu ea. Or, a accepta în perfectă cunoștință de cauză să fii prost în raport cu prostia e un mod de a nu fi inteligent ce provine din supunerea la niște conveniențe sociale care, chiar prin complicitatea cu prostia, încetează să fie morale, deși supunerea societății garantează că sunt.

Lizzy și Darcy sunt singurele personaje ale romanului care își înțeleg erorile de judecată, adică falsitatea primelor impresii (să nu uităm că titlul inițial al cărții era *First Impressions*): se trezesc din ele și adoptă, curajos, o conduită care le anulează. Însă, dacă Darcy e complet dezinteresat, căci rezolvă din proprie inițiativă și cu o mare generozitate dezonoarea aruncată asupra familiei Bennet de prostia Lydiei și de ticăloșia lui Wickham, și o face exact atunci cînd nu mai avea nicio speranță în privința sentimentelor lui Lizzy, care îl respinsese, aceasta nu pare la fel de dezinteresată: mărturia făcută lui Jane că și-a dat seama de schimbarea sentimentelor față de Darcy la Pemberley, cînd i-a vizitat domeniul,¹ aruncă asupra ei o lumină echivocă.

De ce a dorit Jane Austen să pună acest echi-voc pe figura atît de luminoasă a lui Lizzy? Nu știu.² Dar deoarece nu decurge din logica morală a personajului, trebuie să vedem aici mai degrabă un indiciu asupra lui Austen, decît asupra lui Lizzy.

George Wickham

Deși nu pare prost, nici George Wickham nu e inteligent. El ilustrează, în roman, atît modul în care inteligența slujește ticăloșia, cît și incapacitatea inteligenței de a o învinge. Ca să o învingă, trebuie să o mituiască. Inteligența plătește bir ticăloșiei, ca să o țină în frîu. Prostia lui Wickham e însuși caracterul său, care pare de fiecare dată mai corupt de complezența lui cu sine decît de natura sa infamă. Deci nu natura, ci autocontrolul: nu fatalitatea răului îl pierde, ci perversitatea voinței, care în loc să caute binele, se complace în satisfacțiile imediate ale plăcerii. Și complezent cu sine, și perfect satisfăcut de succesele lui, Wickham are exact inteligența abilităților sale, care sunt toate triumfuri ale lipsei de caracter. Or, chiar asta îl face prost.

Colonelul Fitzwilliam

(vărul lui Darcy și, alături de el, cotutorele Georgiei Darcy)

Lady Catherine de Bourgh

(mătușa lui Darcy și stăpîna d-lui Collins)

Colonelul Fitzwilliam, pe partea bună (sau indiferentă), și Lady Catherine de Bourgh, pe partea rea (dar, în roman, pedagogică), ori, în chip simetric dar opus, cele două fete - fiica lui Lady Catherine, Anne, și sora lui Darcy, Georgiana - sunt decor social. Lady Catherine de Bourgh și colonelul Fitzwilliam sunt personaje de statut și joacă rolul dictat de el. Cînd ești egoist, autoritar, îngîmfat și mărginit, cum e Lady Catherine, ori decorativ și simptomatic, cum e colonelul Fitzwilliam, nici nu se mai pune problema inteligenței. În același registru, cele două fete ilustrează ambele, prin contrast, puterea educației de clasă: Georgiana pune în lumină partea bună a educației de clasă, atunci cînd aceasta e exercitată cu strictețe și cu larghețe de vederi (precum la Darcy, care e generos, dar de la înălțime), iar Anne, slăbiciunea ei, cînd educația e exercitată egoist, autoritar, îngîmfat și mărginit (precum la Lady Catherine).

Probabil că Lady Catherine de Bourgh are o inteligență ascuțită (cum arată discuția aprinsă cu Lizzy), dar inteligența ei nu se manifestă pentru a face binele sau a se opune răului, ca la cel de-al doilea Darcy, cel de după duminire, ci numai în menținerea autorității rangului, ca la primul Darcy, cel al „primelor impresii”. O conștiință a relațiilor de clasă și de ierarhie atît de strictă ca a ei e obsesivă, dacă nu chiar obsesională. Inteligența îi rămîne închisă în limitele acestei conștiințe obsesională, prizoni-

¹ Lizzy către Jane: “It has been coming on so gradually, that I hardly know when it began. But I believe I must date it from my first seeing his beautiful grounds at Pemberley.” *Pride & Prejudice*, Vol. III, Chap. XVII (Chap. 59).

² La problema ridicată de mine, Jane Austen, adresîndu-se direct cititorului, face acest comentariu: “If gratitude and esteem are good foundations of affection, Elizabeth’s change of sentiment will be neither improbable nor faulty. But if otherwise, if the regard springing from such sources is unreasonable or unnatural, in comparison of what is so often described as arising on a first interview with its object, and even before two words have been exchanged, nothing can be said in her defence, except that she had given somewhat of a trial to the latter method, in her partiality for Wickham, and that its ill-success might perhaps authorise her to seek the other less interesting mode of attachment.” *Pride & Prejudice*, Vol. III, Chap. IV (Chap. 46).

eră. Dovadă că atunci cînd conștiința statutului și puterea rangului par contrariate, inteligența ei se manifestă grosolan, adică decade într-una dintre cele mai banale forme ale prostiei morale.

În roman, Lady Catherine de Bourgh ilustrează irosirea inteligenței prin transformarea rangului în pasiune dominantă a caracterului (*ήγεμονικόν*, cum ar fi spus stoicii) și prin zăvorîrea inteligenței în statut. La Lady Catherine, prostia este ordine socială înghețată. Nemaifiind vie, deci sursă a inteligenței sociale, ordinea socială ajunge să solidifice sufletele oamenilor, devenind sursă pentru prostia servilă, mărginită și repetitivă pe care parohul ei,

Keira Knightley în rolul lui Elisabeth Bennet

stupidul *pompous-ass* Collins, a ilustrat-o atît de bine (ca reprezentare) și de respingător (ca realitate) în roman.

Am să închei acest eseu dedicat prezentării prostiei din *Pride & Prejudice* cu portretul a doi oameni care, prin bunătate și generozitate, se pun dincolo de problema tehnică a inteligenței.

Dl. Edward Gardiner și Dna Gardiner

(dl. Gardiner este fratele dnei Bennet)

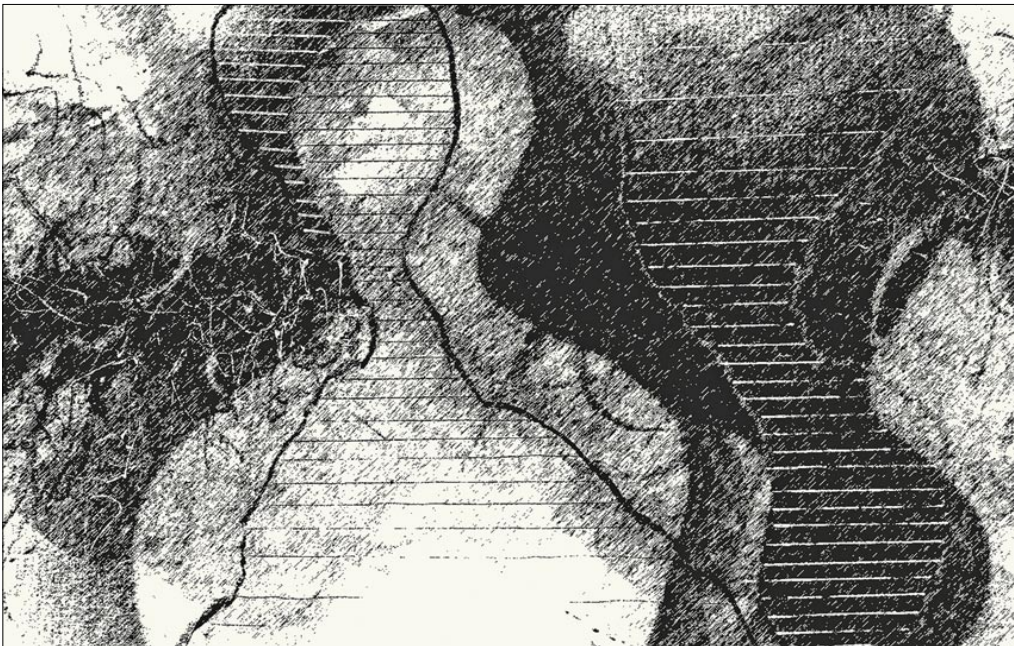
Dl. și dna Gardiner sunt pur și simplu buni: decenți, săritori, doritori să fie utili (și chel-tuind din banul lor ca să fie), ei nu se miră abulic și prostește de ingeniozitatea perversă a răului, reprezentată de mașinațiile lui Wickham (cum face dl. Bennet, ce reacționează la catastrofă retrăgîndu-se în abulie și lectură). Pentru ei, mereu mulțumiți de sine (ilustrînd latura bucolic-debonară a idealului horațian de *aurea mediocritas*), realitatea răului e practică, nu metafizică, nici măcar morală. Dacă ar nutri astfel de gînduri, s-ar bloca. Dar pentru ei, bravi oameni buni, răul e o problemă practică, gestionabilă prin administrarea binelui. Sunt adepții teoriei că singura șansă pe care o are răul pentru a triumfa e ca binele să stea deoparte. Soluția la rău este, deci, practică, și constă în restabilirea ordinii sociale, adică a raporturilor normale de statut, rang, onoare și decență.

(10-13 ianuarie 2021)

În semn de omagiu pentru Jane Austen

ROMANUL PROSTIEI

MÎNDRIE & PREJUDECATĂ (2)

18

Scatofilie

Viorel MARINEASA

Casa de raport de pe strada Vasiovei i-a intrat Angelei în sânge. Și astăzi îți poate recita cine a stat în fiecare din cele paisprezece apartamente, care au fost liderii, când s-au mutat unii și au venit alții, cum s-au înțeles sau ce frecuşuri le-a uzat traiul în același perimetru. După poartă, într-o parte, Steiner, iar în cealaltă – Hauler. Pe latura lungă a patruleterului, în stânga, Zugravu, Dăescu, Karas, Ancel (apoi Markovits), Iacobeț, Micu. În dreapta – Altmann, Horvath, Dippold, Skitschak, Herzog, Matricek. Frontal, patruleterul era închis de posacul depozit cu materiale de construcții. Proiectul imobilului data dinaintea Primului Război Mondial, dar a prins contur în 1920. Apartamente standard: cameră, bucătărie, șpais, dar WC-ul în curte. Tatăl domnului Steiner a finanțat lucrarea la început, apoi domnul Steiner în persoană a terminat-o. Și-a rezervat apartamentul ce pornea de la încheietura porții masive, sub gang, trei camere, bucătărie, hol, baie, verandă închisă cu sticlă. Casa a fost naționalizată de regimul comunist, iar domnul Steiner a intrat la pușcărie deoarece nu s-ar fi împăcat cu acel rapt, mai mult, ar fi susținut mișcarea sionistă. După ce l-au slobozit din închisoare a trebuit să împartă locuința (el și doamna Steiner) cu familia Drencea.

Nu chiar în mijlocul curții, un pic descentrată, se află o clădire care-ți atrage numaidecât atenția. Spre ea duc câteva alei pietruite. Dacă o abordezi dinspre poartă, înaintând pieziș, nimerești în spălătorie, o încăpere de 5 pe 5: pe un soi de vatră tronează cazanul, iar pe unul dintre pereți este fixată o chiuvetă; în alt unghi, o masă sau un prici. Ieși cu gândul să dai ocol. Abia faci colțul și numeri un șir de șapte uși, fiecare cu lacătul ei. Sunt magazii de lemne și cărbuni pentru șapte familii. Ajungi la celălalt colț. O iei la stânga, pe lângă peretele ultimei magazii. Dacă privești în dreapta zărești o construcție mai mică, așezată paralel la vreo trei metri distanță: șapte uși cu șapte lacăte – magazii de combustibil pentru celelalte șapte familii. Dar tu faci stânga-mprejur și pătrunzi pe un culoar strâmt. Aprinzi becul unic dacă știi unde e comutatorul. O lumină moartă de sub pălăria de metal. Cinci uși, cinci lacăte. Deci cinci cabine simple, separate de pereți din lemn până la înălțimea de doi metri; 80 de centimetri lățime; 150 cm adâncime. Deci două-trei familii la câte o privată, asta-i situația, conform unei repartiții efectuate de Hauler-baci (în dubla sa calitate oficială de administrator și de portar) și după un grafic de întreținere a curățeniei urmărit cu strictețe de Dippold-Onkel, care a preluat cea mai mare parte a sarcinilor lui Hauler-baci când acesta a fost atins de invaliditate.

Îți poți pune întrebarea dacă se întâmplau incidente dizgrațioase, coincidențe dezagreabile. Nimic deosebit: doar niște gemete mai pregnante în caz de constipație, tropăituri prin preajmă în eventualitatea unui deranj stomacal atunci când locul era ocupat. Fleacuri. E drept că fiecare familie a luat măsuri pentru situații de forță majoră, dotându-se care cu o găleată, care cu o oală de noapte. Ordinea s-a păstrat o vreme și după ce unii dintre locatari au început să ia studenți în gazdă. Li se impunea să nu aducă fete în cameră (de fapt în bucătăria transformată în dormitor) și să se spele în fiecare seară pe picioare.

Toate bune până într-o dimineață devreme, când comunitatea s-a deșteptat în urletele de fiară înjunghiată ale lui Dippold-Onkel. Zăngăneau geamurile de la toate ferestrele, ușile se trânteau ca prinse de vântoasă. Cei ce mai adăstaseră arome în păucean și-au aruncat pilotele până-n tavan. Alte țipete au izbucnit din diferite zone ale curții. Au început să curgă presupunerile pe un ton ridicat: s-a întâmplat un jaf? o crimă? un viol? Cum de-a pătruns intrusul, pieșarul, haimanaua dincolo de poarta zăvorâtă?

De-abia după vreun ceas și-a făcut loc vocea rațiunii. Ce se petrecuse? Făcându-și rondul în zori, Dippold-Onkel descoperise următorul text lășit pe ușile celor cinci cabine, scris cu vopsea fosforescentă: „Voi ce stați aici pe vine/ și alene vă căcați/ lingeți degetul mai bine/ decât pe pereți să dați”. Iar ca să fie convingător, anonimul a tras drept semnătură un ștraif maroniu. După sfânta indignare a acestor colocatari de treabă a urmat ancheta internă, care i-a scos din cauză pe cei doi studenți aflați în gazdă la familia Altmann, precum și pe fata subchiriașă a doamnei Drencea. Să-și fi pierdut mințile unul dintr-ai noștri? nu excludea posibilitatea Dippold-Onkel. O fi rămas careva peste noapte la depozitul cu materiale de construcții? Asta s-o fi strecurat nevăzut-neauzit noaptea, o fi lucrat ce-o fi lucrat sub incidența unei lanterne, ca apoi să se retragă și să rădă din dosul obloanelor văzând reacția curții. Trebuia să cunoști la fix habitudinile celor de aici ca să găsești momentul și să ai răgazul pentru a pune la cale o asemenea mârșăvie. Făptașul nu a fost găsit, iar în zilele ce au urmat atenția comitetului s-a îndreptat spre reabilitarea locului atât de armonios amenajat și pe nedrept mânjit.

În hăislasul depresiiilor

Daniel VIGHI

Mărturisesc că i-am propus lui Viorel tema de față cu closetul. Mi s-a năzărit de la o amintire din anii de liceu, pe când îmi petreceam după-amiezile la amicul Gigi Furnica împreună cu alți golani de cartier lipovean despre care am scris cândva un roman (*Insula de vară*, 1998). Jucam mac-macao, un joc de cărți cu tromfi și cheșamul de dubă, și sorbeam voinicește dintr-o sticlă de un kilogram de vermut alb. Din când în când stră-baba lui Gigi, căreia îi spuneam, nu se știe de ce, Momongoți, dusă la mintea copiilor, venea la noi și ne mărturisea, ușurel conspirativ, că se duce afară „pântru mine”, la care cutare jucător, între două strigături de tromfi, îi spunea lui Gigi Furnica: „Mă, Furnico, vezi că Momongoți vrea să se ducă la budă”. Nu răspundea Gigi, și abia la o nouă interpelare a străbunicii mormăia că n-are unde să se ducă, „că o apucă pe uliță și nu mai dau de ea”, zicea, și ne luam gândul de la babă.

Acum, dacă aș scruta filologic tema pasului în doi de față, ar fi musai să scriu seria de sinonimie populară de care îmi aduc aminte referitoare la locul unde mergea Momongoți. Adică budă, closet, căfană, hăislaș. Ar fi multe de spus despre seria asta, acum, la vreme de anxietăți și de depresii care însoțesc pandemia care nu se mai termină. Citesc ce ne spune OMS, cum că pandemia va avea urmări psihice, că va urma alta, o pandemie de sănătate mentală. Înclin să le dau dreptate, sunt deja doi ani de căcat, stăm prin casă, umblăm regulamentar cu masca asta căreia îi dau foc revoltații din Piața Operei, și mă apucă, pe la două noaptea, insomnia și depresia. Adăugați aici-șa buda înaintării în vârstă, „ajung la etate”, poate, cine știe, dau în mintea lui Momongoți, se poate, de ce nu? Closetul politiciii, buda populismului, căfana minciunilor conspiraționiste, mizeria cu care ne-a cadorisit superputerea unsurosului ăluia cu nume scurt, Xi, sau cum, dracului, se cheamă, hăislașul partidului comunist revenit pe caii miliardarilor din țara care ne amenință bietele noastre libertăți.

Buda este peste tot: lumea ca budă, îmi zic, closetul educației naționale de care, iată, îmi aduc aminte, surpat de scârbă și depresie pandemică, acum, la două noaptea, cum mi-a respins în urmă cu șapte ani lucrarea de abilitare pentru conducerea de doctorate o doamnă din comisie de la Universitatea din Craiova, pe motiv că n-ar fi științific corespunzătoare, despre care doamnă am descoperit pe net că este cu ditamai căcatul de plagiat după

dumneai, numai bună, adică, să fie – la vremea closetului politic al guvernării ministresei Andronescu – membră în comisia de aprobare a conducerilor doctorale, mai apoi indiferența colegială a celei care trebuia să îndrepte abuzul, mai apoi senzația de eliberare din căfană, eliberare de groaza că urmează să intru în rahatul plagiatorilor dacă nu sunt atent, și nu sunt, pentru că nu le am pe astea cu știința doamnei plagioare de la universitatea craioveană. Buda educației, buda pandemiei, closetul ipocriziei și al falselor titluri.

Mai apoi gândul că toată viața mi-am dorit să fiu mai ales scriitor și, mai apoi, orice altceva, inclusiv mahăr didactic. Gândul depresiv că, în fapt, avem parte și de un fel de closet al literaturii, cu mormane de orgolii, cu nesfârșite closete ale aranjamentelor pe la premii, pe la merite bănoase, totul dublat de hăislașul rahatului de indiferență, o literatură fără cititori, closetul literaturii în care, la cutare târg de carte, în cutare website de știri, este anunțată lansarea acelorași trei scriitori care apar pe la căfana publică a televiziunilor însoțiți de scriitorul nostru, veșnic aspirant la Nobelul literar. În rest, requiescat in pace! Depresie la vreme de pandemie, la mijloc de noapte, singur, insomniac, sătul de toate, la capătul vieții ăsteia tot mai de closet, cu literatura care îmi pare tot mai mult o budă, mai puțin scrisul, terapeutic, liniștitor, pe urmă cărțile nepublicate, un morman în sertar, de care nu-mi pasă, nu mă mai pot agita cu closetul editurilor, căfana lansării, hăislașul indiferenței publicului, doar scrisul, în rest, plecarea la vremea potrivită în lumea lui Momongoți, „merg afară pântru mine”, voi spune cândva, nu peste multă vreme, și apoi, faceți ce vreți cu closetul, cu buda, cu căfana, cu buda receptării literare care este aproape de nimic.

Închei pasul în doi sușcând în felul moșului Păciură: Ehe, reveria cu buda, cu closetul, cu căfana, cu hăislașul despre care am scris odinioară, la vremuri normale la cap. Reiau nostalgic rânduri de demult cu moș Păciura, crâșnicul de la biserică din vremea copilăriei, și cum ne-a povestit el că i-a venit treaba mare la liturghia împărătească, de față fiind și Înaltul, așezat în scaunul episcopesc de de-a dreapta Sfântului Altar, și cum i-a venit treaba mare și s-a dus, („pântru el”, of course!) și cum stătea el așa să-și facă treaba a văzut prin crăpătura de la ușa closetului că vine Prea Sfinția Sa Episcopul direct pe cărarea către hăislaș, și a început să tușească, – ce era să facă omu’? – noroc că Prea Sfințu’ l-a recunoscut și i-a spus să stea pe pace că, din partea lui, „nu-i așa zor nevoie, că el se mai poate ține”.

pas de deux

Principiul incertitudinii (15)

Paul Eugen BANCIU

Modelul personajului principal din serialul *În mintea criminalului*, altminteri bine făcut, e în esență povestea unui maniac, obsedat de răzbunare pentru uciderea fiicei și a soției lui. Exemplele pornesc din vremuri biblice, rămase în cărțile sfinte, atâta doar că povestea de acum e departe de calmul unor Hercule Poirot, Agatha Christie sau Sherlock Holmes, sau de comisarul Maigret, și toate personajele memorabile din literatura polițistă, apărute încă de pe vremea romantismului, excelent ilustrat prin personajele reale, celebre peste vreme prin creațiile lor apărute în *Istoria roman-tismului*, grație lui Théophile Gautier.

IT-istul de azi o să se întrebe cine e ăla, singura lui certitudine fiind aceea că a fost un tip de origine franceză, probabil ceva ziarist celebru în epocă. (Apropo, azi celebritatea ziariștilor ține doar până sunt răpuși de vreo maladie ori se vără în vreo afacere oneroasă și ajung alături de cei pe care i-au dat în gât, cum se spune). Care epocă? Una ca noastră, unde omul de artă, scriitorul era privit ca o celebritate a vremii, cu toate metehnele lui, trecute cu vederea de urmașii lui Freud sau Jung. Doar că fără acești oameni ciudați, care au lăsat o cultură, poate că mai prăfuită în ochii contemporanilor noștri din veacul al XXI-lea, nu mai puțin atinși și ei de felurite „filoxere”, mai puțin luați sub lentilele TC-urilor, ale RMN-urilor, mai atenți la ceea ce fac, chiar obsedați de munca lor, de ideile lor, decât de microorganismele care le-au adus moartea înainte de vreme, n-am fi avut de unde să ajungem aici.

Moda, dinamica evenimentelor, globalizarea informației, accesarea instantanee a imaginilor cu evenimente ce se petrec aici sau aiurea, dau o turnură acestei omniviziuni, altminteri dăunătoare nu doar culturii în genere, ci și înțelegerii propriiei ființe, a propriilor apăsări sau vieții asupra căreia nici nu se mai întoarce cineva decât accidental. Nu-i ocrotește nici Covidul egalizator, care dezvăluie ceva ciudat – oameni aparent sănătoși află abia prin el că de fapt au comorbidități, că suferă de ceva de care habar n-aveau.

În vremea marilor personaje ale lui Théophile Gautier, Balzac, Hugo, Baudelaire, Gérard de Nerval, Alfred de Vigny, Heinrich Heine, Eugène Delacroix, Jules de Goncourt (ale cărui premii se mai acordă și azi), Hector Berlioz, cu celebra sa *Simfonie fantastică*, operă care în epocă iluziona o cu totul altă fantasmagorie decât cea pe care o au în minte cei de azi, și atâția alții, poate uitați deja, odată cu Primul Război Mondial, – se murea de altceva, de bază fiind, azi zică-se că a fost eradicată, tuberculoza.

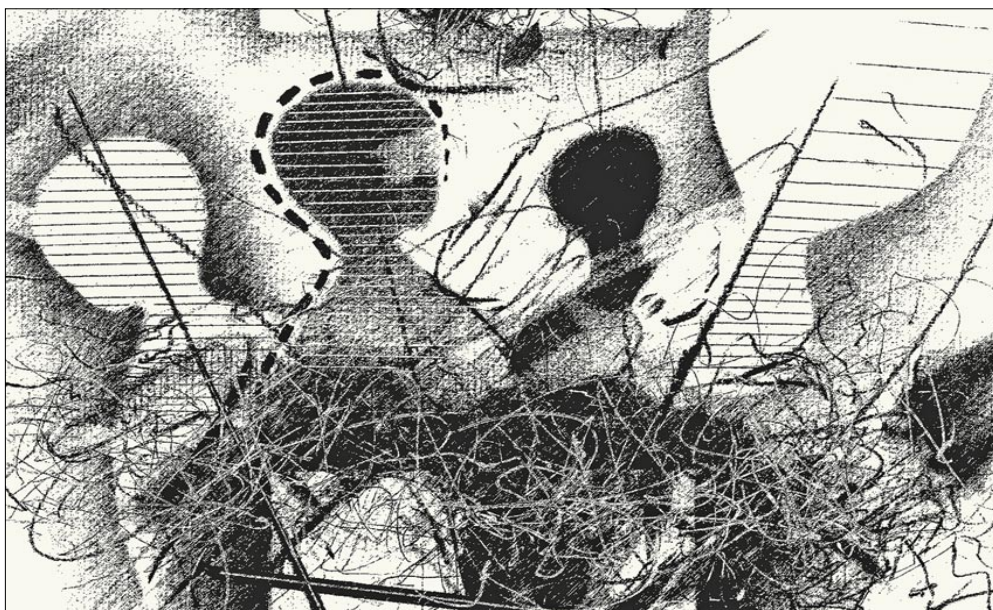
Cred că falsitatea acestei înțelegeri a istoriei culturii de acum mai bine de un veac și jumătate stă în principal în mișcarea produsă de mercantilismul adus de mentalitatea sărăcimii americano-eu-

ropene, lipsită la sosirea pe tărâmul El Dorado-ului, de o minimă cultură, care a descoperit că poate să inventeze ceva care să-i facă să se simtă acolo ca acasă. Chiar Kafka, știut ca unul dintre cei mai mari scriitori europeni, entuziasmat de apariția cinematografului, pe care a repudiat-o apoi, el însuși fiind un om al vizualului (făcuse chiar cursuri de Arte Plastice), își puna întrebarea dacă Charlie Chaplin ar fi fost pus să joace pe o scenă o piesă de teatru de la un capăt la altul, ar mai fi fost atât de mare artist, ca în celebrele lui filme, unde, e știut, pentru câte o scenă de jumătate de minut sau ceva mai mult se trăgeau câte 1980 de duble. Și asta deja prin deceniul al doilea din veacul trecut.

Vizualul intuit de Heidegger ca viitor al culturii, al artei, în viitorul lui și prezentul nostru, deocamdată, era arta ochiului, fără să-și poată imagina mai mult decât ceea ce se întâmpla atunci când a scris asta. Doar că arta ochiului și-a urmat o cale laterală, prin lărgirea mijloacelor de apropiere a ceea ce se poate sugera prin perfecționare tehnologică. Filmele ce reconstituiau cu ani în urmă viețile artiștilor ziși „blestemați” ai vremii romantismului sau ale celor de dinainte rămân în uitarea spectatorului, dornic de ciné-vérité-ul mizeriei vieții de fiecare zi de oriunde din lume, ca la sfârșit să ne convingem că suntem în „satul planetar” a lui Toffler. Toți fură de la toți câte ceva ce simt că a plăcut, că a tensionat atmosfera. Ce să te mai impresioneze boala lui Van Gogh, e de ajuns că și-a tăiat urechea înainte de a se sinucide? Ce să te mai impresioneze din viața lui Balzac sau Mozart, sau chiar a lui Sisi sau a fiului ei, Rudolf? Din viața Ecaterinei a II-a a Rusiei? Un telejurnal ține loc de cultură generală, adică de panoramarea evenimentelor din clipa asta, deși unele imagini despre gerurile nefirești într-o încălzire globală sunt făcute vara te miri pe unde. Flăcările din California arată la fel cu cele din Australia, nu?

„Carpe Diem”? Aiurea, pentru că atunci când asști terifiat la dezaastrele din alte părți ale lumii, la moartea unor oameni, la incendii, inundații, cataclisme, cutremure, nimic nu e făcut cu cascadori sau efecte speciale, dar simți că adrenalina își face efectul, iar operatorul, reporterul sunt, de fapt, actorii principali dintr-un film cât se poate de real. Un film fără story, cu deznodământ așteptat.

Ce clipă îți trăiești tu, privitorul îngrozit, când totul e pe o tabletă luminată, iar fotoliul în care stai e comod, berea e alături, soția țipă că nu are medicamente analgezice, dar tu crezi că totul e din cauza celor văzute pe ecran. Undeva vis-à-vis de tine, unde este încastrat televizorul sau laptopul, calculatorul, mă rog, era un raft pe care cândva erau puse cărți. Acum sunt felurite modemuri printre elefanți din sticlă și girafe, amplificatoare, ștechere cu mai multe prize la care sunt puse alte ecrane, stinse, evident, pentru că nu ești un Argus să privește în șapte direcții dintr-o dată.

Jurnal de familie

Pia BRÎNZEU

Uitându-mă prin cutiile mele cu fotografii vechi, remarc, vrând, nevrând, cât de diferit s-a trăit cu un secol în urmă. Prima mașină a bunicului meu era din 1923. Mama era mică și știu că bătrânii mei se duceau des cu ea la Innsbruck, să-și viziteze rudele de acolo. În mașină nu exista vreun scaun special pentru copii. Cât de cuminiți stăteau cei mici pe atunci dacă trebuiau să străbată peste o mie de kilometri? Mama mai povestea că era suficient ca bunicul să tușească puțin mai sever și știa imediat că a făcut ceva nepermis. Să ridice tonul la cei mari? Să-i spună bunicului ceva obraznic? De neînchipuit!

Într-una dintre fotografii, mama e alături de bunica ei, într-o rochiță de mătase. Mai poartă azi fetițele de trei ani rochițe de mătase? Iar faptul că rochița s-a păstrat neruptă o sută de ani într-un cufăr din pod, mai dovedește și altceva: lucrurile nu se „consumau” ca în postmodernism, ci erau păstrate cu respect de cei care au trecut prin două războaie mondiale.

Și eu am o rochiță care mi-a fost foarte dragă: o văd într-o fotografie făcută pe o bicicletă prin curte, unde sunt fără cască, genunchiere sau cotiere. Bântui împreună cu prietena mea, și ea pe o bicicletă, având capul, mâinile și picioarele neacoperite. Cădeam la fel de mult ca și copiii de astăzi, dar cine ne purta de grijă? Nici atunci când ne cățaram în pomi nu stătea nimeni să ne păzească. Cireșul și nucii din curte ne invitau mereu să le culegem fructele. Și, desigur, știam care dintre ele sunt cele mai bune.

Pe când aveam trei ani, tata mi-a adus un delușor de nisip în curte: șed țăntoșă într-o poză cu o găleușă plină cu apă, dar murdară pe mâini și pe gură. Probabil că am făcut o înghețată din nisip și am și gustat-o ca să știu dacă e suficient de bună. Altminteri, trebuia mama să ne cumpere înghețata de la cel care trecea zilnic cu căruciorul pe stradă și te invita să-i încerci produsele. Nu era singurul: mai treceau și cei cu sticle de sifon, strigând tare „Soda!”, sau cei cu calupuri mari de gheață pentru răcitoare. Nu existau încă frigidere.

La un moment dat, tata a construit în curte o poartă mare de fotbal. Juca și el împreună cu fratele meu și cu toți băieții din cartier, învățându-i să tragă goluri sau să apere șuturile mai puternice. Uneori participau și cei doi chiriași băgați cu forța de comuniști în casa noastră, un tânăr inginer și un student, și ei mari amatori de fotbal. Când plecau oboșiți, ne jucam de-a v-ați ascunselea, un joc „viclean de bătrâni”, spune Tudor Arghezi, „joc de pășări, de flori, de câini,/ Și fiecare îl joacă bine”. Noi nu eram nici bătrâni și nici flori sau câini nu mai aveam în curte, dar îl jucam bine cu toții. Adică ne cățaram pe garaj sau ne pitulam sub terasă, săream gardul la vecini sau căutam un loșor în pivniță. Ne murdăream peste tot, pe mâini și genunchi, haine și sandale, obligând-o pe mama să ne spele în fiecare seară.

Ritualul era mai lung decât se obișnuiește astăzi: mama încălzea apa pe focul din bucătărie, îl aducea în cameră într-un lighean și eram cocoțați pe un scaun când trebuia să ne spele picioarele. Strobeam totul în jur, umplând covoarele de apă și săpun, dar mama tăcea, curățând totul fără să protesteze. Asta după ce iarna pregătea zilnic focul în sobă: curăța cenușa, aducea lemnele, aprindea focul și avea grijă să-l mențină viu. Iar sâmbătă, ritualul se dubla la soba din baie. Pentru apa caldă din vană. Noi o schimbam, era mereu curată, nu ca aceea de la țară, descrisă de Herta Müller într-una dintre povestirile ei: murdăria se depunea tot mai mult pe marginile cadei, după ce fiecare membru al familiei se spăla în aceeași apă. Duș în fiecare zi? Era un lux la care nici nu puteai să visezi.

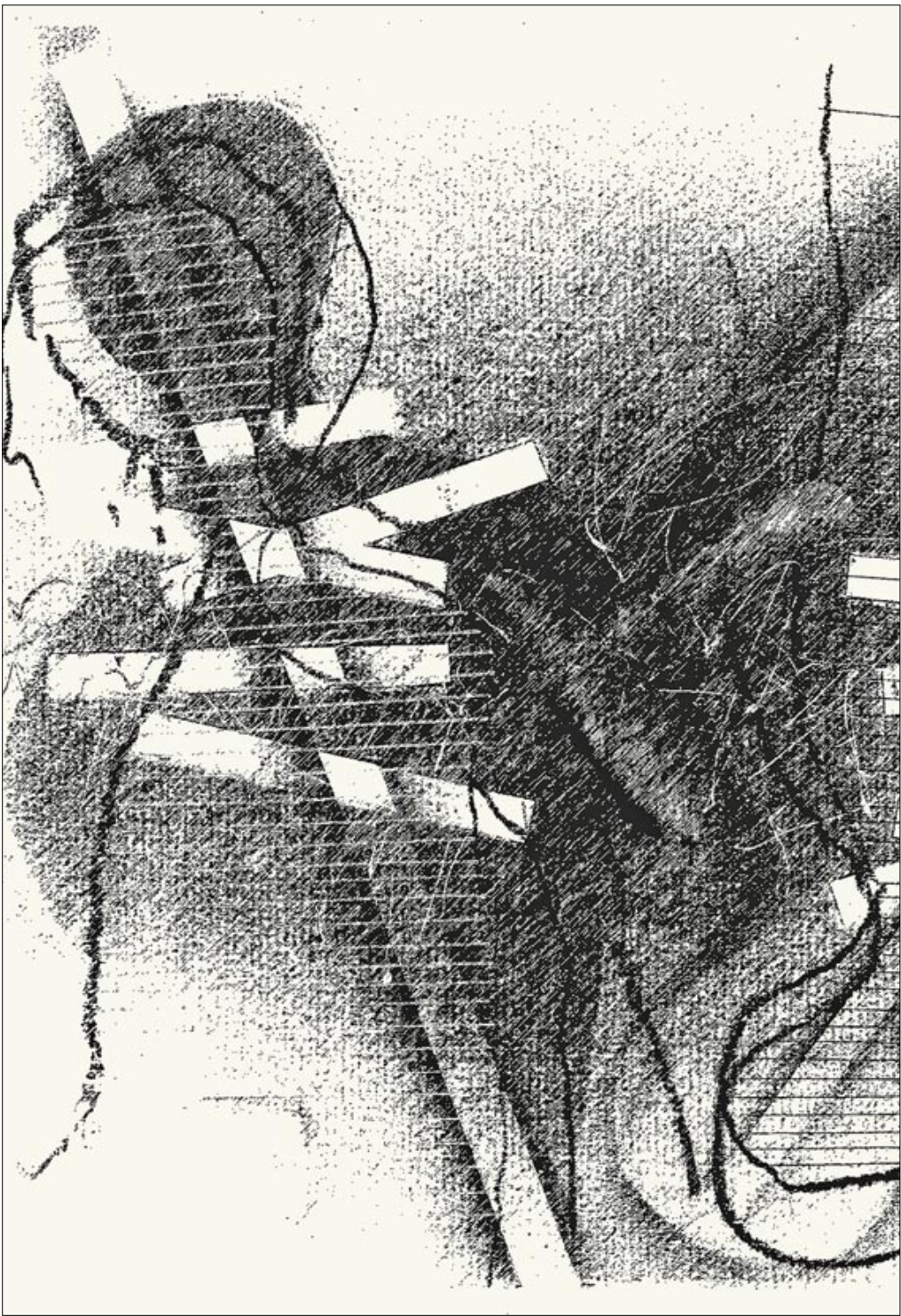
Ce mai făceam pe la mijlocul secolului trecut? Beam Cico și dădeam oricui să bea din sticla mea: nu ne temeam de viruși sau de prea multe E-uri, nu aruncam la gunoi bomboanele care ne cădeau din geșeală pe jos și nici nu țineam cont de câte lipide sau glucide mâncam zilnic. Totul era pe atunci „bio”.

Când nu citeam „Arici Pogonici”, „Luminița”, „Cravata roșie” sau „Pif”, vorbeam la telefonul fix. Nemișcată în fotoliu. Ca să obții legătura cu provincia trebuia să faci o comandă specială prin centrală și așteptai uneori chiar și două ore lângă telefon. Un telefon, mai trebuie adăugat, în permanență ascultat de oamenii Securității.

Cea mai sinistă amintire se leagă însă de buteliile pentru aragaz. Bunica era osândită să se așeze la o coadă infernală, unde își ducea câte un scaun și aștepta răbdătoare, zi după zi, noapte după noapte. Nu mai știu cât timp dura calvarul, dar îmi amintesc că fratele meu o înlocuia din când în când pentru a-i permite să vină acasă. Retoric, bunica se întreba mirată când se va termina totul. Nimeni nu îi putea răspunde și nici ea n-a știut cât de departe să se gândească peste anii ce se anunțau sumbri. Dar îmi amintesc că era senină și plină de speranță: semne bune are întotdeauna viitorul! Chiar așa să fie oare?

19

picătura de cucută

20

Demonstrația

Robert ȘERBAN

Tilă n-avusese nevoie decât de două perechi de blugi, una în care trăise și una în care fusese îngropat. Iar cât trăise, spusese oricui avea chef să asculte că unui bărbat adevărat îi sunt suficiente doar două perechi de blugi.

Le cumpărase de la un târg, după ce-i pipăise îndelung uneia dintre ele materialul indigo, îi cercetase cusăturile, nasturele, șlițul, capsele, după ce-și băgase și îndesase mâinile în buzunare, de mai multe ori, ca să vadă cât sunt de adânci și de rezistente, după ce-i mirosise. Îi ținuse de talie și apoi le dăduse drumul încet, încet, iar ei rămăseseră câteva clipe în picioare, în fața lui.

Femeia care vindea nu doar haine, ci și fel de fel de nimicarnițe, l-a privit tot timpul. Când și-a dat seama că e nehotărât – deși evidența cu care Tilă se îmbrăcase, de probă, și care-i stătea perfect costa pe sfert cât în magazin –, s-a apropiat, a înșfăcat perechea geamănă a celei de pe client, a prins cu o mână de-un crac, cu cealaltă de cracul stâng, și a tras brusc, încât talia pantalonilor i-a acoperit fața, iar de acolo, din spatele cortinei indigo, i-a strigat:

– Țștia n-au moarte, domnule, n-au moarte!

Tilă nu i-a mai dat jos de pe el, a scos banii din buzunarul de la pieptul gecii, a plătit și pentru cei cu care vânzătoarea îi făcuse demonstrația, iar în timp ce ieșea din târg, a realizat că are șansa să arate că dacă te pricepi să alegi, dacă ai ochi, degete fine și nas, poți trece prin viață cu o singură pereche de blugi. Pe ceilalți îi cumpărase cu gândul la frate-su, urma să fie ziua lui și ar fi fost cel mai nimerit cadou, dar vocea femeii care îi spusese secretul lor nu-i mai ieșea din cap. Așa că s-a răzgândit și i-a dus lui Toma niște coniac și-o bombonieră mare de cristal.

Zilele lui Tilă au avut, până aproape să împlinească 42 de ani, două repere: dimineața, când se dădea jos din pat și-și trăgea blugii pe el, și seara, înainte de culcare, când și-i așeza pe spătarul scaunului făcut de bunică-su din lemn de tei. Au dispărut în momentul accidentului în care mașina cu care Tilă se întorcea de la serviciu a derapat și s-a ciocnit cu o alta ce venea din sens invers. El era în față, în dreapta, lângă șoferul care-a tras mult de volan în stânga, dar nu suficient cât să evite impactul. Doar Tilă a murit, ceilalți au scăpat ca prin minune.

L-au îmbrăcat și l-au înmormântat într-o cămașă albastră, o haină pe care o avea în șifonier, pe un umerăș, și-n blugii cei noi. Pe ceilalți, în care trăise și care erau decolorați, i-a luat Toma, ca amintire. Și tot el s-a întors patru zile mai târziu la cimitir, chemat de poliție fiindcă niște oameni fără Dumnezeu îl dezgropaseră pe frate-su și îi furaseră blugii de pe el.

Plăcerile cărții-obiect: dedicații cu stil (2)

Radu Pavel GHEO

Cum ziceam, dacă stilul e omul, atunci se poate presupune că și dedicațiile (sau mai ales dedicațiile) pe care le oferă scriitorii dezvăluie ceva despre acel om – mai mult despre om decât despre autor. Și uneori chiar așa se întâmplă. Alteori însă, parcă nu.

De la Ionel Teodoreanu, cel poreclit uneori, nu pe nedrept, Metaforel, ne-am aștepta la niște dedicații la fel de înflorate și înzorzonate precum descrierile din cărțile lui, deliciul multor adolescenți și mai ales adolescente, dar și al multor oameni maturi. Căci un farmec melancolic, uneori chiar trist, nu-i poate fi negat operei acestui scriitor reprezentativ pentru o epocă și pentru niște locuri azi în mare parte dispărute. Și, dat fiind imensul lui succes la public din perioada interbelică, e de presupus că și dedicațiile pe care le-a dat au fost, în egală măsură, numeroase. Așa că am selectat aici câteva, găsite pe ici, pe colo, în cărți scoase la vânzare în diverse anticariate online.

Pe prima ediție a romanului *Arca lui Noe*, publicat în două volume la Editura Cartea Românească în 1936, Teodoreanu îi face uneia dintre cititoarele lui următoarea dedicație: „Domnișoarei Adriana Maniu, omagiul meu de pe puntea acestei «Arce» plină de oameni și de singurătăți”. Un alt exemplar îi este dedicat unui confrate scriitor, iar textul este mai scurt, dar nu foarte diferit: „Domnului Zaharia Stancu, omagiul autorului. Ionel Teodoreanu”. La fel, pe un exemplar din volumul al doilea din aceeași *Arcă...* autorul scrie repede și scurt: „Domnului Jack Semo [*lecțiune incertă*], omagiul autorului. Ionel Teodoreanu”.

O altă dedicație – tot scurtă, contrar așteptărilor – apare pe un exemplar din *Bal mascat*, volum publicat tot la Cartea Românească în 1929: „Domnișoarei Gi-oasan [*lecțiune incertă*], acest bal... psihologic”. Și, tot contrar așteptărilor, mi s-a părut cea mai originală dedicație dintre cele pe care le-am găsit scrise de mîna autorului *Medelenilor*. [...] Recunosc că am fost surprins: de la Ionel Teodoreanu m-aș fi așteptat la niște dedicații mai înflorate, mai lungi și mai încărcate de adjective suave, colorate, calde – teodoreniene. Pe de altă parte, îmi dau seama că un autor de succes cum era el va fi fost asaltat de cititori și cititoare la multe lansări de carte și întâlniri cu publicul, așa că și-a format și el un șablon neutru, mulțumitor și multifuncțional.

În schimb, Fănuș Neagu, un alt autor cunoscut pentru încărcătura de metafore ce-i ghirlandează scrierile, nu se dezmințe nici în dedicații: exuberanța, inventivitatea și jocurile de cuvinte curg din stiloul sau pixul său la fel ca în cărțile pe care le publică. Nu sînt la fel de elaborate ca textele sale literare, dar nici nu se limitează la simple omagii, eventual călduroase, ci personalizează atît cît pot – uneori chiar forțat – textul dedicativ.

Pe un exemplar al *Povestirilor din Drumul Brăilei*, carte apărută la Editura Eminescu în 1989 și dăruită unui reputat critic literar, prozatorul scrie jovial: „Domnului Marin Mincu, să fie, pînă

la o sută de ani, același băiat minunat care este astăzi. Fănuș Neagu / Buc. oct. 1989”. Un altul, din aceeași ediție, îl dedică „Domnișoarei Ioana Vulpescu – să fie, timp de optzeci de ani de aici înainte, aici și dacă se poate și altundeva, aceeași fată minunată, inteligentă și talentată. Toată dragostea lui Fănuș Neagu / București, octombrie 1989”. Să fi fost ambele dedicații scrise la același eveniment, într-un moment în care scriitorul dăruia cu generozitate cărți și ani? Nu știu. Ce știu însă e că prozatorul în cauză se străduiește să nu fie niciodată plictisitor în dedicațiile sale și să-și pună pe ele amprenta personală.

O dedicație pe *Îngerul a strigat*, roman apărut la Editura Eminescu, sună astfel: „Domnului inginer Gheorghe Turle – turle de la turlele cu porumbei și liliac, toată stima lui Fănuș Neagu / Buc. mai 73”. Un exemplar din *Pierdut în Balcania*, apărut la Editura Sport-Turism în 1982 poartă dedicația „Pentru Anca Hîrșan, cu sfială și cu valuri din iarba Bărașanului și cu vin neindulgent de Brăila, și cu noroc – Fănuș Neagu / București, iunie ' 82”. Un alt volum, *Scaunul singurătății* (Editura Cartea Românească, 1987), e dedicat aceleiași cititoare: „Doamnei Anca Hîrșan, călătorii în frumusețea visului îi doresc – și sărutări de mîini, Fănuș Neagu / Buc. sept. 1987”. Sfială, valuri de iarbă, vin neindulgent, călătorii în lumea visului... scriitorul nu-și iese nici o clipă din rol.

Pe anticariatele online se găsesc numeroase volume cu dedicațiile lui Fănuș Neagu. Toate sînt mostre de inventivitate ad-hoc, uneori manieriste, dar în mod clar fănușiene. Prozatorului îi făcea plăcere, cred, să ofere dedicații și se bucura de întîlnirile cu cititorii, fie ei critici, ingineri, domni sau domnișoare. Se bucura atît de mult, încît uneori dădea dedicații și pe volumele altor colegi de breaslă – fenomen mai rar întîlnit, dar tocmai de aceea interesant. Am descoperit undeva un autograf cu dedicație pe care F. Neagu îl dă pe cartea lui Ion Băieșu *Tristețea vînzătorului de sticle goale*, apărută la Editura Scripta în 1992, cu desene de Florin Pucă: „Pentru Ileana Mindruță [*lecțiune incertă*], mere de aur și verigițe de ciocolată. Sărutăm zuluții. Fănuș Neagu (în numele lui Băieșu), oct. 1992”.

Iar cea mai interesantă dedicație a lui Fănuș Neagu, descoperită pe paginile web ale unui anticariat online, e înscrisă tot în cartea unui altui scriitor și e dedicată unui al treilea, Gheorghe Tomozei, cu ocazia zilei de naștere a celui din urmă. E vorba de volumul lui Geo Bogza *Paznic de far*, apărut la Editura Minerva în 1974, și sînt convins că acel exemplar pus în vânzare online și-a găsit sau își va găsi repede locul în colecția vreunui bibliofil de la noi. Căci dedicația, întinsă pe toată pagina de gardă, sună astfel: „Dragă Tom, mîhnit că nu poate veni la aniversarea ta, pederastrul și scatologul Geo Bogza, [*sic!*] îți transmite prin mine iubirea lui de bani, Academie și mîncarea de oameni. El, nepotolitul mîncător de căcat, nevenind, vrea oricum să mîzgălească vinul casei [*lecțiune incertă*]. Fănuș Neagu, 29 aprilie 1985”.

E aici, ascuns în cuvinte, un mic capitol de istorie literară postbelică. Poate o să-l scrie cineva vreodată.

play

Pro și contra

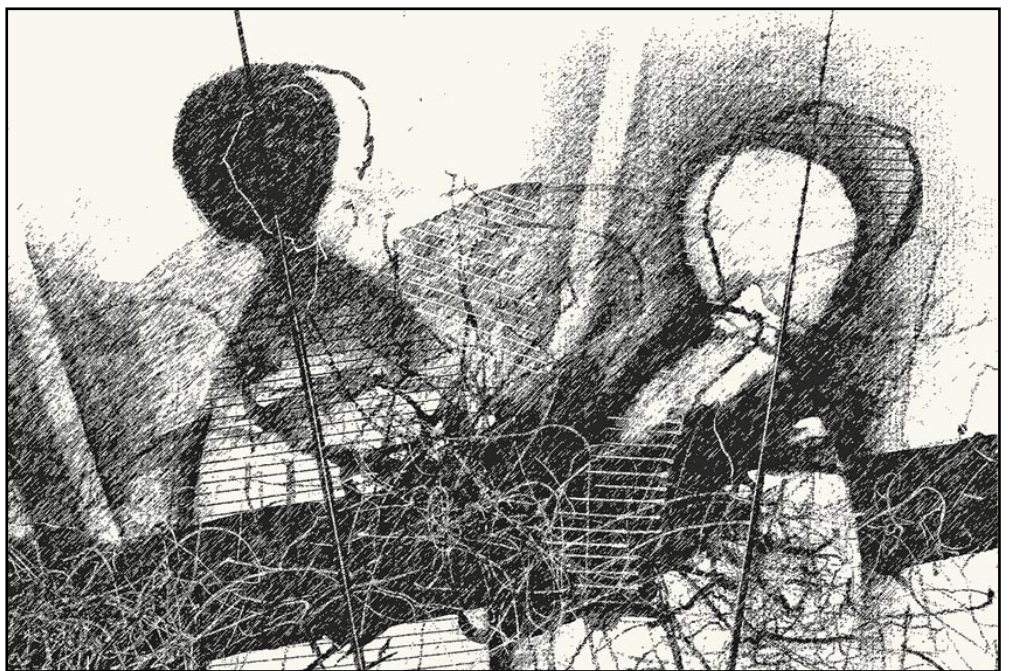
Claudiu T. ARIEȘAN

(I) Din vasta literatură patristică a primelor veacuri se pot selecta câteva *opera maiora*, tratate impresionante ca dimensiuni și conținut ce definesc, pe lângă personalitățile puternice ale respectivilor autori ecleziastici, întregi curente de gândire, polemici memorabile ca durată și impact sau epoci contradictorii. Vorbim aici de capodopere precum *Contra lui Celsus* a lui Origen, *Stromatele* lui Clement Alexandrinul, *Instituțiile divine* redactate de Lactanțiu, *Împotriva tuturor ereziilor* a Sf. Irineu de Lyon, *Despre Cetatea lui Dumnezeu* a Fer. Augustin și alte câteva. Foarte aproape de nivelul acestor jaloane indelebile se prenumără și *Contra Eunomium*, scriere masivă și întru totul edificatoare împotriva arienilor, a cărei traducere completă se apropie de finalizare după apariția celui de-al doilea tom din cele trei editate de Adrian Muraru ca volumele 9 și 17 din seria „Tradiția Creștină” de la editura ieșeană Polirom (Grigorie de Nyssa, *Împotriva lui Eunomie*, trad. și note Gheorghe Ovidiu Sferlea, vol. I, introd. Mihail Neamțu, 2010, 509 p.; vol. II, introd. Gh. O. Sferlea, 2020, 487 p.). Ediția bilingvă se dovedește remarcabilă sub toate aspectele. Întâi ca versiune autohtonă modernă și fericit contextualizată, dând dovadă în comentarii de o limpezime în explicarea motivațiilor de substanță și a argumentelor de atac ce lipește de multe ori chiar și în structura originalului grec elaborat între 381 și 384. Apoi, trebuie subliniată excelența adaptării în română a unui stil plin de dificultăți, tincturat de o retorică flamboaiantă, comună marilor Părinți ai Bisericii, unde regăsim figuri rare precum hiperbole, entimeme, litote, reduceri la absurd, până și note de ironie sarcastică sau rezonanțe euritmice ținând de melodicitatea intimă și căutată a scriiturii. Sperăm doar că pentru a citi și a ne bucura de al treilea și ultimul volum nu va trebui să așteptăm încă o decadă!

(II) O excelentă culegere de studii și eseuri mai noi este recenta carte semnată de rasatul intelectual Sorin Alexandrescu, *Lumea incertă a cotidianului. Texte și imagini românești*, Editura Polirom, Iași, 2021, 344 p., ce reunește contribuții apărute inițial în ”Observatorul cultural” sau în volume din alte țări, precum și câteva inedite. Regăsim aici o densă descriere analitică, ca pentru cititorii străini, a romanului *Noaptea de Sânziene* al lui Mircea Eliade, cercetări originale despre scrieri ale lui Dumitru Țepeneag, Ana Blandiana și Mircea Nedelciu, interpretări din perspectiva aderenței la real ale unor protagoniști de marcă din aria artelor vizuale precum Ion Grigorescu, Victor Brauner, Marcel Iancu și Ștefan Câlția, o admirabilă evocare a memoriei ca scenă dramatică pornind de la un spectacol referențial de Gavriil Pinte (”Cei ce nu uită”, din 2013) și o curajoasă imersie în universul conceptual și imagistic din filmul Adinei Pintilie ”Touch Me Not”. Să nu uităm că, pe lângă

abilitățile recunoscute de comparatist și semiotician, Sorin Alexandrescu a ajutat concret și esențial la pornirea și buna funcționare a Centrului de Excelență în Studiul Imaginii (CESI), instituție de maximă importanță în domeniu, cu solide programe de masterat, doctorat și studii postdoctorale. Atare oglindă în mișcare a polimorficelor sale competențe academice și organizatorice (ce demonstrează că, măcar pentru domnia sa, „nu există granițe între domeniile spiritului”) se reflectă și din paginile acestui florilegiu de compuneri critice prin care se pun întrebări dificile despre înțelegibilitatea modernismului, despre unitate în diversitate vs. confuzie în haos, raporturile dintre limbajele culte și lumea reflectată tot mai imperfect de ele, iar răspunsurile scriitorilor și artiștilor discutați hermeneutic aici par a fi pe măsura provocărilor.

(III) Un documentat repertoriu bibliografic din gazetăria locului, însoțit de comentarii limpezi și ilustrații grăitoare reprezintă varianta tipărită a tezei doctorale susținute în 2016 la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române de către cercetătoarea și scriitoarea timișoreană Dorina Măgărin, *Publicistica literară românească din Banat*, pref. Crișu Dascălu, Editura David Press Print, 2020, 390 p. Cum subliniază prefațatorul și conducătorul științific al lucrării, meritul autoarei rămâne „aceia de a oferi, cu prețul unui mare efort de documentare și sistematizare a materialului adunat, o imagine de ansamblu a presei literare românești din această parte de țară”. Nici prima, probabil nici ultima încercare monografică de profil, întreprinderea Dorinei Măgărin se distinge prin migală și acuitate, prin manevrarea elegantă a unor informații altminteri aride din arealul jurnalisticii vestice de la noi, unde publiciștii români au avut de înfruntat o concurență acerbă din partea mai vechilor gazetari maghiari, germani și sârbi, ceea ce și explică consacrară lor oarecum târzie, în perioada interbelică, oricum după Marea Unire. Abia atunci, din cele 15 tipografii funcționale în Timișoara, 9 devin românești, reflectând creșterea accelerată (cantitativ și calitativ) a presei naționale. Interesant că majoritatea periodicelor din acei ani se evidențiau drept „cultural-confesionale și satirico-umoristice”, primele extrem de variate în conținut, nu doar teologice, pe când ultimele accesibile publicului larg și, cum scriam în multe rânduri, reflectând nevoia unanimă de haz simpatetic, compensator și vindecător în situații personale aspre și vremuri complicate, specifică (și) poporului nostru. Vorba lui Miron Izverniceanu în primul număr din ”Cionvica”, hebdomadaz hazliu localizat prin Lipova: „Noi nu vom face politică, vom face numai humor și iarăși humor, de care sperăm să aveți cu toții nevoie, ca să mai uitați de necazurile zilnice”! Bibliografia, lista publicațiilor reprezentative (ce vine până în 1990, incluzând și ”Orizont”), reproducerea primelor pagini din periodice rare rotunjesc o lucrare complexă și utilă.

Lustragiul Lică 21

Adriana CÂRCU

Prima mea amintire legată de Lică îl localizează într-o casă cu o curte mare în față, aflată pe bulevardul Mihai Viteazu din Timișoara, cam pe acolo unde avea să fie construit, nu la mult timp după aceea, turnul Institutului de Sudură. Mai precis, în curtea aceea albicioasă și plină de copii m-am jucat cu câțiva dintre ei, știind că sunt toți copiii lui Lică. Veneam din Piața Crucii. Pe Lică mi-l amintesc de atunci scund, negricios și grav; mai târziu gravitatea i s-a transformat într-un zâmbet vag. Pe când ne mutaserăm deja în Piața Maria, am aflat că Anica, fata în pantaloni de trening, care încurca cu regularitate circulația tramvaielor din intersecție, suflând într-un fluiert atârnat mereu pe piept, era fiica lui cea mică.

Între timp, Lică se mutase cu familia lui într-o casă din zona Pieței Küttl și instalase o gheretă de lustragiu chiar în unul din colțurile pieței. La început vedeam acolo domni cu pălărie citindu-și ziarul cocoțați pe scaunul înalt, în timp ce Lică trudea aplecat asupra pantofilor. Mirosul de terpenină și de cremă de ghetă aplicată generos pe încălțăminte clienților se simțea de la distanță, iar după ce crema era întinsă bine, periile gemene mișcate de Lică în contratimp dădeau pantofilor maro și negri un lustru durabil.

Mai târziu, pe la șase seara, din ghereta încețoșată de la fumul de țigară se auzea zvon de voci, vorbind tare într-o limbă de neînțeles. Mai mulți bărbați vociferau animați, trăgând din sticlele de bere, care se înșirau goale pe pervazul gheretei. Muzica populară, dintr-o sursă necunoscută, contribuia considerabil la atmosfera generală de bună dispoziție, până târziu în noapte. Unii povesteau că în ghereta lui Lică, în afară de lustruitul conștiincios, dar tot mai sporadic, al pantofilor se desfășurau afaceri ilicite cu bani și metale. Lică părea mulțumit, iar de când fiul lui, purtând același nume, lucra la frizeria aflată la doi pași, atitudinea lui vădea o anumită mândrie de om realizat.

Întorcându-mă de la școală, mă opream aproape zilnic a ghereta lui, să cumpăr semințe de dovleac. 25 de bani cornetul. Le vindea nevasta lui Lică, o femeie planturoasă cu păr negru, pătrunsă de sentimentul importanței pe care i-o dădea conștiința că de acum erau patronii unei tarabe mișto nu departe de centrul orașului. În puținele momente ale tranzacției, în spațiul strâmt din interior, plin până la refuz de bărbați mustăcioși, se lăsa o liniște punctată de ritmul difuz al muzicii, care te făcea să bănuiești că ai întrerupt o conversație secretă. Pe când patroana își vâra mărunțișul în buzunarul șorțului și cu același gest închidea ușa gheretei, vocile se porneau ca dintr-un difuzor, aspre și de neînțeles.

La vremea când am început să umblu la Usoda, strandul aflat în parcul de peste pod, știam deja că Minodora, tânăra care își expunea cu dezinvoltură nuri în văzul tinerilor care o însoțeau, era fiica cea mare a lui Lică.

Trebuie să fi fost prin clasa a opta când în taraba din Küttl a apărut primul copil. Trecută de zburdălnicia adolescenței, Minodora se măritase cu un bărbat care semăna leit cu Lică, doar că era mai tânăr. O vedeam la alimentarea din colț, cu părul ei frumos curgându-i pe spate, mereu gravidă, cu vreun copil sau doi ținându-se de fusta largă, mereu vorbărează. Taraba se transformase treptat într-un fel de grădiniță în care acum femeile duceau afacerea. Pe lângă semințe de dovleac și de floarea soarelui, 50 de bani cornetul, puteai cumpăra și bere sau gumă de mestecat din import, iar într-un colț, pe un reșou, fierbea mereu o ciorbă de legume. Pe covorul scorjit din mijloc se jucau cu cuburi și păpuși chele vreo trei sau patru copii. Mai târziu copiii au început să se hărjonească în fața tarabei, umplând piața de strigătele lor vesele. Bunica ieșea câteodată cu buzunarele șorțului pline de semințe și-i chema la masă. Scaunul lustragiului devenise un obiect bun de călărit. Lică venea tot mai rar, ca să poarte o discuție confidențială cu vreun fârtat la o cafea turcească, făcută tot pe reșoul din colț, după care își mângâia nepoții pe creștet și o lua spre birtul din colț, la Elite.

Taraba lui Lică intrase bine în peisajul cotidian; nu-ți mai puteai imagina piața fără zarva iscată de droaia de copii, cărora li se alăturau toată puștimea din cartier, și fără zâmbetul strâmb al bunicii care acum vindea țigări străine și brichete. Du-te vino-ul din fața tarabei avea ceva bun și vesel. Într-o bună dimineată, pe când mă îndreptam spre liceu, mi s-a părut că ceva lipsea din colțul pieței. Dar, preocupată de grijile școlare, mi-am uitat gândul și am trecut mai departe. La prânz, la întoarcere spre casă, liniștea m-a izbit ca o dureroasă certitudine a trecerii timpului: taraba lui Lică dispăruse de parcă n-ar fi existat vreodată.

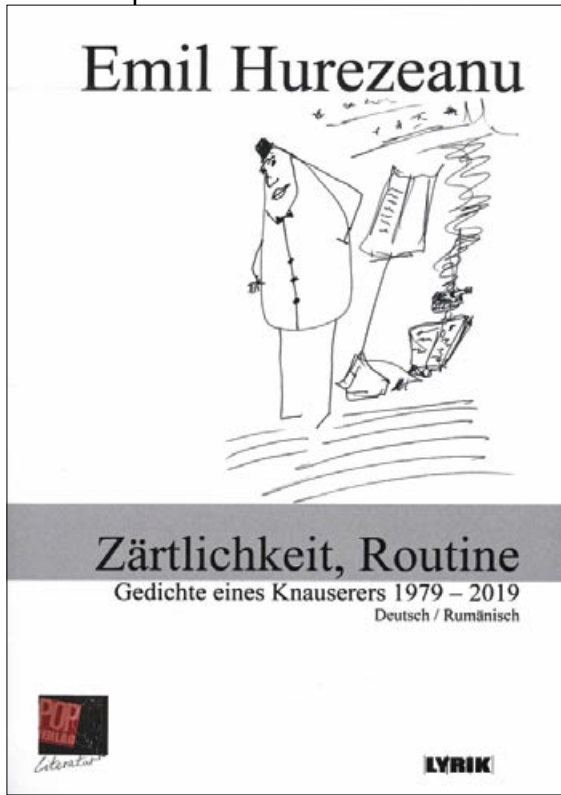
rediviva

Anatomia liricii

Alexandru RUJA

Emil Hurezeanu, *Zärtlichkeit, Routine* — *Tandrețe, rutină*. Gedichte eines Knauserers 1979 – 2019 — Poemele unui parcimonios 1979 – 2019. Ludwigsburg, Pop Verlag, 2020, 342 p.

Un amplu volum, în parte recuperator, dar mai ales reprezentativ și ilustrativ pentru traseul poeziei lui Emil Hurezeanu a apărut în Germania, în ediție bilingvă, română – germană. Volumul cuprinde: *Lecția de anatomie* / *Die Anatomiestunde*; *Primele* / *Die Ersten*, *Ultimele* / *die Letzten* ; *Din periodice* / *Aus Periodika*; *Cele mai noi* / *Die neuesten*. Traducerea din limba română în germană este realizată

de Georg Aesch — critic literar, traducător, jurnalist cu studii de germanistică la Universitatea din Cluj. În timpul studenției a activat în cercul echinoxist, fiind redactor la revista „Echinox”. Georg Aesch semnază și un concentrat comentariu referitor la autor și poezia sa, având dreptate când afirmă că la sfârșitul anilor șaptezeci și începutul anilor optzeci, Emil Hurezeanu era o prezență activă și o voce distinctă în poezie.

Volumul *Lecția de anatomie* a impus un autor cu profil aparte, o voce lirică de sonoritate inedită în peisajul liric românesc. De la început, Emil Hurezeanu s-a dovedit a fi un chirurg al poeziei, cu o tăietură fină, dar profundă a versului, mergând mereu spre esențe stilistice. Născut și petrecându-și adolescența în orașul, iremediabil marcat cultural de activitatea ilustrei generații a Cercului Literar, — Sibiu —, poezia lui Emil Hurezeanu (chiar și atunci când e marcată de accente critice, de implicare în social) are ceva din eleganță și axiologia culturală din lirica cerchiștilor.

Infuzia de cultural, trimiterea spre simboluri de mare forță sugestivă întăresc această relaționare a poeziei: gravura cu tânărul Goethe, „Lecția de anatomie a doctorului Rembrandt”, „Veneția scoboară acum în mine”, „În noaptea de Florii, lângă altarul din Arezzo”, „*Canta-ta țărănească* de Johann Sebastian Bach”, „Îmi plac Vivaldi și Proust”, „...inventam povești cu Frații Grimm”, „Într-un poem de Kavafis din Alexandria”. Legătura cu cartea, simbolul esențial al culturii, rămâne permanentă, iar într-un poem —

Orașe și locuitori — la întrebarea „Cum ajung cărțile la noi?”, un posibil răspuns ar fi chiar legat de destin: „Drumul lor este destinul nostru”.

Într-o *Addenda* la *nimic* trimiterea este direct și exact spre cerchiști, printr-o consonanță a propriei experiențe poetice cu încărcătura simbolic–afectivă din epistolele lui Radu Stanca, dar și cu exigența critică a lui I. Negoïtescu. Atrăgătoarele dar inofensive fructe — cireșele —, simboluri ale frumuseții cromatice și ale bucuriei olfactive au devenit răscolitoare de dureroase amintiri, învăluite totuși într-o mișcare a ludicului („tramvaiul cu cireșe la urechi”). Poezia nu rămâne însă doar la provocarea amintirii pentru a readuce în actualitate o întâmplare, ci se extinde la meditația și gândul asupra condiției existențiale („Nu știu încă ce e mai important între ce trăiești / și nu e / Și afli târziu / c-a fost de fapt.”).

Addenda la *nimic* reface un moment sibian, în directă legătură cu cerchiștii: „La Sibiu, în copilăria mea, înaintea ca ea să devină / O tinerețe banală jumătate sălbatecă, jumătate literară / Cum mi-a plăcut și mie să cred c-am avut / citind Monsieur Teste / Deseori mergeam cu tramvaiul să cumpăr cireșe. / Mi-am amintit dureros de clar acest episod citind, iarăși, / Dar mai târziu, scrisorile trimise de Radu Stanca, / din Sibiu. / În vremea când și el folosea tramvaiul cu cireșe — / când mai târziu, la Viena am regăsit tramvaiul cu cireșe / la urechi, era prea târziu — / și am stabilit legătura stranie — / acele legături care ne distrug viața, / dându-i sensul — / Între această întâmplare uitată / și următorul vers / scris de mine: / «Cireșe mari cum atârnav de nervi / străluminându-mi calea». / I-am spus asta apoi criticului Ion Negoïtescu / și el zicea / Că-i destul de interesant / cu o neîncredere tot mai tristă / Pe când ne vedeam în același oraș sau aiurea. / Nu știu încă ce e mai important între ce trăiești / și nu e / Și afli târziu / c-a fost de fapt.”

Aflat, prin vârstă și timpul debutului în optzecism, nu cred că Emil Hurezeanu se încadrează orientării optzeciste, fiind mai apropiat de un *neomodernism* recuperat livresc și cultural. Și viziunea asupra actului poetic și atitudinea din lirică converg spre o asemenea afiliere. Chiar și atunci când poezia are accente critice (inclusiv de critică socială), la el valul critic este mai puțin involburat, dedus fiind din nivelul subtextual al poeziei. Un ex-

tins *Poem politic de vară* este învăluit într-o abundentă metaforizare, cuvintele, cu toată forța critică evidentă, nu se revarsă agresiv, nici nu se derulează printr-o tehnică a prozaizării poeziei, ca la alți colegi din grupul optzecist: „...Să treci repede pe lângă corul de femei bătrâne / izbucnit pe străzi / ca un imens infarct / reluat la megafoane pentru încurajarea vieții / Să nu mai ții seama de marile ștranduri / de soldați și ademenite de cizmele lor / Acum să uiți să nu mai plângi să uiți / că măreția durerii este atunci / când vâna de bou crapă vâna de om / și atunci / călătorii dăruiei să-i strângă tălpile sfâșiate / cu propriile vene. Să mângâi sifilisul / zeităților cu viață veșnic vie care urlă / după carnea pierdută...”.

Trimiterea spre social există în poezia lui Emil Hurezeanu, dar e mai mult sugerată, sau, mai exact expusă poetic, ca o mărturisire, nu prin resursele unui limbaj agresiv: „Dar eu n-am avut decât norocul epocii mele / Când odată în tren călătoream în același compartiment / Cu un bărbat care citea. / Am intrat într-un tunel lung / Și s-a făcut un întuneric mare. / La ieșire bărbatul avea în continuare / Privirea așternută pe carte. / Am înțeles că tot timpul / În cea mai deplină noapte / Există cineva care vrea să știe / Pentru ca să măturisească.” (*Declarația de absență*).

De ani, poezia din *Lecția de anatomie* nu debordează de viziuni luminescente, de optimismul tinereții, de aglomerarea unor expresii de facilitare sentimentală, ci arată un poet de o evidentă maturitate manifestată în actul de creație poetică. Disecțiile anatomice (poate să fie „ora de anatomie a frunții mele” sau „ora de anatomie a unui copil”) aduc cu ele o anume tristețe a descoperirii corpului (chiar dacă tulpina „înflorește”, rădăcinile rămân „deznădăjduite”) și nu o bucurie a cunoașterii: „Respiri cu tot trupul — / Arbore întors către gura de aer curat. / Tulpina singură respiră și înflorește / Dedesubt rădăcinile sunt deznădăjduite. // În trupul meu zac fluturi învinși / Sângele-i prinde mereu într-o plasă / Un cântec ascuns, din mine îi lasă / Să zboare în mine, albastru prelinși. // Tăcerea din corpul tău / Ca sângele împrăștiat pe-o lamă de cuțit.” (*Corp*).

Poetul este un reflexiv, iar poezia sa înregistrează gândul preocupat de condiția existențială, de spectrul declinului care însoțește mereu existența în drumul ei spre „Marea Trecere”. Pe o

semnificativă parte a poeziei sale, Emil Hurezeanu este un blagian, prin profunzimea meditației poetice, prin suportul de filosofie existențială pe care poezia sa o include. De altfel, trimiterea la Blaga se întâlnește: „Tot mai mult, fluturi fără cap de mort / Vor fi, poate, cum spune Blaga / Contemporani cu dânsul și cu Dumnezeu” (*Declarație de absență*); „Așa cum în urmă cu ani / Fiind la Sibiu chiar în acel loc, îmi spuneam / Într-o duminică însoțită de toamnă ce-i amintea lui Blaga de Zürich: «Aceasta seamănă cu un loc sau o stare de spirit dintr-un / mare și vechi burg european pe care-l vezi în amintire»”.

Imaginile poetice sunt trenate de amurg, uneori întunecate. Simbolurile converg spre sensul disoluției, înspre pierderea unor repere, înspre destrămare. Într-o *Fotografie* sunt fixate „Și verile și toamnele și dragostea și ura”, care „La fel arată acolo, ca un acvariu întunecat”, iar, alteori, trupul poate să fie „un chihlimbar cu viespi”. O privire adolescentină asupra genealogiei, o trecere prin traseul existențial al mai multor generații ar putea naște o ușor naivă atitudine de revoltă („O, cât am urî fructul / dacă putreziciunea celor dinainte / S-ar simți în mustul fiecărui septembrie” — *Adolescență*), iar balansul dintre viață și moarte surprins în *Lecția de anatomie a doctorului Barnard* naște discuția asupra finitudinii. „...Cine își abandonează moartea / pentru un muribund cu prețul morții în amintire? / numai așa cineva își mai amintește de o moarte — / până la urmă spun mai mult decât trebuie / totuși în jur se rostesc cuvinte despre imagini // vai de inima mea vai de inima mea / îmi văd inima acum mi-e foarte greu să înțeleg / clavicinul bine temperat: / e liniștea ființei unduoase amintindu-și?”.

Poezele sunt lucrate atent, expuse într-o eleganță expresivă, îmbinând percepția directă a realului cu amintirea, lucrul concret cu cel închipuit, locul călcat cu piciorul cu toposul imaginar. Uneori contrarietatea surprinde („Acum pentru mine amintirea imposibilă de-atunci e prezent / Prezentul de-atunci fiind amintire imposibil de atins”, — *Un vis al lumii de dincolo*), dar real și imaginar se întrepătrund într-un colocvial amestec de amintiri, absențe, închipuiri, relatări, deducții, impresii, percepții. Poezia lui Emil Hurezeanu a atins un nivel estetic remarcabil.

Proza amintirilor

Fără să se îndepărteze de critica literară, — activitate în care se detașează lucrarea realizată în exigențele cercetării doctorale, *Literatura Banatului. Metamorfozele personajului* (2015) — Dorin Murariu ține să adauge cărților de această factură o carte de proză, în care își valorifică amintirile unor experiențe, circumstanțele unor trăiri, aspectele sociale cunoscute direct sau recuperate din povestirile altora, momente desprinse dintr-un real tangent sau rezultate din declanșarea imaginarului scriitoricesc. Volumul *Luna de tablă* (Editura Junimea, 2020) cuprinde douăsprezece povestiri. Dorin Murariu are abilitatea construcției epice și o anume ușurință în creionarea personajelor, prin evidențierea comportamentului, dar mai ales prin limbaj.

În povestirea care dă titlul volumului („...luna de tablă pe care și-a pus-o covaciul pe coș...” personajul memorabil este „buna”, deținătoarea poveștilor pe care copilul le înregistrează și le redă printr-o memorie reactivată. De altfel, personajul revine cam în toate povestirile. O savoare a limbajului („Țucă-l buna, nu-i musai să aștepți ziua morților ca să dai pe la noi. Îi prea mult gavă, larmă, nu ne auzim...” se asociază întâmplărilor povestite, culminând cu momentul când într-o zi „a venit unul să-i lovească în inimă, spunându-le că nu mai au voie să stea în casa care au ridicat-o cu un etaj peste a celorlalți din stradă. N-aveau decât să se mute în grajd”.

Dorin Murariu cunoaște proza modernă și inflexiunile ei

generează un text epic antrenant prin dispunerea în pasaje fragmentate. *Amiaza de apă*, cu tot subtextul ei dramatic, se remarcă în primul rând prin structura modulară. Din nou, personajele sunt „buna” și moș Ion, iar fondul epic se naște secvențial din amintirile copilului. Personajele din proza lui Dorin Murariu poartă cu ele întâmplări istorisite cu o plăcere a narațiunii, care ascunde mereu ceva ce ar trebui știut, descoperit ori măcar imaginat. Este modul prozatorului de a realiza tensiunea epică a prozei. Îi întâlnim pe misteriosul Vlaicu („Nimeni nu știa sigur cum îl chema.” — *Aripi largi*), pe „baba Tâlpoane” și Pană Ion, pe Moș Lulă („Știgliț”), Fredi și Marișka (*Zbor la frontieră*), pe enigmaticul Monsieur („Deși citea când *l'Humanité*, când *le Figaro*, semăna mai degrabă cu Charles Darwin din cabinetul de biologie de la școală...”), pe nelipsitul „sectorist”.

De remarcat percepția senzorială, care are o acută implicare nu doar în conținut, ci, mai ales, în stilistica povestirilor. Spectacolul culinar se desfășoară cu o diseminare olfactivă contagioasă. (*Pomana porcului*). Toposuri cunoscute ori apropiate (Timișul, Podul de Fier, „vadul de la Cotul Mare”, Lugojul, Dealul Viilor) întregesc profilul unei proze scrise empatic și cu o anume bucurie a lucrului realizat. Timpul povestirilor este timpul amintirilor, fixate într-o memorie activă. Amintirile se narativizează, se scurg într-o pastă epică, iar de aici prozatorul își configurează universul povestirilor cu o subiectivitate accentuată. (A. R.)

Magister verborum

Marian ODANGIU

Când realitatea mediatică (i.e. radiouri, televiziuni, ziare, reviste, rețele sociale etc.) e răvășită de *bombe și nucleare*, de *breaking news devastatoare* și de *ediții incendiare*, *cutremurătoare*, *explozive*, *însălmântătoare*, *incredibile*, *năucitoare* ș.a.m.d., de personaje mai mult sau mai puțin dubioase care *rup tăcerea* fără a spune nimic nou (cu temeiul: „nu ratați, pentru că nici nu știți ce pierdeți!”, deci: ”chemați-vă familia, rudele, prietenii, vecinii...”!), este nevoie, fie și din când în când, de o aducere la normal; de un recurs pentru ”intrarea în legalitate”, măcar sub aspectul utilizării conștiente și corecte a limbii române. De o restabilire a ”adevărului în propriile lui limite” - cum ar fi spus Eminescu. De departe, răvășitor este doar efectul lor imediat și cel pe termen mediu și lung asupra comunității și asupra indivizilor care o alcătuiesc, producând stres, confuzie, frustrări, anxietate, dezamăgiri alienare identitară și culturală.

Unicul ”vaccin” viabil pentru a o contracara este o intervenție reparatorie menită să denunțe *prostul gust*, *analfabetismul funcțional* și *grob-anismul* structural, prin recuperarea *bunului simț lexical* și a *proprietății termenilor*. E un prim pas către vindecarea gravelor maladii ale ”libertății de expresie” și ale democrației prost înțelese! O asemenea încercare de *a face dreptate limbii* are șanse de a se realiza dacă ea vizează nu *cuvintele* în sine, ci *gurile* care le rostesc: ale ziarștilor fără brumă de cultură generală, ale *părerologilor* deveniți peste noapte *comentatori*, ale *vectorilor/liderilor de opinie* contrafăcuți și bântuiți de o suficiență agresivă, ale (pseudo)politicienilor ajunși, doar în propria imaginație, tribuni (i)luminători ai neamului. Ea devine importantă ca o purificare a atmosferei, ca un îndemn de întoarcere la rădăcini, știut fiind că lexicul oricărei limbi (deci și cel al limbii române) este înțesat de/cu experiențele trecutului, are la temelie o experiență milenară și reflectă adevărul că, în istorie, *nihil novi sub sole* (”nimic nu este nou sub soare”), evoluția lumii fiind ciclică, repetitivă.

Că limba latină și civilizația romană ar trebui să stea la baza acestei acțiuni (”nu putem nega continuitatea, chiar eternitatea romană”!) nu reprezintă o noutate pentru felul în care Dan Negrescu înțelege să (re)stabilească, prin tabletele și micro-esaurile sale socio-lingvistice*, *ordinea și rigoarea*, în contextul tot mai irespirabil al vieții publice românești de azi. Grav afectat de tensiunile vieții de fiecare zi (exacerbate, deopotrivă, de politicieni, de mass media și de realitatea ea însăși), acest context e

o sursă inepuizabilă de aberații emise de psedointelectualii momentului, de ridicol, umor involuntar și grotesc, generând infinite motive de atenționare și sancționare. El oferă un bun prilej de a interveni, de la altitudinea academică a Profesorului de limbă, civilizație și cultură latină care este Dan Negrescu, spre a repune lucrurile în matca lor firească.

În pozițiile pe care el le adoptă față de ”împostura omnisciență” și ”democrația maladivă a datului din gură și cu părerea pe toate canalele infestate ale mediei” se regăsesc, în egală măsură, universitarul, scriitorul, comentatorul politic și, peste toate, analistul ale cărui știință de carte și pasiune pentru *corectitudine*, *legalitate* și *adevăr* se articulează pe o dimensiune enciclopedică de anvergură și pe o imaginație suculentă, pe un stil plin de vervă, pe o ironie fină și un umor de cea mai bună calitate, cu subînțelesuri ce străbat istoria și cultura națională și universală.

Aceste atribute se regăsesc în *Tablou cu siguranță* (2007), *Tablou cu siguranță și înțelesuri* (2009) și *Tablou (dintr-o expoziție) cu siguranță și înțelesuri* (2013), dar și, cu asupra de măsură, în noua trilogie începută cu *Lecție romană* (2018), continuată cu *Via Romana* (2019) și întregită, acum, cu *Legistul cuvintelor*. Pornind, de fiecare dată, de la ”intoxicarea mediatică și cea politică”, diagnozele lui Dan Negrescu au ca țință, pe lângă constatarea ”patologiei” și a ”afecțiunilor” induse de flecăreala fără noimă, și tratarea acestora, prin îndepărtarea stratului de steril al necunoașterii.

Operațiunea de ”igienizare” a limbajului public pe care și-o asumă *Legistul cuvintelor* are trei coordonate esențiale: clarificarea, prin apelul la etimologie și la ”cariera” cultural-istorică, a unor *termeni recurenți* în/din discursul politico-mediatic utilizați defectuos, anapoda, când nu chiar aberant. A doua constă în devalorarea tentațiilor (în mare parte datorate promovării ”corectitudinii politice”) de a ”îmbogăți” lexicul prin substituirea cuvintelor neașe cu formule *de-a gata* preluate fără discernământ din alte limbi. Ceea ce ”nu înseamnă nicidecum îmbogățirea limbii, ci stălcicirea ei și prostirea vorbitorilor”. În sfârșit, a treia: valorizarea - cu inevitabile inflexiuni moralizatoare, a extraordinarei *productivității sintagmaticelsemantice* a limbii române, cea care, până la urmă, definește o bună parte din profilul nostru spiritual.

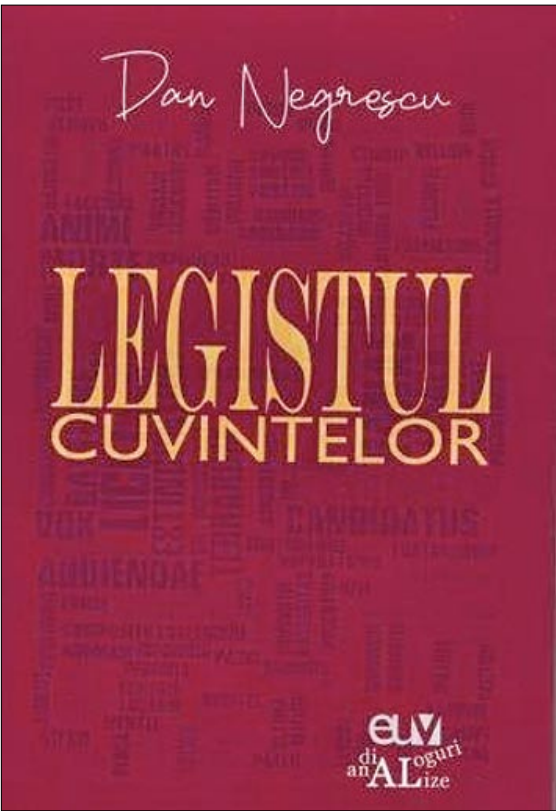
Clisee precum *a supraveghea*, *discriminare*, *ședință de lucru* (evident, lucrativă!), *toxicitate*, *lustrație*, *plagiat*, *reformă*, *asumare*, *buget național*, *campanie*, *candidat*, *corupție*, *imunizare* etc. sunt rând pe rând limpezite, ”decriptările” lui Dan Negrescu în linia latinității noastre fundamentale demonstrând fără

țagadă cât de aiuritor sunt acestea folosite, mergându-se chiar până la contrariul sensului corect. Firește, nu sunt lăsați deoparte *protestații români*, cei care, de-a lungul vremii, au transformat ”Grădina Maicii Domnului” într-o *grădină a Hysteriei*.

„Problema este simplă”, subliniază autorul: „atâta timp cât justiția se va face în stradă, cu manifestări gregare susținute de mijloacele media semidocte, isterizate după senzațional, cu pregătire nulă în domeniul abordat, sub dominația părerologiei exprimate de gura știrbă a vecinilor, de obrazul neras cu zilele al acelorași [...], atâta timp deci suntem penibili; cel puțin, dacă nu și mai mult”. De un regim similar „beneficiază” și „poluarea” limbii (și a modului de a gândi!), *trendul* tot mai *cool* - în linia *Political Correctness* - al perversirii vocabularului prin ”maimuțareala după model european și nu numai”. Iar exemplele sunt nenumărate: nu mai avem *bețivi*, ci ”consumatori de băuturi alcoolice”; nu mai sunt *drogați*, ci ”consumatori de substanțe interzise”; *homosexualii* și *lesbienele* sunt ”persoane ce aparțin minorităților sexuale LGBT”; *țigani* sunt ”rromi”, *vânzătorul* - ”asistent de vânzări”; *frizerul* - ”hairstilit”; *bucătarul* - ”chef”; *directorul* - ”manager” ori ”CEO”; *ceșetorul* - ”om al străzii”; *eliminarea adversarilor politici* a devenit ”lustrație”; *criminalul* - ”suspect de lovituri cauzatoare de moarte”; *femeia de serviciu* - ”clining vomăn” (sic!); *finanțistul* - ”analist financiar”; *economistul* - ”analist economic”; *paznicul* - ”agent de security”; *croitoreasa* - ”stilistă”; *poliția locală* - ”poliție comunitară”, iar *căinii vagabonzi* - ”câini comunitari”; *poliția*, *jandarmeria* - ”organe de represiune” etc.

La rândul lor, verbele sunt puse de aceeași osârdie mediatico-politică, sub o rizibilă zodie interogativ-suspicioasă: *a omorât* e ”ar fi omorât”; *a violat* - ”ar fi violat”; *a intrat în depășire* - ”ar fi intrat în depășire”; iar, ca o consecință imediată, plăcerea mediatică supremă e, desigur, *suntem pe ultimul loc!* Trecute prin filtrul analizei filologice și al argumentației culturale, numeroasele derapaje ale vorbirii de azi - cea scrisă și cea orală, deopotrivă - derivă din *poluarea mentală* și din imbecilitatea formulărilor mediatice, constată Dan Negrescu. De departe, acestea reflectă un mod de a gândi din ce în ce mai toxic, mai precar și mai deforma(n)t, la fel ca și „îndeletnicile sociale”, care tulbură fără oprire viața publică.

Productivitatea sintagmatică a limbii române alcătuiește partea cea mai suculentă, mai plină de nuanțe a *Legistului cuvintelor*. Frăția vocabulelor a generat în timp o opulență uluitoare de formule și expresii al-

cătuind *dulcețile și frumusețile limbii noastre* și făcând din ea unul dintre cele mai plastice idiomuri europene. *A trage*, de pildă, verb provenit din latinescul *tragerel/trahere* intră în componența unor expresii precum *a trage de urechi*, *a trage cu urechea*, *a trage de limbă*, *a trage cu ochiul*, *a trage în piept*, *a trage la măsă*, *trage de mână*, *trage de izmenel/brăcinari*, *a trage de timp*, *a trage cortina*, *a trage mușamaua*, *a trage la somn*, *a trage la răspundere*, *a trage la sorți* ori: *a trage chiului*, *a trage mâța de coadă*, *a trage de păr*, *a trage un picior (cuiva)*, *a trage targa pe uscat*, *a trage foloase*, *a trage sufletul*, *a trage pe sfoară*, *a tragel da o teapă*, *a trage ițele*, *a trage plapuma (cuiva)*, ș.a.m.d., fiecare dintre expresii contribuind la definirea unor linii ale psihologiei colective românești. Dan Negrescu deschide astfel - cum notează și Dana Percec, autoarea excelentei prefețe a cărții, *Lecția cercului sau de la formă la cuvânt rostit* - ”un canal de comunicare cu dublu sens, un drum (*via*), o cale, în sensul în care oferă o cheie de înțelegere a lumii în care trăim, un instrument care să ne ajute să accesăm trecutul pentru a vedea cu mai multă claritate și obiectivitate prezentul”.

Cu umor, dar și cu un refuz categoric al oricărei idei de amnistiere a erorilor, Dan Negrescu își completează cu *Legistul cuvintelor* programa de însănătoșire spirituală a societății de azi.

*Dan Negrescu, *Legistul cuvintelor*, Pre-averbum Dana Percec, Editura Universității de Vest, 2020

Rememorarea ca ispășire

Urmare din pagina 13

E de ajuns să ne amintim istorisirile lui Radu Beligan despre dramatizarea lui Eco la Naționalul bucureștean, sau ale lui Mihai Șora despre debuturile colecției BPT la Editura pentru Literatură ca să ne facem o idee despre ce vor fi fost aprobările oficiale pentru seriile „Globus”, „Eseuri”, „Clasicii literaturii universale” și „Romanul secolului XX” la Univers, ca să nu mai spun cât de necesare ar fi fost completările lui Romul Munteanu în privința inițiativei pe nume „Cahiers Roumains d’études littéraires”, rămase, din păcate, exclusiv în beneficiul memorialistic al vanității lui Adrian Marino.

Dar dacă sunt de regretat absențele, nu trebuie neglijate prezențele. Își arată recunoștința față de Ion Brad și Francisc Păcuraru, prin care a vizitat în repetate rânduri Grecia și mai ales Atena, simpatia pentru Menelaos Ludemis, povestește despre Pierre Emmanuel, George Astaloș, Constantin Chiriță, George Munteanu și Aurel Martin, în vreme ce relatările despre generația votcii, specificul whiskarilor și „aglomerația de bețivani nebuni pe metru pătrat” de la casa scriitoricească din Mogoșoaia dau altă greutate și altitudine, dar și altă culoare pitorescului detaliilor crude din viața conjugală și verdictelor amare de genul acestuia:

„Născut în zodia peștilor, m-am considerat la modul binevoitor un personaj proteic, fiind de fapt un ins cu conștiința scindată, ce a căutat adeseori să găsească un liant între manifestările sale contradictorii de comportament. Nu m-am iubit și prețuit niciodată prea mult. Dimpotrivă, am trăit lungi perioade când m-am detestat și m-am urât. Deprins de acasă, din lumea țaranilor ardeleni să vorbesc într-un limbaj cuviincios, școlit de nemți să mă port ca un profesor sobru și distins, m-am lăsat ușor ademenit de boema bucureșteană, singura ce aducea un farmec imens într-o capitală moartă și tristă. Acum însă sunt convins că gemenele boemei zăcea adormit și în mine. El a încolțit repede prin contactul cu lumea noastră literară”. Să nu uităm că pacostea alcoolismului de care a suferit clanul Muntenilor din Călanul Mic fusese denunțată încă din primele pagini ale acestui impresionant ecorșeu.

Născut în martie 1926, profesorul și editorul Romul Munteanu, alias „Romică”, s-a stins în martie 2011. Nu știm dacă va fi păcătuț pe cât de mult s-a învinovățit, dar e limpede cât de intens a ispășit prin mărturisire.

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA FILIALA TIMIȘOARA

CALENDARUL ANIVERSĂRIILOR 2021 MARTIE

- 1 martie 1955 s-a născut Dușan Baiski
- 5 martie 1969 s-a născut Laura Cheie
- 8 martie 1935 s-a născut Radu Ciobanu
- 10 martie 1940 s-a născut Slavco Almăjan
- 10 martie 1953 s-a născut Slavomir Gvozdenovici
- 10 martie 1957 s-a născut Igor Isac
- 13 martie 1940 s-a născut Dragomir Horomnea
- 15 martie 1942 s-a născut Ildico Achimescu
- 15 martie 1971 s-a născut Marius Gabriel Lazurca
- 16 martie 1946 s-a născut Sabin Opreanu
- 17 martie 1946 s-a născut Alexandru Deal (Hegeș Spătaru)
- 17 martie 1960 s-a născut Miladin Simonivici
- 17 martie 1950 s-a născut Smaranda Vultur
- 17 martie 1940 s-a născut Vasile Petrica
- 18 martie 1942 s-a născut Eugen Dorcescu (Eugeniu Berca)
- 19 martie 1941 s-a născut Esztéro István (Estéro Ștefan)
- 22 martie 1983 s-a născut Petra Curescu
- 24 martie 1932 s-a născut Beatrice Stanciu
- 28 martie 1952 s-a născut Lucian Ionică
- 28 martie 1940 s-a născut Iulia Schiff
- 29 martie 1948 s-a născut Ion Căliman
- 30 martie 1939 s-a născut Florin Bănescu
- 31 martie 1948 s-a născut Iosif Caraiman

Un necrolog amânat. Reportajul răspunde la resuscitare

Radu JÖRGENSEN

Condiția de a folosi numai adevăruri controlabile face din reportaj un gen periculos; atât pentru cel care e obiectul de studiu al reporterului, cât și pentru reporterul însuși.

Din prefața la *Tio reportage som förandrade världen / Zece reportaje care au schimbat lumea*, coord. Otto von Friesen, Christer Hellmark & Jan Stolpe

Cursurile erau scurte, dure, puse cap la cap. Tematică, biografie, suport, deadline. Nu mergeau în paralel, ca să nu se concureze în mințile noastre. Mai întâi știrea de presă - filtrare, selecție, rescriere, loc în pagină; apoi regulile și greutatea editorialului în presa suedeză; după încă trei săptămâni, pregătirea muncii de freelancer, de la alegerea subiectelor, cântărirea pericolului și arvunirea materialelor, până la obținerea acreditărilor, vizelor și stabilirea contactelor externe; urma eseu, un rege tăcut și temut între atâtea alte genuri plebece, dar cu priză la public; ziaristica de investigație, un curs cheie, începă cu vizionarea lui *All the President's Men* și continua cu prezentarea întregului arsenal la dispoziția repor-

foileton. Presa suedeză din anii '90, ca de altfel și cea românească, primită din țară în pachete lunare, precum și cea americană, răsfodită la bibliotecă, informa și nu se lamenta, nu milita în continuu și în gol, ca astăzi, nu trăia din împrumuturi de la agențiile de presă. Fiecare publicație avea reporterii ei.

Citind-o, aflai pe ce lume trăiești. *Cum se nasc, ce aer respiră, cine sunt, unde muncesc, de ce fac bătătură la palme și la minte, și de ce râd și plâng semenii tăi?* Pe lângă cancanuri și interese de grup, care, da, erau nelipsite și atunci, presa scrisă pretindea, prin organizare și conținut, lectură! O lectură mai lungă de douăzeci de secunde și mai adâncă, a unui text bazat pe conexiuni și analize. Și niciun Google nu exista, ca să-ți trimită, ție, cititor, neuronii înapoi pe banca de rezerve. Evul pe care, cu îndreptățită mândrie, îl numim digital, a avut însă, și continuă să aibă, față de presă, același respect jilav pe care chihuahua cu breton și cont de Facebook al doamnei de la etajul doi îl are față de panseluțele din parcul municipal. Ofilind-o, ofilindu-le. Presa americană, spre exemplu, a murit în 2016, înecată în pixeli mincinoși. Nu mai insist.

Insist însă întru salvarea reportajului, ca specie. Mai ales că, după două decenii în care părea că se va pierde prin lipsă de receptare, reportajul s-a regrupat pe o poziție defensivă, de nișă, căutându-și, ingenios, salvarea între coperti de carte. Dacă ieri, din o sută de oameni care citeau reportaje în ziar, unul, doi își puneau problema cumpărării unui asemenea volum, azi lucrurile s-au schimbat. Dovadă o fac succesul lui *Aca-să, pe drum*, de Elena Stancu și Cosmin Bumbuț, sau cel al volumelor semnate de Sabina Fati.

Prin urmare, cum deosebim reportajul corect și credibil de clone? Conform cu Stig Hansen și Clas Thor, reporterul trebuie să respecte cel puțin douăsprezece porunci. În lucrarea lor, *Att skriva reportage! Cum să scriem reportaj*, ei insistă întâi asupra *curiozității genuine, lacome* a reporterului. Dacă nu vrea să afle pentru el, nu va afla (prea multe) pentru tine, cititor. Trebuie să vrea să deschidă toate ușile, iar despre cele care rămân închise trebuie să știe de ce. Urmează *tenacitatea*, autorii suedezi subliniind importanța finalului cursei. Mulți reporteri versați reușesc să strângă materialul necesar, obțin interviurile, dar se împotmolesc în păstrarea tempoului. Reportajele care nu se citesc până la capăt sunt cele care își pierd, la scriere, suflul. În alcătuirea unei știri, conform școlii suedeze, greutatea cade pe primele paragrafe. Știrea se poate, la o adică, scurta, de la coadă, fără să se simtă. Reportajul însă, e, în forma finală, construcție!

Următoarea cerință e *intuiția*, fiindcă un reporter trebuie să se afle în locul cuvenit, la momentul potrivit. Și nu mă refer numai la reporterul de front, cu Hemingway sau Dos Passos în Spania sau Walter Cronkite în Vietnam, sau la Dan Rather în Dallas, Texas în ziua asasinării lui JFK, deși nu făcea parte dintre acreditați, ori la franțuzoaica Anne Nivat în Cecenia. Prefer să exemplific cu o situație mult mai pașnică, din primăvara lui 1990, pe care am discutat-o ulterior cu profesorii din Göteborg. Când ai un pont, trebuie să știi cum să-l exploatezi. Dacă afli din surse sigure de traseul unei demonstrații a constructorilor de centrale nucleare, care va trece a doua zi prin fața clădirii unde domnul ministru își are biroul, ca reporter nu te duci în stradă să iei pulsul, miza e prea mică. Ceri, în schimb, să-i iei un interviu cam la ora demonstrației, de care speri ca el să nu știe. Cauți un pretext. Acceptă? Te prezinți, începi interviul, încălești terenul, iar în momentul în care se aud primele scandări din stradă, care-l vor pune în corzi pe cel din fața ta, ataci frontal și impațial. Fiindcă vocile de afară îi vor bloca orice ieșire-pe-ușa-din-dos-din-conversație.

Puterea de observație, altă calitate esențială, poate fi ilustrată tot de aici, fiindcă dacă microfonul înregistrează răspunsurile omului, ochii, urechile, nările tale, trebuie să înregistreze fiecare broboană de transpirație de pe fruntea interlocutorului, fiecare tic, fiecare jăcănit

de pix, sau gest întrerupt de desfacere a nodului de la cravata... inexistentă. În fine, capacitatea de a *discrimina între esențial și neesențial*. Faptul că interlocutorul, pradă nervozității, vrea să își pună zaharină în ceașca cu cafea după (!) ce a golit-o, e esențial. Îl definește în momentul acela. Culoarea tapetului din cameră, mai puțin.

Am recitat Bogza astă-toamnă. Am fost cu el în minele de la Roșia Montană, „neregulate, haotice, pline de vâgăuni (...) galerii care se întretaie în măruntaiele cătorva munți”. Am modelat din lutul dinamitei, ca din plastilină, destine. Am pus apă în carbidul din felinare, am urcat un suitor cioplit într-un singur pin, din vremea romanilor. Am băut zeamă de castraveți cu minerii, văzându-i tușind fum negru. Și m-am înrăit atunci împotriva unui amic care, vreun an, doi în urmă, o ținea pe-a lui că oamenii nu mai citesc reportaj fiindcă pot singuri să călătorească în ziua de azi. Mai întâi fiindcă, uite, citind, eram nu în ziua de azi, ci în cea de alături, pe la 1934-35; apoi fiindcă mă trezise Bogza cu noaptea în cap ca să văd, din vale, felinarele, „migrațiunea luminilor (...) pâlcuri de oameni care trec de la un munte la altul, ocolesc prăpăștiile, și coboară pe poteci înguste spre gura minei. Se aud glasuri nedeșluite și câte un bocanc care se izbește de o stâncă neacoperită de zăpadă”.

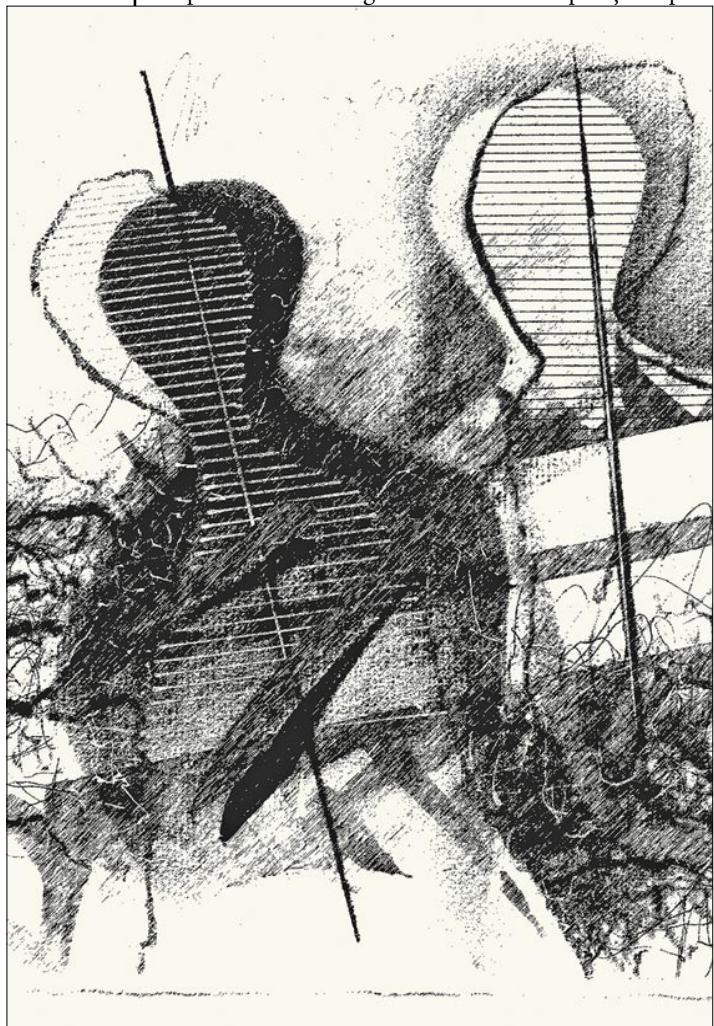
Am intrat odată cu minerii într-o casă din mijlocul satului, i-am ascultat spunând acolo pe multe voci rugăciunea și am privit mirat spre un chepeng din podea, în mijlocul încăperii, de unde au apărut „doi oameni galben-verzui, paznicii care peste noapte au fost închiși în mină”. Pe acolo, atent să nu-mi vărs sticla cu lapte pe bocancii lui Bogza, după ce am luminat cu felinarul prima treaptă a scării verticale, am coborât.

Cu Cornel Nistorescu am fost într-o duminică la Titu, m-a luat cu el de la pagina 158 la 169, în *Proprietarul de iluzii*, volum pe care îl cărasem prin ani de la Uppsala la trei adrese diferite din Göteborg și apoi îl traversasem oceanul. În piața orașului, la Titu, o tovarășă, „exemplu de vigilență”, a dat să se uite peste umărul lui Cornel, în caietul în care își făcea însemnări. Să-i arate și ei ce scrie și să se legitimizeze, i-a zis, „că altfel cheamă miliția”. Ploua și, de undeva se auzea o galerie scandând cele două silabe ale numelui târgului. Tot el, C. N., m-a purtat printr-un foileton cu șaisprezece episoade pe culoarele, saloanele, cabinetele și sălile de operație ale unui spital socialist, unde când și când se auzea „numele unui instrument după care cineva a înțins o mână. Degetele care mănuiesc pensetele se mișcă încet deasupra pieptului, parcă un păpușar ar mânui o marionetă”. Când și când, reporterul schimbă persoana și te trezești, fie și numai pentru o frază sau două că „doctorii stau aplecați asupra ta” și că, după două ore „umerii lor, peste tine, s-au mai încovoiat nițel”.

Am fost cu Bill Bryson în Australia, să văd muntele sfânt Uluru, în mijlocul deșertului, în *A Sunburned Country*, și cu Paul Theroux în Mexic, *On the Plain of Snakes*, cu Anne Nivat în Cecenia, ca *Chienne de Guerre*, unde cât pe ce să n-o recunosc la Groznii, deghizată cum era în portul localnicilor. Luni de zile am văzut-o dormind în case abandonate, riscând să fie arestată de ruși sau răpită de teroriști. Iar mai nou am locuit într-o autorulotă cu Elena Stanciu și Cosmin Bumbuț, 4 ani teleleu, de la Baia Mare până-n Turcia.

Asta când nu m-a luat Sabina Fati, preț de 410 pagini să fac *Ocolul Mării Negre în 90 de zile*. Cine ar fi știut altfel că există o Rivieră Roșie? Sau că în vila lui Stalin nu erau puse covoare pentru ca paranoicul lider sovietic să poată auzi toate mișcările din jur. În fine, fiindcă nu am prejudecăți față de mediul în care poate fi realizat reportajul, m-am trezit de mai multe ori în iarna asta în fața ecranului, în compania lui Marian Marcel, un electronist și vlogger din Deva care m-a dus, în sandale și low budget, domnule, prin Sudan, Kenya, Zambia și Zimbabwe. Serios!

Semne bune deci, reportajul pare să răspundă la resuscitare. Într-un scenariu optimist, reportajul-din-volum (sau cel în imagini) își va căuta drumul înapoi spre pagina cotidianului și a săptămânalului. Iar reporterul va ști că și-a făcut treaba, când... un președinte, citindu-i (sau ascultându-i) materialul critic la adresa puterii pe care o reprezintă, va exclama precum a făcut-o Lyndon Johnson: *Dacă l-am pierdut pe Cronkite, am pierdut (încrederea) clasei de mijloc americane*.

terului, adică legislație, microfon și cameră (ascunse), convenția *off the record*, ipoteza, sursele, credibilitatea, backup-ul din redacție; urma teorie mass-media cu biblia lui McLuhan și *Massmedier* de Hadenius și Weibull în față; etica și deontologia profesională și, în fine, cap de linie, arta și capcanele reportajului – cine n-a depus armele până aici, are acum șansa să se desfășoare!

Când ieșezi să-ți odihnești ochii, după orele petrecute în fața unui ecran potrivnic, de numai 9 inch, obsedat de cursorul care bătea sub litera încă nescrisă, somându-te, și o luai dinspre Institutionen för Journalistik și biserica Haga, spre Avenyn, la Göteborg era deja ora la care tabloidele se aflau pe stand. Cu o bancnotă de zece koroane te alegeai cu un *Expressen* și cu un *Aftonbladet*. Și rareori trecea o zi fără un reportaj nou sau un episod dintr-un reportaj care mergea în

Fluctuații

Grațiela BENGHA

În lumea de astăzi, căreia pe bună dreptate i s-a atașat eticheta VUCA (acronim englezesc al volatilității, nesiguranței, complexității și ambiguității, după teoriile lui Warren Bennis și Burt Nanus), nu lipsesc scriitorii care tatonează terenul experimentelor. Ciprian Măceșaru e unul dintre ei. Când, în răgazul trecerii de la poezie la proză, jurnal, interviu, muzică și fotografie, se lasă ademenit de combinarea limbajelor și vârstelor înăuntrul aceluiași gen, e dincolo de îndoială că proba celor irepetabile acroșează, contrariant, însemnătatea memoriei. După ce am citit *Infrapaginal*, jurnalul apărut în 2019 și care îmi părea că lasă în urmă un *nisus formativus* atașant, m-am întrebat dacă autorul lui va rămâne în zona enunțului prozastic sau se va îndrepta, din nou, spre poezie. Răspunsul a venit repede. La poezie s-a întors Ciprian Măceșaru: dacă *Locul în care n-am ajuns niciodată* (2015) aduna poeme în care fatalitatea clocotea în miezul prezumtivului, în *Corpuri de întunecat* (Casa de pariuri literare, 2020), poezia se strecoară prin nervuri care leagă imaginarul literar de imaginea alb-negru și întrețin o comunicare subiacentă cu volumele precedente.

Opoetică a relațiilor între structuri, tehnici și reprezentări se prefiră din *Corpuri de întunecat*. Anatomice, (non)verbale, individuale, afective și sociale, contradictorii sau complementare, structurile inițiază și pun capăt unor relații prin care configurează, în fluxuri și refluxuri, realitatea unor corpuri care devin, pe rând, subiecte și obiecte ale poetizării: „noaptea îmi pun craniul pe masă/ și scheletul decapitat plutește prin apartament/ lovindu-se-ncet de pereți de tavan și ferestre/ sunând ca niște clopoței de vânt/ în timp ce sângele meu desenează un cord/ care bate violent într-un creier”. Alveolele intertextuale induc o formă de imunitate față de dinamica nocturnă, însă la suprafața poemului iese, în crescendo, un amestec multifățetat de senzații. Corpul (ca subiect al actului poetic) recurge la receptori senzoriali pe care, în loc să-i transforme în limbaj repetabil, îi întoarce spre o subiectivitate incomparabilă, ce își (re)descoperă capacitatea de alegere și, deopotrivă, limitele proprii.

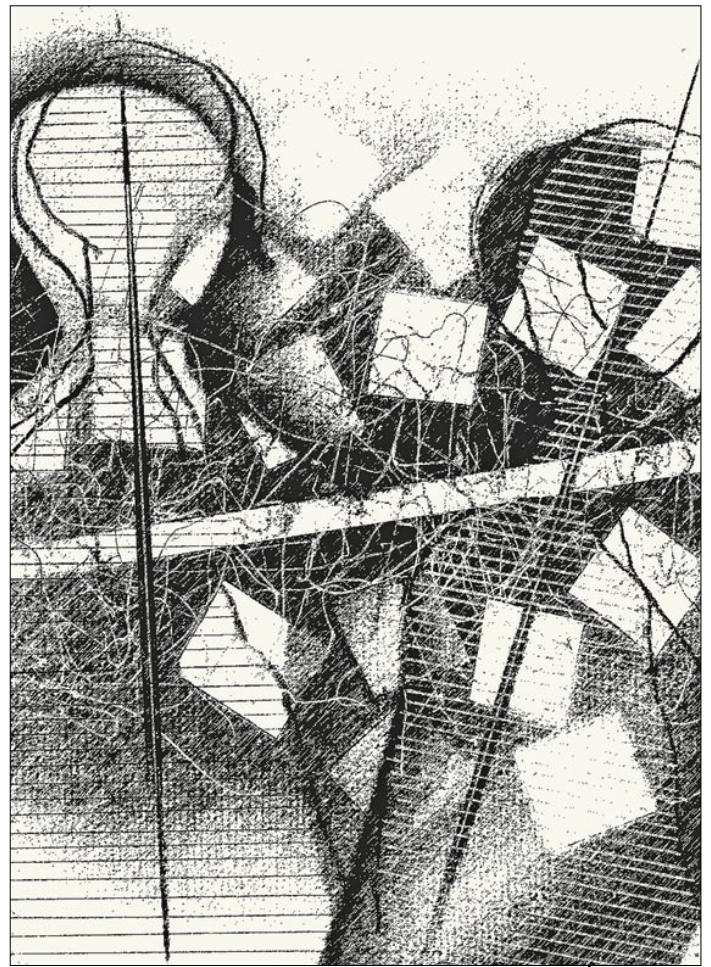
Nouă segmente adună *Corpuri de întunecat*. Succesiunea lor schițează înțelesul afirmativ al vieții și

un acut sentiment al morții. Aflată la rădăcina poemelor, întoarcerea îmbracă mai multe forme: mărește și micșorează distanțe față de un punct *origo*, se manifestă ca rotire în timp și se vedește ca revenire la stări care au definit, la un moment dat, capacitatea de transfigurare progresivă a unui semn cultural, a relației afective sau a unei figuri tropologice de final: „«Ține bine!»/ zicea mama/ și-și înfigea/ pumnii în cocă/ mă sălta apoi/ cu tot cu lighean/ până în dreptul/ ochilor ei albaștri/ și mă simțeam/ ca Neil Armstrong/ privind spre Pământ.”

De altminteri, cartea are un cod al ei, începând cu asamblarea grafică (intemeiată pe principiul complementarității între imaginea literară și instantaneul fotografic) până la reunirea incoerențelor existențiale, de multe ori ascunse, dar cu coeziuni proclamate: „poemul acesta a fost deja scris/ poemul acesta e doar/ eticheta agățată de degetul mare/ al piciorului cu care-am driblat/ cel mai bine// moartea-i un sticker cu sabrina salerno/ țopăind în piscină în '87”. Regrupările nu evită stiluri și tehnici dintre cele mai diverse. Între imagini suprarealiste („fluturi/ cu parpalace zboară prin camera noastră/ ai văzut, baby? oceanul ne bate ușor în/ fereastră”), decupaje de play-list sau liste ale rutinei cotidiene, ciclotimiile devin transcripții întunecate ale dezamăgirii vorace și ale tangajului identitar.

Nici poemele autoreferențiale, care încheie placheta în stil optzecist, cu un discurs la persoana a III-a despre un personaj pe nume Măceșaru, nu ies de sub stăpânirea disperării și a obsesiei morții. Semnele vitale - cu revenirea în apartament a personajului care transpiră și bea bere - nu înseamnă și vitalitatea semnalizată altfel decât prin absență. Corpul natural (împins la limită sau disciplinat prin rutine) și corpul social (cu agresivitatea lui subterană) sunt convertite în ipostaze ale finitudinii. „Măceșaru se gândește la moarte/ și scrie despre o fronzelă putredă/ pe dinăuntru, despre o lanternă aprinsă/ alunecând într-o gaură din Siberia/ despre păsările care-și rup gâtul/ lovindu-se de zgârie-nori/ [...] cu gândul la seara care-l așteaptă,/ la poeziile pe care le va scrie [...] și deja moartea va fi cu el și îi/ va cânta *nani, nani, puișor!* ca să treacă/ ziua mai repede, ca să îi fie un pic mai ușor”.

Întunericul e pretutindeni și dizolvă totul. E singurul corp care își extinde irepresibil autoritatea - chiar dacă prin el străbate, arareori, fâșia de lumină a afecțiunii. Mutat pe același plan cu acela al morții,

actul scrierii devine, în fapt, singura formă de supra-viețuire.

Corpuri de întunecat transferă chemări artistice și renunțări catastrofice. Fixează rutine banale, ritmuri hipnotice și nevroze mereu actuale. E un jurnal liric care prelungește căutările corporale din *Infrapaginal* și împinge mai departe aceeași existență fluctuantă - cu atomii ei de ratate și de repetată încercare, prin care o realitate greu de tolerat își poate descoperi potențialul insuportabil al intensității: „te-ai ridicat de pe canapea/ dar ai rămas lângă mine -/ nu era nicio diferență// în ochiul mort al televizorului/ a apărut un șobolan/ cu mustățile pline de sânge/ în geamul negru al încăperii/ luna devenea tot mai mare// am închis ochii și am simțit șobolanul pe piept/ l-am auzit mirosindu-mă/ botul său rece mi-a atins jugulara/ ca o bilă agățată de o macara invizibilă/ se apropia luna”.

(I)realul e schițat în *Corpuri de întunecat* - în montaje acustice volatile (care sugerează astenia creatoare) și într-un circuit filmic ambiguu care inserează, dezinvolt, stop-cadrlul comparațiilor finale și al instanțelor frontale.

Protocronism și fake news

Marcel TOLCEA

Una din temele comunicaționale apărute în vremea comunismului ceaușist - care au scăpat până acum ochiului vigilant al mediatoșilor - este protocronismul. Viziunea protocronistă a fost creată și teoretizată, în anii '60, de eminentul istoric al mentalităților Edgar Papu, dar a fost aproape de îndată confiscată de propaganda naționalist-ceaușistă ca un eficient mijloc de respingere a valorilor occidentale. Unii dintre protocroniști, cum ar fi Josif Constantin Drăgan sau alți istorici sau esești se revendică din *Dacia preistorică* a lui Nicolae Densușianu, în vreme ce viziunea spiritualistă îl are ca model pe Vasile Lovinescu, cel care publica, în anii 1936-1937, sub numele Geticus, în revista de inspirație guénoniană *Le Voile d'Isis*, un amplu studiu cu titlul *Dacia Hiperboreană*.

Fascinația protocronismului nu a încetat nici în primii ani din postcomunism, când rafturile librăriilor gemeau de romanele lui Pavel Coruș, care a prăvălit protocronismul în SF și a transformat România într-o placă turnantă a Galaxiei în lupta cu bubulii (sioniștii). În registru istoric însă au apărut „specialiști” neoprotocroniști, cum ar fi Napoleon Săvescu sau Tudor Diaconu, ce cred/credeau cu sinceritate că limba latină se trage din limba dacilor, că toți cei din jurul lui Isus au fost protoromâni, că noi suntem poporul ales, și nu evreei, că zalmoxianismul e un cult ce încă subzistă etc. etc. De fapt, asemenea meme circulă de foarte multă vreme prin noile media și sunt copios redistribuite cu un extrem de necritic sentiment al mândriei naționale și de către persoane cu un nivel de educație mult peste medie.

Începând cu mileniul al treilea, Daniel Roxin va transforma protocronismul cultural-științific al lui Papu într-o obsesie dacistă (dacopatie, în formula lui

Dan Alexe), iar referințele religioase și civilizaționale la o perioadă neclară istoric vor fi argumente și arme împotriva valorilor europene. Este momentul în care informațiile abracadabante ale protocronismului se transformă în *fake news* fiindcă ele devin parte a unei agresive propagande. Și ceaușismul, și noii adepți ai protocronismului (A.U.R., între partide) folosesc ideologia ca scuză a insuccesului economic al României, pe de o parte, și ca pe o pavăză identitară împotriva pluralismului din orice democrație, pe de altă parte. Iar mulți dintre adepții protocronismului de după 1989, mai ales cei proveniți din rândurile Securității ceaușiste, au reușit cu succes să explice căderea lui Ceaușescu prin gelozia feroce a străinilor față de realizările României de atunci: nu mai avea datorii, urma să obțină bomba atomică, urma să înființeze o alternativă la Fondul Monetar Internațional etc. etc. Așa cum s-a întâmplat și în cazul protocronismului ceaușist, transformat într-o mistică național-comunistă, neoprotocronismul

contemporan face din România o victimă a mondialismului în termeni religio-mitologici.

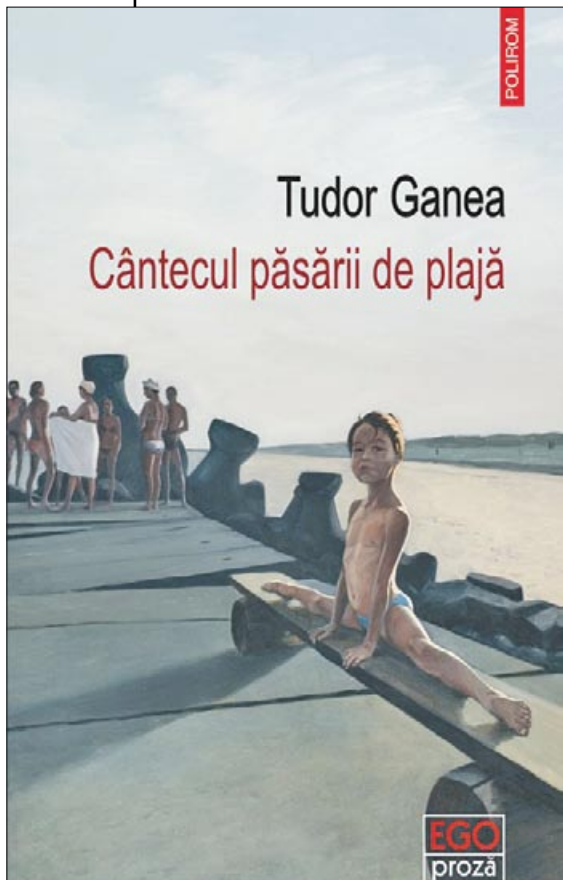
Ideea protocronă, ca toate invențiile lumii născute pe teritoriul națiunii nu era nouă, după arată Lucian Boia în *Mitologia științifică a comunismului*: imediat după război, în 1945, comuniștii sovietici au teoretizat, adecvat și modificat biografii ale savanților comuniști, ba chiar inventatorul radioului, Marconi, a fost dat în judecată de URSS pentru ca paternitatea invenției să îi fie recunoscută lui Popov (pp. 61-63).

Dar transformarea cea mai spectaculoasă a unei asemenea alchimii mitologice o avem în dughinismul mai mult sau mai puțin oficial ce pare să aibă o accentuată influență în doctrina putinistă, după cum arată și Marlène Laruelle într-o carte al cărei titlu dă seama despre noile mecanisme de construire a unui imaginar cu rol deopotrivă protector și geopolitic: *Russian Nationalism Imaginaries, Doctrines, and Political Battlefields*.

Subterana litorală

Alexandru ORAVIȚAN

O parte însemnată a prozei tinere românești din cele peste trei decenii de postcomunism și-a proclamat răspicat libertatea de expresie, de alegere a temelor, de utilizare în cheie proprie a limbajului și de permanentă tatonare a granițelor dintre artă și kitsch. Ca fenomen cultural, literatura postcomunistă s-a născut, poate în primul rând, sub semnul absenței unui

factor reglator, a unei instanțe demiurgice care să indice direcții, teme sau maniere de reprezentare. Cu alte cuvinte, peisajul literar postcomunist e marcat fundamental de absența cenzurii instituționalizate, ce a marcat cu obstinație direcții și destine literare înainte de 1989.

Ajunsa în epoca economiei de piață, literatura română a trebuit să se adapteze noilor realități, nu doar sub aspect economic, ci și social. În timp ce unele teme și genuri literare dispar cu totul sau sunt reciclate din noi unghiuri de abordare, altele găsesc sol fertil tocmai în această presupusă libertate ultimă. „Băieții deștepți” ai tranziției, tăinuși sub măști dintre cele mai diverse, ajung să constituie una dintre tipologiile recurente, la braț cu reprezentanții subculturii ghetoului, a zonelor marginalizate ale societății, ce nu ar fi putut ocupa un loc central în peisajul literar de dinainte de 1989 din rațiuni ideologice.

Extremele societății postcomuniste și-au găsit, așadar, spațiul de reprezentare în literatura ajunsă din nou în logica autonomiei esteticului. Căderea granițelor în materie de tabuuri și multiplicarea mediilor de manifestare culturală în anii '90 a condus la omniprezența sexualității și violenței, la încetățenirea unui realism al marginilor, la primatul protagonistului ivit din tenebrele societății. Deseori, dorința de a șoca cu orice preț a produs opere ale scabrosului, contemplabile drept studii clinice, însă aproape imposibil de circumscris literaturii. Recupera-rea lor s-ar fi putut realiza doar prin pris-

ma unei construcții românești solide, cu ancorare întrezăribile în tradiția literaturii rezistenței din alte zone ale mapamondului, a unei stilistici unitare, marcate de originalitate sau pătrunse de un crez artistic recognoscibil.

Un studiu de caz al specificului literaturii postcomuniste în spațiul românesc ar putea fi întemeiat pe baza romanului lui Tudor Ganea, *Cântecul păsării de plajă*¹. Lectura acestei cărți descrise de Marius Chivu pe coperta a IV-a drept „un fel de *Gangs of Constantza* al tranziției sălbatice din anii '90” mi-a amintit de un citat din *Craii de Curtea-Veche*: „străbăteam sumbre meleaguri și răpoase singurătăți, ocoleam jalea pustietăților sterpe, groaza smârcurilor fetide ca să ne întoarcem cât mai repede la mare.” Căci sumbrul, singurătatea, „pustietățile sterpe” ale sinelui și fetidul domină în multe pagini din romanul lui Ganea, ce urmărește ascensiunea și decăderea tătarului Ainur, un produs al cartierului Faleza Nord (FZN) din Constanța. Izbăvirea survine tocmai prin dimensiunea de frescă a romanului, din descrierile de ansamblu ale lumii conștănțene a anilor '90, din prezentarea minuțioasă a cotloanelor și subteranelor din Faleza Nord, din imaginea cenușie a stabilopozizilor care ajung să separe nu doar pământul și marea, ci chiar viața și moartea.

Formula aleasă de Tudor Ganea intrigă. Pulsul narațiunii e dat de alternanța dintre două planuri temporale, esențiale pentru înțelegerea unui filon moral pe care autorul îl conturează

cu abilitate, prin scene și simboluri de o diversitate deconcertantă. Primul plan, al trecutului, înregistrează principalele episoade ale ascensiunii lui Ainur în emergenta lume interlopă a Constanței de la începutul anilor '90. Episoadele de violență, deseori gratuită, de evacuare a umanității în favoarea instinctualului și de (auto)satisfacere a pornirilor de tot soiul sunt completate de un dialog străbătut de invective duse până în pragul satirizării personajelor. Rezultă o veritabilă anchetă psihosociologică a răului din epoca tranziției, mai lesne lăudabilă sub aspect clinic decât literar.

Al doilea plan, al prezentului, consumat în spațiul unei singure zile, surprinde prăbușirea previzibilă a personajului. Descoperirea unui nodul în urma unui consult urologic, ce „ar putea fi cancer de prostată”, îi prilejuiește lui Ainur confruntarea cu epava umană eșuată pe malul mării a fostelor sale glorii.

Odissea sa de o zi prin subteranele și pe digurile din Faleza Nord e redată în cea mai pură cheie modernistă: o bară de băut covoare ori mirosul de scoică putredă funcționează sub forma unor madlene proustiene, prilejuind amintiri dintr-o vreme în care, printre copii din bucărele și străduțele cartierului, legea era făcută de tătar, un soi de anti-Mendebel, lipsit de farmecul și misterul personajului lui Mircea Cărtărescu.

Însă maturitatea scrisului lui Tudor Ganea e cel mai lesne observabilă în lungile pasaje de descriere, fie ale terenurilor

virane din FZN, fie a „ciupercăriei de dughene și terase” din „perioada de aur a Satului de Vacanță din Mamaia” de la finalul anilor '90.

Atmosfera pe care autorul reușește să o creioneze prin minuțiozitatea descrierilor, atât sub aspect vizual, cât și acustic, amintește de cea a acuarelelor japoneze, în care nuanțe șterse alternează cu surprinzătoare pete de culoare, pline de viață: „Terenul viran ce începea din plaja de scoici și se prelungea până în buza șantierului era năpădit de papură, tufe de castraveți sălbatici și măracini viguroși. Vegetația abundentă împânzise acea zonă și acoperise în invazia ei parazitată fostele gropi de gunoi ale șantierului. Pe timpul verii, tulpinile măracinilor (...) se uscau și căpatau textura de tablă ruginită, iar fuioarele de ciulini ce le creșteau la bază se înfășurau în rotocoale spinoase, de netrecut, asemenea spiralelor de sârmă ghimpată. Briza bălângănea măciuliile mov ale măracinilor care se loveau unele într-altele, iar acea foșneală de uscăciune – amplificată și de pârâitul tulpinilor de papură – aducea o notă tristă peisajului și așa deprimant”.

Fără a fi o capodoperă, *Cântecul păsării de plajă* propune, totuși, o scriitură de impact, a cărei forță nu poate fi contestată. Romanul lui Tudor Ganea poate rezista și ca obiect de studiu pentru cei interesați de reprezentarea multiplelor fațete ale postcomunismului românesc.

¹ Editura Polirom, Iași, 2021, 224 p.

Haloul imediatului

„Uneori te îndoiești că anumite lucruri/ care ți s-au întâmplat mai demult/ au avut loc cu adevărat (...)/ Zile și zile/ și zi-le,/ poate vor înțelege la un moment dat.” În aceste versuri puternice, marcate de direcțea limbajului, se află chintesența mizei poetice a lui Radu Nițescu, expusă vers după vers, poem după poem, în al treilea său volum, *Satao*²: misiunea poetului e de înțelegere a imediatului, a decriptării sensurilor adânci ale existenței la intersecția dintre trecut, prezent și viitor. Amenințarea cronofagă e recurentă în poemele lui Radu Nițescu; instanța poetică își descoperă poziția incertă în raport cu succesiunea momentelor și imaginilor fulgurante, înregistrate metodic cu dedicarea observatorului de cursă lungă. O nesiguranță apăsătoare domină versurile volumului *Satao*, izvorâtă dintr-o succesiune a clipelor ce pare sortită unei repetări neîncetate: „eu sunt derutat mai tot timpul/ și pe mine nu mă mai iartă deja.”

În fapt, întreaga existență poate fi rezumată în perimetrul zonei nimănui, dintre simulacru și trăire autentică, din care nu există izbăvire imediată: „Simplu și incorect și real și se vede/ cât e regie și cât mai e viață/ când e cu bani și când anxietate,/ aripile care te duc la cer.”

Poemele din *Satao* se desfășoară în mare parte pe două planuri: un cadru exterior, marcat de banalitate, de imagini puternic depersonalizate, evacuate de semnificație, și un peisaj interior al auto-descoperirilor, al revelațiilor în oglindă spartă: „Ce ai pe dinăuntru? Mult somn,/ metafore de tot rahatului./ Ce ai pe dinafară? Să-ți spună ceilalți.” Însă spărturile oglinzii sunt manifestări deliberate ale sinelui, întrezăribile prin spațiile microscopice dintre coordonatele temporale tot mai greu identificabile. Rezervele afective sunt tot mai puține, iar privirea în perspectivă capătă accente mecanice, instinctive, golite de sens și de emoție: „Ziua de ieri mai departe decât alaltăieri sau săptămâna trecută./ Ziua de mâine ireală și aduni pentru ea/ ca verifița în scorbura ei.”

Crâmpiele de reflexivitate poetică autentică se întrevăd în simboluri atent imbricate în țesătura textuală, precum omida solară, „rezultat complex al reflexiei/ într-un acoperiș din

vecini” sau elefantul Satao, „ucis de săgeata otrăvită/ a unui braconier, pentru a potoli/ cererea avidă de fildeș din țări îndepărtate”, perceput drept o dedublare a instanței poetice ucise de către mecanismele de consum, pentru a satisface o cerere crescândă de elemente de autenticitate, depersonalizate până la vid de semnificație.

În plan general, instanța lirică a lui Nițescu mărturisește fără pic de tăgadă: „Vreau să fac ce-mi place/ și nu mai știu ce-mi place să fac.” Incertitudinea planează ca o umbră asupra oglinzii sparte reprezentate de volumul *Satao*, din care nu se reflectă adâncimi neașteptate ale sinelui, ci un realism dezarmant, căci întreg universul interior este dominat de o apăsare grea: „Sunt în lumea mare atâtea/ întrebări fără răspuns/ cum sunt și răspunsuri/ la care cine mai știe/ ce întrebare am pus”. Rezultă o disonanță fertilă poetică, prezentă mai cu seamă în poemele mai lungi, precum *Proxima paradisi*, probabil piesa poetică cea mai reprezentativă pentru întregul demers liric din *Satao*. Aici, din înșiruirile cotidianului se desprinde o perspectivă universalizantă, validă pentru darea măsurii întregii poetici pe care o propune Nițescu: „Ziua de ieri e trecut îndepărtat pentru mine,/ și în adâncul meu, îți spun, nu duce niciun drum.// Au găsit cea mai mare structură din universul cunoscut,/ lucrurile pe care-am vrut să le fac și nu le-am făcut.// Au încercat să înțeleagă de unde atâta materie întunecată,/ n-au putut, au mers la casele lor, au lăsat-o pe altădată.// E o dimineață oarecare și dau ture prin cameră/ cu gândul la diminețile viitoare.”

Satao propune o lirică infiltrată cu abilitate prin porii sensibilității, mizând nu pe tănuirea și adâncirea sensurilor sub straturi succesive de simboluri și metafore, ci pe direcțea de a surprinde crâmpie de autenticitate situate sub semnul incertitudinii. Cu cât aceasta e mai asumată, cu atât poezia lui Radu Nițescu devine mai seducătoare: „Cine sunt eu să-i afectez atât de tare pe restul?/ De ce nu trec prin mințile lor, nourăș între alții pe cerul de vară?/ Nici nu vezi unde apare și când se disipă”. (A. O.)

² Casa de Editură Max Blecher, Bistrița, 2020, 64 p.

Povești care dor și întemeiază

Smaranda VULTUR

Prin anii '70 am auzit-o prima oară pe Sanda Golopenția vorbind public. Am perceput clar prin ce era ea altfel. Acuratețea ideilor, perspectiva originală și vorba nuanțată, lipsită de clișee, o impuneau de la prima vedere. Când am ajuns să-i fiu studentă în anul al patrulea la Literele bucureștene (1972 – 1973), la cursul de lingvistică generală, apoi colegă la Centrul de Fonetica și Dialectologie al Academiei Române, aveam să descopăr care era sursa impresiei inițiale: totul era fundamentat pe o cunoaștere aprofundată a domeniului în care se mișca sigur și cu grație în același timp. A urmat apoi terenul alături de ea (*furând* de la ea me-serie), pentru o săptămână, la Breb în Maramureș, într-un sfârșit de august solar, în care am locuit împreună la Anuța Ciombului, o excelentă povestitoare.

Am mâncat mai ales afine și cartofi, am dormit sub dună, în odaia răcoroasă, i-am cunoscut pe interlocutorii ei preferați Tira Irina, Văsălie de peste Punte, Maria Frunzălesii și, pentru prima oară într-o scurtă trecere prin Breb, pe Gail Kligman, care lucra la Ieud ca foarte tânără antropologă americană. Vorbea în grai maramureșean, era veselă și volubilă, nu știam că peste timp aveam să ne reîntâlnim și să lucrăm împreună. Maramureșul avea să devină locul ei de adopție, așa cum pentru Sanda la Breb era a doua ei casă, loc de refugiu și de muncă intensă, făcută cu pasiune, cu ochi sensibil la diferențe, ochi de antropolog.

De altfel, Sanda vorbește ea însăși, într-un interviu cu Otilia Hedeșan în cartea ce îi e consacrată, *In Honorem Sanda Golopenția* (editura Spandugino, 2020) despre ce a însemnat pentru ea Brebul ca experiență de cercetare și de viață. Dincolo de valoarea lui de mărturie pentru un traseu de formare și evoluția unei discipline numite, după mine destul de limitativ, etnologie, interviul îi dă voce și chip celei omagiate în carte, surprinde traseul de la teren la conceptualizare, ne arată o manieră de a aborda și de a înțelege oamenii, statutul și rolul lor social. O regăsim pe Sanda Golopenția lucrând interdisciplinar. Pentru ea, limba înseamnă „viața socială a semnelor”, dialog și intersubiectivitate, acțiune prin limbaj. Repertoriile se ordonează în funcție de subiecții care performează, de contextele care le transformă în comunicare de sine și cu ceilalți.

Din acest punct al tabloului prind contur profilurile profesionale și câmpurile spre care a avansat cercetarea ei în diverse domenii. Lingvistica, teatrul, literatura, semiotica, etnologia, sociologia, antropologia culturală, istoria socială, arheologia memoriei. Cei care scriu despre cărțile și studiile ei în volumul aniversar construiesc până la urmă un fel de ghid, de manual bine înfipt în opera celei ce le dăruiește inspirație. Varietatea registrelor în care sunt scrise textele, de la cel confesiv la cel științific sau la cel ce le combină ingenios și creativ, dă cărții o dimensiune polifonică, a cărei origine se află în chiar opera Sandei Golopenția.

Editorii volumului, Zoltán Rostás și Theodora-Eliza Văcărescu, au avut o misiune dificilă, pentru a cărei împlinire

merită laude. De la felul în care au conceput volumul, până la munca îndelungată, inevitabilă în rolul asumat. La fel, coautorii lui, care au reușit să impună un standard profesional și științific de excepție.

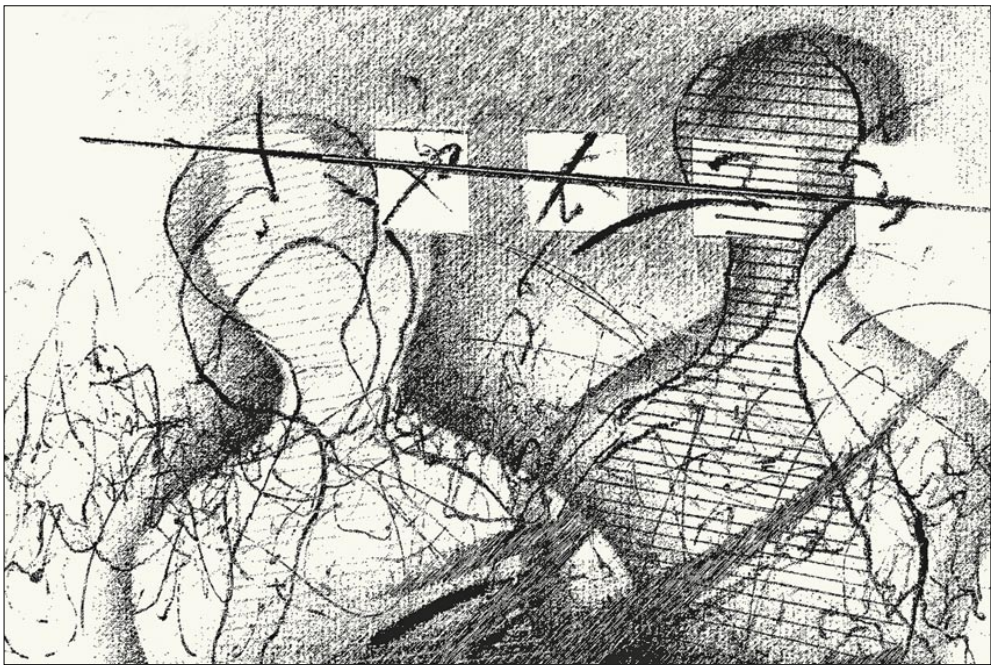
Tot atunci la Breb, aveam să aflu că Sanda va pleca din România în curând. Șocul a fost imens, pentru că în acele timpuri *a pleca*, cum se spunea, *definitiv din țară*, era pentru totdeauna, era un fel de moarte. Mă regăsesc de aceea ca într-o oglindă în povestirea emoționantă, simplă și precisă a Ligiei Bârgu-Georgescu, care a aflat vestea spusă pe șoptite a plecării Sandei în timp ce traversa un mare bulevard din București. S-a oprit și i s-a tăiat respirația, într-atât de mare era lovitura pierderii. Am trăit-o și eu cu aceeași intensitate, atunci la Breb, ca pe unul din *bulevardele vieții*, ca să folosesc titlul unui volum de literatură memorială al Sandei. Unul pe care am întâlnit-o și la intersecțiile căruia au jucat pe rând câte un rol în viața și apropierea noastră Al. Rosetti, Mihai Pop, Ruxandra Guțu Pelazza, Antonia Constantinescu, Monica Lovinescu, Lidia Bradley, Zoltán Rostás, Ana Olos și, desigur, Constantin Eretescu.

Volumul elegant, cu aer de enciclopedie, a fost însoțit de apariția la aceeași editură a două cărți la fel de voluminoase, prin care Sanda Golopenția și-a adus ea însăși, într-o manieră ingenioasă și într-un stil personal, partea de muncă și investire la un bilanț aniversar. O carte de sinteză a tot ce a scris despre teatru și o alta, *Marele proiect*, în care Sanda Golopenția a reunit prefețele și notele cărților prin care a readus în conștiința publică opera și viața ilustrului sociolog Anton Golopenția, tatăl ei, dispărut brutal în anul 1951, în urma anchetelor din închisoarea de la Jilava.

E vorba de un act de răscumpărare și restituire în stilul Sandei. Acela de a pune în locul răului și distrugerii, binele și întemeierea, fiind vorba de o privire retrospectivă asupra unui proiect de maximă coerență și acuratețe științifică, dedicat celui pe care l-a pierdut și i-a redăruit opera prin publicare. Ea impune un model de cercetare al istoriei familiale, oricât ar fi de greu prețul interior de plătit, în planul suferinței și al depășirii ei.

Marar fi sedus o lectură în paralel, pe care o amân deocamdată, a celor două cărți, ce se bazează una pe alta, într-o originală construcție. Mai ales că, în restituirea din *Marele proiect* e prezentă și prefața Sandei la *Viața noastră cea de toate zilele*, carte pe care o prețuiesc în mod deosebit și despre a cărei traducere în engleză, pe care a făcut-o în 2019, sub titlul *Surveillance and Memory: Our Daily Lives*¹, Lidia Bradley vorbește în *In honorem*. În ea interferează vocea amintirilor Sandei din copilărie, cu cea a filatorilor de la securitate și cu vocea victimei ajunsă în anchetă, împrumutată din alt tom al autoarei, *Ultima carte*, editare a dosarului de securitate al lui Anton Golopenția. Tipuri diferite de discurs, care modelează aceeași realitate, de esență tragică, dându-i prin asociere și contrast pregnanță. Prin simpla alăturare și cu un comentariu minimal, ca într-un scenariu aparent alb și neutru, în realitate cu efect controlat, subtil și grăitor.

¹ Editura Cambridge Scholars Publishing

Liceenii și biblia

27

Mimo OBRADOV

Michi, așa i se adresau colegii din secția umanistă de la Lic. 1, pînă nu l-a poreclit cineva Jackie. În familie îi spuneu Mihnea. Îi plăcea să provoace, să lanseze întrebări la care era dificil nu doar să răspunzi, ci și să le înțelegi sensul. În pauze, cînd ne adunam la toaletă să tragem un tabacioc, vorbea și scria latinește într-un caiet smotocit: *Intra muros nostrae scole tutun est*. În scurt timp s-a creat un nucleu de boboci, mai diferiți decît colegii de generație. Aveam uniforme și tunsori conforme regulamentului impus, dar ne deosebeam — probabil prin atitudine. Vorbeam despre muzică, literatură, filosofie, cît am fost atunci capabili să înțelegem. Trăiam în altă lume, nicidecum în comunism, iar asta se putea observa în comportamentul nostru. Atunci, în 1972, la 15 ani, am înțeles că el e altfel, că se raportează diferit la realitatea din jur, percepe altfel comunicarea și realțiile dintre oameni.

Într-o zi cînd mergeam împreună de la școală spre casă - în mod normal, traseul e de o jumătate de oră dar nouă ne lua două ore - , în parcul Doja a scos din geantă un Triple Sec, șterpelit din cămara bunicii. Am tras două-trei șlucuri și ne-am întins la vorbe. L-a fascinat principiul plenitudinii potrivit căruia tot ce este posibil capătă la un moment dat existență: ce gîndești, ce-ți imaginezi, se poate întîmpla. Poate tocmai de aceea nu s-a temut de nimic în viață cu toate că, mai tîrziu, cînd a fost exclus din societatea activă și pensionat pe caz de boală la nici 30 de ani, a dezvoltat un puternic instinct de supraviețuire stradală. Părea fascinat de religie, dar nu din perspectiva practicantului. Mi-a spus că ar vrea să citească *Istoria credințelor și ideilor religioase* dar n-a găsit nicăieri cărțile lui Eliade, doar articole și referințe la teoriile lui, însă și acelea din perspectiva ideologiei comuniste.

Încă de pe băncile școlii i s-a părut important să compare ideile religioase și filosofice ale Orientului cu cele ale Occidentului; nu analitic, nu și-a bătut capul cu asta, ci intuitiv, „în diagonală”, așa cum ne explica tehnica de a citi o carte în cîteva minute. La despărțire - locuiam în apropierea parcului, el mai avea de mers pînă acasă - a scos din traistă o biblie mică, tipărită în S.U.A. pe hîrtie filigranată, cu adnotări făcute cu mîna. Eram nedumerit. Era o raritate atunci. Nu orice familie creștină avea cartea. A zis s-o iau. A insistat vîzînd că ezit. Am acceptat, chiar dacă nu eram atras de religie. Bunica mea - crescuse singură trei băieți (aveau 2, 4, respectiv 6 ani, cînd murise tatăl lor înghetăt în căruță) - nu i-a vorbit de bine pe popi. Spunea că-n Dumnezeu crede, da-n popi ba.

După cîteva zile, acasă la Iacob, se pornise în familie o discuție despre Biblia înstrăinată. Cum a putut să facă asta, cum s-o dea altcuiva, cînd aparține familiei, nu este a lui!? L-au luat la rost la modul fin, printr-o discuție calmă, argumentată. A replicat spunînd că simțul exagerat al proprietății este nociv. A spus: „Biblia este acum a lui, eu nu mai am nici o legătură cu asta. Vorbiți cu el.” Din bun simț, mama și bunica lui nu au vrut să mă implice, insistau să-l facă să înțeleagă că a greșit, că el este răspunzător, nu prietenul lui. Cartea era în geanta mea de umăr; am scos-o și am înapoiat-o. Nu am ezitat să mă despart de ea.

După ce s-a consumat acest episod, m-a dus într-o cămăruță, un fel de hol de trecere spre bucătărie, epicentrul, vatra familiei, în care cele două femei petreceau cea mai mare parte a zilei. Bunica lui era întotdeauna acolo, fuma țigară după țigară. Fără filtru. Cu sipcă. Mama, cînd venea de la serviciu, se instala tot acolo. Tatălui îi plăcea mai mult să bîntuie pe aleile din apropierea bazelor sportive de pe malul Begăi. În pantaloni scurți albi, un jerseu alb cu mîneci lungi, cu geanta sport din care se ițea racheta de tenis. Am aflat de la fiul său că nu mai jucase tenis în ultimii ani. O fi făcut-o în tinerețe și se simțea mai bine așa, pregătit în eventualitatea unei oportunități, nu ca în finalul filmului *Blow Up*, care rula atunci într-unul din cinematografele orașului. Era o ciudățenie a lui, un feteș.

Îi plăcea să calce iarba, gazonul din vecinătatea trotuarului. Chiar și acolo unde erau țăruiși cu inscripția: *Nu călcați pe iarba!* De vreo două ori l-au abordat milițienii sectoriști. Le-a spus că e inginer silvic, testează rezistența gazonului, modul în care firul ierbii își revine după ce e strivit de talpa pantofului. Dacă era nevoie, scotea legitimația pe care, sub nume, scria că e director adjunct la Liceul Silvic. Omul legii ducea mîna la chipiu și saluta respectuos: „Să trăiți, to'arășu director!”

În micuța cameră de tranzit din casa familiei lui Iacob, fără ferestre dar cu patru uși, una în fiecare perete, trona o ladă de lemn, asemenea celor de zestre din perioada interbelică. A deschis capacul și a scormonit printre obiectele ce zăceau acolo din alte vremuri. A scos un sacou cum văzusem pînă atunci doar în filme, dintr-o catifea specială, cu imprimeuri în stil baroc, ca acelea de pe covoarele marocane care l-au inspirat pe Armani. Mi l-a întins. „Ia-! Asta nu ți-l va cere nimeni înapoi.”

Se apropia finalul supliciei lui îndurat patru ani la liceu. Cred că și profesorii așteptau cu nerăbdare despărțirea. Nu au reușit să ne dreseze. Cred că nici nu și-au dat prea mult silința: au înțeles că băieții ăștia sunt altfel. În gașca formată în această perioadă mai erau vreo șase băieți și trei fete. Nici nu țin minte cum a fost banchetul. Probabil că ne-am îmbătat. Cert este că am avut cel mai tare sacou.

cumpănă

Boala în cuvinte

Daniela ȘILINDEAN

Cum ajunge boala să facă parte din setul identitar, să se instaureze alături de alte trăsături care duc la autodefinire? Urmând șirul argumentării lui Andrew Solomon¹, notăm, pe de o parte, trimiterea la ceea ce autorul numește *identități verticale*, date de valorile transmise de la o generație la alta, de norme culturale, de culoarea pielii sau de limbă, până la un punct, de convingeri religioase, de naționalitate (modificabilă și ea). Acestui set transmis i se adaugă un altul, do-

să-l validăm. E o dihotomie falsă. [...] De multe ori e vorba de o boală și de o identitate, în același timp, dar n-o vedem pe una decât dacă o obțurăm pe cealaltă. Politica identității respinge ideea de boală, în timp ce medicina nedreptățește aspectul identității. Ambele au de pierdut din cauza îngustimii. [...] Avem nevoie de un vocabular în care cele două concepte nu sunt opuse, ci aspecte compatibile ale unei stări. Problema este să schimbăm felul în care stabilim valoarea indivizilor și a vieții, să tindem spre o abordare mai ecumenică a noțiunii de «sănătos». Ludwig Wittgenstein spunea: «Tot ce știu este ceea ce pot exprima prin

tru a găsi acel vocabular care să poată fi transferat în cuvinte. Odată găsite și rostite, acestea deschid culoarul sistematizării, al acceptării și al înțelegerii. A descrie natura și intensitatea durerii sau a vorbi despre simptom este un demers ce poate fi înlesnit dacă se face apel la limbaj figurat, metaforic, dacă sunt introduse comparații ce au legătură cu lumea care îi este familiară pacientului – mai cu seamă cea pe care o știa *înainte* de boală. În plus, discursul despre boală dezvăluie și ceea ce unii specialiști în comunicare medicală numesc „al optulea atribut al unui simptom”³ –, adică înțelegerea imaginii pe care o are pacientul referitor la boala sa, temerile și așteptările sale. Ceea ce – într-o întâlnire medic-pacient – e de ajutor pentru a înțelege emoțiile care pot deriva din noua condiție, dar și tipul de ajutor de care e nevoie. În plus, discursul face ca pacientul să fie ascultat, iar modul său de a-și percepe boala să fie validat. În pagină, necesitatea de a ordona mesajul – spus întâi sieși, este dublată și chiar amplificată de efectul pe care îl poate obține autorul/artistul – acela de a fi ascultat cu empatie. Cele mai multe dintre scrieri mărturisesc, fie fațiș, fie indirect, că au ca motivație dorința ca rândurile scrise / experiențele transmise să le fie de folos și altora, să contribuie la o mai bună înțelegere a omului în raport cu boala, a unei condiții în particular.

De aceea, nu ne miră dacă *pacientul-povestitor* recurge la imagini puternice, la metafore, la un limbaj care se învecinează cu poezia. În acest fel, stările sunt mult mai lesne de cuprins, mult mai vizuale, mai clare. Ceva care e greu de pus în cuvinte capătă consistență prin intermediul unui filtru care nu vizează precizia, dar, în mod paradoxal, duce înspre ea. Artisticul oferă posibilități de expresie aflate, deloc straniu, la îndemână. Poate cuprinde înțelesuri resimțite ca fiind mai fidele. Mai mult, e de natură să ofere „control asupra haosului bolii”⁴. Face posibilă identificarea cu o imagine exterioară care îi permite celui care trăiește boala să o examineze de la distanță, dar și să o interiorizeze mai bine. E o căutare care se traduce într-un drum care pleacă, aparent, din afară, numai pentru a putea suprapune frânturi peste interiorul în care tronează suferința. E contemplată, simțită, percepută simultan ca străină și aparținând sinelui. Abia astfel poate fi ea decantată în cuvinte.

Iată, de pildă, cum își descrie Andrew Solomon experiența: „Depresia crescuse pe mine ca vița care cucerise copacul; mă secătuia și se înfășurase în jurul meu, hădă, mai vie decât mine. Avusese o viață proprie care, puțin câte puțin, asfixiasse toată viața din mie. În cea mai grea fază a depresiei majore, aveam stări de spirit despre care știam că nu sunt ale mele: îi aparțineau depresiei, așa cu frunzele de pe crengile din vârful aceluia copac erau ale viței. Când am încercat să mă gândesc limpede la asta, am simțit că mintea îmi este întemnițată, că nu se poate desfășura în nicio direcție. Știam că soarele răsare și apune, dar că puțin ajunge la mine din lumina lui. Simțeam că mă încovoie sub ceva mult mai puternic decât mine; mai întâi nu mi-am mai putut folosi gleznele, după care nu mi-am mai putut controla genunchii, și apoi mijlocul a început să se frângă sub povară, iar umerii mi s-au gârbovit și, în cele din urmă, m-am pomenit ghemuit, în poziția fetală, sleit de acel lucru care mă strivea fără să

mă susțină. Cârceii lui amenințau să-mi spulbere mintea, și curajul, și hotărârea, să-mi sfarme oasele și să-mi sece trupul. Se tot înfrupta lacom din mine, când părea că n-a mai rămas nimic care să-l hrănească”⁵.

Trecerea de la o realitate la alta este, în unele cazuri, bruscă, răgazul pentru a înfăptui traversarea nu este acordat. Violența gestului de a nu se mai recunoaște este surprinsă și de medicul și scriitorul Paul Kalanithi: „Un capitol din viața mea se încheiase. În loc să fiu figura pastorală, care ajută oamenii într-un moment de tranziție, m-am trezit că sunt doar o mioară, pierdută și confuză. Boala gravă nu îmi altera viața, ci dădea cu ea de toți pereții. Mă simțeam mai degrabă ca un om care fusese azvârlit înainte de o ghiulea primită direct în spate. Trebuia să mă descurc cumva cu noua situație”⁶.

Socul la aflarea veștii este amplificat de declicul pe care îl provoacă înțelegerea. Este momentul în care percepția este proiectată cu mână / vorbă sigură și prin apelul la spații care obișnuiau să fie cunoscute. Narațiunea este revelatoare de șoc și vorbește uneori despre a nu-ți găsi locul, a pendula între o realitate – cunoscută, dar inactuală și cealaltă – pe cale de a fi descoperită, așa cum se întâmplă în cazul antropologului Vintilă Mihăilescu: „nu mă regăseam acasă pentru simplul motiv că eu cel actual existam doar la spital, în timp ce acasă băntuia eu-de-altădată, eu dinaintea bolii, eu în efigie, eu ca amintire și evocare de sine. De când mă îmbolnăvisem nu mai fuseseș nici odată acasă – iar acasă mă aștepta doar o memorie de sine. Două spații, două locuiri, două euri – eu cine sunt?

Ceea ce m-a surprins prima dată când am avut această revelație a fost faptul că nu era nimic traumatic în asta – nici urmă de regret. Nici măcar o înțeleaptă împăcare cu soarta și cu mine; nu, era o dublă bucurie produsă de eul ce-am fost și de cel pe cale să devin. Dar diferența era atât de mare, încât era foarte greu de gestionat”⁷.

Adă experienței patologice înveliș de cuvinte este un demers care legitimează. Discursul despre boală aduce cu sine mărturii despre noua și vechea identitate – cea de *dinainte* și cea *din timpul* sau poate chiar *de după* – toate raportate la ruptura produsă de condiție, sindrom, afecțiune, *defect*. Dar, față în față cu ele, suntem martori (în mod ideal, empatici) la parcursuri laborioase despre prefacerile universurilor interioare aflate sub pecetea suferinței.

¹ Andrew Solomon, *Depart de trunchi: douăsprezece feluri de dragoste: părinți, copii și căutarea identității*, Editura Humanitas, București, 2015.

² *Ibid.*, p. 15.

³ Într-o abordare centrată pe pacient.

⁴ V. și Rita Charon, *Narrative Medicine, a Model for Empathy, Reflection, Profession and Trust*, JAMA, October 17, 2001 – Vol. 286, no. 15, p. 1898.

⁵ Andrew Solomon, *Demonul amiezii: o anatomie a depresiei*, București, Ed. Humanitas, 2014, p. 25.

⁶ Paul Kalanithi, *Cu ultima suflare*, Editura Nemira, București, 2016 p. 108.

⁷ Vintilă Mihăilescu, *În căutarea corpului regăsit: o ego-analiză a spitalului*, Iași, Editura Polirom, 2019, p. 11.

bândit, care include trăsăturile care fac ca *așchia să sară departe de trunchi* și care înlesnesc accesul către alte comunități. Ele țin de *identitatea orizontală* – aici include autorul mai sus-menționat genele recesive, valorile și preferințele pe care nu le împărtășim cu părinții, orientarea sexuală, dizabilitatea, geniul, sindromul, boala.

Diferențele unesc, nu despart, în acest din urmă caz. Mai mult, e nevoie de empatie, mai ales atunci când un ochi extern nu are perspectiva bolii ca parte a unui spectru care definește identitar un individ, ceea ce face ca tendința de a respinge să fie cu atât mai mare. „Trupurile anormale îi înspăimântă mai tare pe cei din jurul lor decât pe posesorii lor”, spune Andrew Solomon. Și adaugă, mergând înspre straturile arheologice ale cuvintelor: „Deseori folosim cuvântul «boală» când vrem să discredităm un mod de viață, iar «identitate» când vrem

cuvinte». Lipsa cuvintelor înseamnă lipsa intimității; aceste experiențe tânjesc după expresie”².

A pune în cuvinte este, în bună parte, un demers care legitimează. Poveștile pe care le spunem decupează deja părți ale realității trăite. Alegerile fragmentelor despre propria existență desenează un contur – incomplet – al unei imagini despre sine. O imagine care poate și este de dorit a fi împărtășită. A spune povestea despre propria boală implică, cu siguranță, nu numai a găsi curajul a se expune, mai ales, în fața unui public străin, ci și strădania de a lega imaginile cunoscute despre sine cu cele care se suprapun peste un *alt* eu. Cel din urmă nu e, de cele mai multe ori, pe deplin știut. De aceea, narațiunea dobândește și caracterul de investigație, are funcția de a sistematiza și ordona, de a filtra și de a ajunge la cunoaștere.

De ce și cum e spusă povestea bolii? În primul rând, pentru a înțelege și pen-

Recompensa pentru primul milion

Dana CHETRINESCU

Nu se știe niciodată exact cum stă treaba cu miliardarii. În afara percepției comune că toți își declară averea cinstit, mai puțin primul milion, există diferențe esențiale între ei. Bunăoară, dacă un mogul ca Warren Buffett se plânge cui are răbdare să-l asculte că nu este pus să plătească suficiente impozite pentru a face mai multe lucruri bune pentru națiune, mogulul de presă Evgheni Lebedev se prefăce că nu cunoaște îndemnul președintelui Kennedy, care cerea și vlădicii și opincii să nu se întrebe ce face țara pentru ei, ci ce pot face ei pentru țară. Asta cu atât mai mult cu cât Lebedev așteaptă altă țară decât a lui de baștină să facă ceva pentru el. Și nu puțin: să fie uns pair al Regatului Unit, dar cu titlu moscovit¹.

Nonagenara Elisabeta a II-a este recunoscută și unanim admirată pentru talentul de a scoate, din viu coloratele-i pălării, titluri nobiliare inventate, cu ingeniozitatea unui prestidigitator, precum cel oferit nurorii hollywoodiene Meghan, atunci când titlurile adevărate, care au ieșit din circuit o dată cu dispariția ultimilor reprezentanți ai unor vechi familii, nu mai sunt disponibile. Totuși, nici măcar giranta absolută a Ordinului Jartierei nu poate găsi, în tomuri de vreme uitate, vreun lord al Moscovei, Vladivostokului ori Stalingradului.

Viața bate ficțiunea, așa cum și o ficțiune o bate pe alta. Cu mai bine de o sută de ani în urmă, la Londra, un rus de viță nobilă se fotografia cu un englez de viță nobilă, ambii în costume identice. Semănau atât de bine încât puteai jura că sunt gemeni. Erau, de fapt, doar veri – nepoți, amândoi, ai unei alte regine bătrâne, Victoria. Doar după mustață îi deosebeai. Unul avea mustața mai stufoasă și întoarsă în furculiță. Erau Țarul Nicolae al II-lea al Rusiei și George al V-lea al Angliei. În timpul Marii Revoluții de și mai mare și tristă amintire, vărul cu mustața stufoasă i-a scris celuiilalt, cerându-i să-l primească la el acasă. Nu ar fi avut nicidecum pretenția să fie făcut Lord al Moscovei. Dar Camera Lorzilor nu i-a permis lui George să aducă familia imperială exilată la Londra, de teamă că bolșevicii entuziaști de pe malurile Tamisei, uniți, în îndemnurile sprintare ale Internaționalei, cu omologii de pe malurile Nevei, ar face și ei o mare revoluție.

După dizolvarea Uniunii Sovietice, a fost rândul unor imigranți să ia cu asalt punctele strategice din Belgravia și Mayfair. Modelul lor s-ar putea să fi fost Roman Abramovici, patronul clubului de fotbal Chelsea. Acesta nu a fost încă propus pentru nicio distincție britanică serioasă, în schimb, drept consolare, a primit două medalii importante din mâinile lui Putin însuși – Ordinul de Onoare și Ordinul Prieteniei. Mai mult, el a fost ani buni guvernatorul provinciei siberiene Chukotka. Nu prea contează că acest okrug este cea mai îndepărtată, rece și puțin populată regiune a Federației Ruse; titlul nu e cu nimic mai prejos decât cele conferite de Elisabeta în mica ei țară inverzită și plină de sate pitorești. Că rușii nu se dau în vânt după peisajele molcome din Surrey sau după cele bă-

tute de vânt din Yorkshire, o arată clar Lebedev, care nu ar da niciodată iubita lui Moscova, poluată și cenușie cum o fi ea, pe drăgălașele coline din Cotswold.

Conștientă de aceste sentimente care-i încearcă pe oligarhii ruși plecați în lumea largă, scriitoarea britanică de origine sârbă Vesna Goldsworthy ne-a dat nu mai puțin de două romane despre aclimatizarea rușilor în Perfidul Albion. Nu ne miră acest experiment al lui Goldsworthy, pe care o știm din paginile *Inventării Ruritaniei*, unde, pe urmele lui Edward Said, ea ne invită să vedem prin ochii occidentalilor Estul (Europei), Balcanii, fascinanți și respingători, exotici și primitivi². În *Monsieur Karenin*³, autoarea îl aduce la viață pe fiul nefericitei de sub roțile trenului, acum foarte bătrân, un rus alb refugiat la Londra împreună cu familia, trăind ca un mic burghez și prefăcându-se asimilat de această lume care îi este străină atât din punct de vedere etnic, cât și din punct de vedere social. Titlul său nobiliar rus a rămas îngropat departe, acum el trecând drept domnul Carr în conversațiile cu vecinii.

Și mai aproape de subiectul nostru, însă, este *Marele Gorsky*⁴, un roman care îi dă replica lui Scott Fitzgerald și poveștii sale tragice despre nebunii ani '20. Acolo, sărăntocul american primea o lecție atunci când îndrăzne să spere că agoniseala dubioasă din perioada Prohibiției îl va pune pe picior de egalitate cu primii patru sute de cetățeni respectabili ai New York-ului. Gorsky este un fel de Lebedev cu față umană, la fel de bogat, dar mai simțitor și mai nefericit. El provine dintr-o familie sovietică în sens strict: e născut și crescut la Volgograd, odinioară Stalingrad, un oraș al supraviețuitorilor, sinistru prin memoria asediului la care a rezistat cu încăpățănare în 1942-1943, acum plin de pensionari roși de molii, cu nostalgii comuniste, debusolați și triști în lumea post-Perestroika. Natalia (fostă Daisy) este și ea o membră a acestei lumi: fiica unui nomenclaturist sovietic ajuns la sapă de lemn, se căsătorește bine cu un om de afaceri britanic prosper.

Ironia este, însă, aceea că niciunul din protagoniști nu este acasă la Londra. Această capitală hibridizată nu mai aparține gentlemanilor care "își cheltuie elegant ultimele parale rămase din lichiditățile imperiale", nici rezidenților din Knightsbridge, care vorbesc cu accent de serial BBC. De fapt, remarcă Vesna Goldsworthy, se mai poate vorbi despre Knightsbridge – odinioară fieful high-life-ului londonez – doar "dacă punem la socoteală primul val de kuweitieni expulzați de cei pentru care, azi, țițeiul este o marfă mai puțin atrăgătoare decât șerbetul de lămâie" (p. 13).

Nu știm cât de mult apreciază rușii șerbetul, dar lui Lebedev i-am recomanda, în vederea unei cât mai line glisări dinspre camera muritorilor de rând spre Camera Lorzilor, să lase vodka pentru un sherry veritabil.

¹ *Hotnews*, 12 octombrie 2020.

² Vesna Goldsworthy, *Inventing Ruritania: The Imperialism of the Imagination*, New Haven and London, Yale University Press, 1998.

³ Vesna Goldsworthy, *Monsieur Karenin*, București, Humanitas, 2019.

⁴ Vesna Goldsworthy, *Marele Gorsky*, București, Humanitas, 2017.

Lordul Moscovei

Ciprian VĂLCAN

„Mogulul media ruso-britanic Evgheni Lebedev dorește să fie primul membru al Camerei Lorzilor din parlamentul britanic cu titulatura de „al Moscovei”, relatează *Moscow Times*. Regina Elisabeta a II-a i-a conferit lui Lebedev un titlu nobiliar și l-a numit parlamentar pe viață în camera superioară a parlamentului Regatului Unit în luna iunie a acestui an. Mogulul media în vârstă de 40 de ani este un prieten al premierului britanic Boris Johnson și proprietarul ziarelor *The Independent* și *Evening Standard*. Numirea lui Lebedev în Camera Lorzilor a fost însă întârziată datorită cererii acestuia de a fi desemnat «al Moscovei» în titulatura oficială, potrivit *Daily Mail*.” (*Hotnews*, 12 octombrie 2020).

Inorogul Pixar al II-lea a fost găsit în pădurile Imperiului bizantin în anul 777, în timpul domniei împăratului Leon al IV-lea Khazarul. N-a fost nevoie de fecioare pentru a se obține supunerea lui, ci neastîmpăratul inorog, care vorbea perfect grecește, a cerut să i se aducă 12 jongleri și 12 mimi înainte de a se lăsa prins. Mai apoi, folosindu-și gura spurcată, care avea să-l facă iubit și detestat în egală măsură, a început să facă o seamă de comentarii ireverențioase la adresa împărătesei Irina și doar puțin a lipsit să fie scurtat de cap după primele vorbe de ocară. Adus la curte, a reușit să-l învelească pe tânărul împărat care era mai mereu bolnav, așa încît acesta și-a petrecut ultimii ani de viață într-o stare de bună dispoziție care li se părea inexplicabilă observatorilor din exterior ce s-ar fi așteptat mai degrabă la priviri întunecate și nesfîrșite explozii de furie decît la aproape neînterupte hohote de rîs.

Simțind că moartea împăratului era aproape și împărăteasa Irina îi pusese gînd rău, Pixar al II-lea a plecat pe furiș de la curtea imperială și și-a petrecut următorii 200 de ani prin deșerturile Arabiei. A reapărut brusc la curtea califului abbasid Al-Qadir în anul 999 și a părut să devină un pios teolog, inspirîndu-i acestuia eforturile de consolidare doctrinară a sunnismului. Toate eforturile sale de a fi socotit un musulman de nădejde au dat însă greș cînd s-a descoperit că el desena în fiecare noapte femei despuiate, pitici cu cocoașe obscene și cămile cu turban. A scăpat de la moarte doar grație isteșimii sale și mulțumită faptului că era iute de picior.

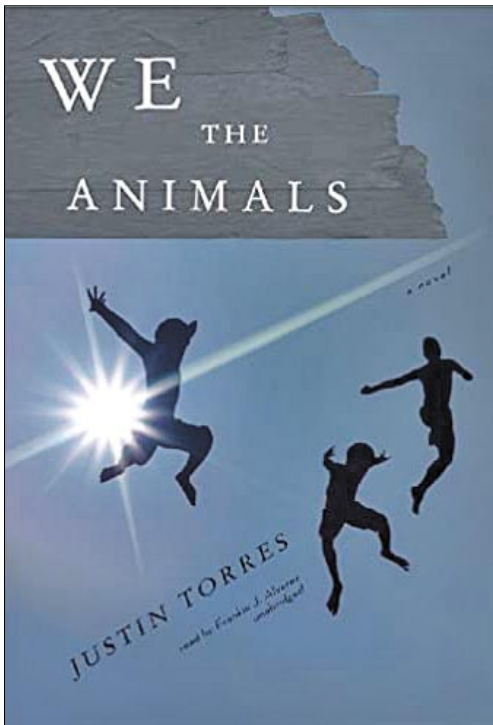
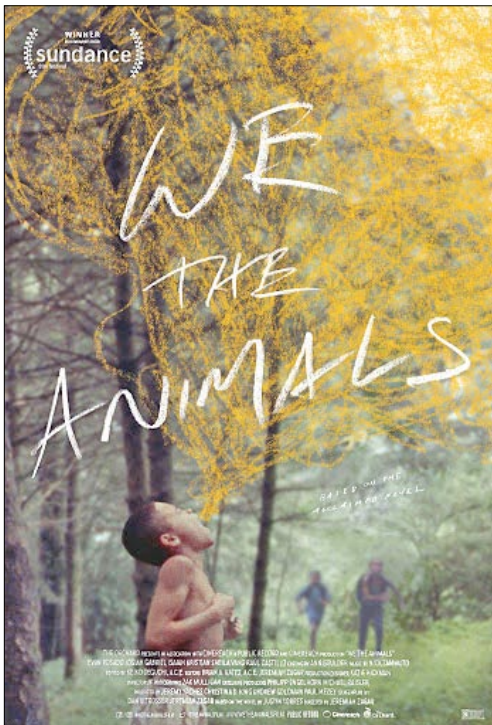
Urma lui s-a pierdut vreme de aproape 200 de ani prin pădurile dese ale Europei, unde pare să fi petrecut fără

întreprere alături de balauri cu minte puțină, elfi amatori de băutură și vrăjitoare iubitoare de desfrîu. A reapărut abia cu ocazia bătăliei de la Bouvines din anul 1214 cînd i-a salvat, rînd pe rînd, de la moarte pe regele Filip al II-lea al Franței și pe împăratul german Otto al IV-lea, gîndindu-se că e păcat să se risipească atîta sînge din cel mai albastru. A continuat să se ghiftuiască cît a putut și să dănuiască cu doamnele de la curte pînă cînd l-a lovit plictisul și a hotărît că e vremea unor fapte de arme.

A alergat săptămîni întregi către Răsărit, înfigîndu-și, în cele din urmă, cornul în mînosul pămînt al Rusiei. Nu l-a înspăimîntat mîntea zdrcinată a lui Ivan cel Groaznic, ba unii cronicari cred că tocmai nebulia țarului l-a fascinat, făcîndu-l să rămînă alături de el pînă la moarte. El pare să fi fost acela care a stabilit strategia trupelor rusești care le-au smuls tătarilor Kazanul în 2 octombrie 1552 și tot el pare să fi inspirat planurile folosite pentru construirea catedralei Vasili Blajenii. Cînd a murit brusc, în timpul unei partide de șah, în 15 martie 1584, Ivan cel Groaznic încerca să-l facă șah mat pe Pixar al II-lea și unele surse susțin că inorogul ar fi fost acela care s-ar fi ocupat de otrăvirea lui cu mercur.

Pixar al II-lea s-a străduit să pară sobru și chibzuit pentru a fi ales să-i slujească în taină pe regii Poloniei, dar trufia leșilor, pe care o socotea complet lipsită de umor, l-a făcut să caște prea des, așa că s-a întors pe furiș în Rusia și și-a petrecut mai bine de un secol rugîndu-se alături de călugării din cele mai umile mănăstiri. Apoi, s-a apucat din nou de chiolhanuri și a băut fără încetare vreme de vreo două sute de ani pînă cînd s-a dat de trei ori peste cap și s-a făcut Rasputin, jucîndu-se cu Maica Rusie după placul său.

Asasinarea lui Rasputin n-a însemnat dispariția inorogului Pixar al II-lea, ci doar trecerea lui în rolul de agitator bolșevic. Însă după moartea lui Lenin, a cărui chelie o lustruia zilnic plin de devotament, Pixar al II-lea a hotărît să se ocupe de literatură, scriind cîteva pasaje celebre din *Vițelul de aur*, *Maestrul și Margareta* și *Cevengur*. A început să lucreze pentru KGB abia în anii '60, spionîndu-i cu rîvnă pe imperialiștii occidentali și traducînd sonetele lui Shakespeare în rusă. E greu de spus cînd s-a dat din nou peste cap și s-a transformat în Evgheni Lebedev, însă pare destul de clar că el nu se va mulțumi să devină un biet Lord al Moscovei, ci va dori să își încheie viața în mod apoteotic, urcînd plin de umor pe tronul Angliei și trimițîndu-le bezele corbilor din Turnul Londrei.

30

Copilăria neîmblânzită

Adina BAYA

Trei frați nedespărțiți trăiesc aventuri tipice unei copilării frenetic-gălăgioase în anii '90, explorând neîngrădit viața, undeva în zona rurală a statului New York. Adesea nesupravegheați de adulți, savurând fiecare moment împreună, prea mici pentru a înțelege bătăliile pe care le duc zi de zi părinții pentru a rămâne o familie funcțională și a avea un trai la limita supraviețuirii. Cam așa sună rezumatul poveștii din spatele filmului *Noi, animalele* (*We the Animals*, 2018) – una dintre marile revelații ale Festivalului de film de la Sundance din 2018. Descrierii de mai sus ar trebui să-i adăugăm stilul de filmare ce induce o atmosferă lirică, în care imaginarul și realul se dizolvă adesea unul într-altul, ceea ce le-a adus aminte criticilor de Terrence Malick sau de Barry Jenkins.

Titlul evocă de la bun început temperamentul neîmblânzit al celor trei frați ce fac subiectul filmului, spiritul nesupus, independent, neînfriat cu care explorează adesea peisajul rural nord-american în absența adulților. Pornirile lor sălbătice, ca ale unor pui de animale ce se văd uneori nevoiți să iasă din căldura bârlogului parental și să se descurce singuri. Dar evocă și apropierea profundă. „Noi”, acea persoană întâi din titlul filmului, vorbește despre puterea comuniunii fraterne. Despre faptul că frații gândesc, respiră și se zbenguie pe același ritm. Mănâncă și dorm împreună, urlă în cor, se bat cu pumnii în piept și aruncă cu pietre în mașinile de pe autostradă cu furie colectivă.

Camera de filmat a regizorului Jeremiah Zagar pășește cu grijă în viața acestor trei băieți și a relației imprevizibile a părinților lor, propunându-ne să vedem totul de la înălțimea mezinului de zece ani. Cum era de așteptat, dat fiind trecutul lui Zagar în realizarea de documentare, el preferă o prezență neintruzivă în poveste și păstrează o distanță observațională față de evenimente și personaje. Nu recurge la trucuri artificioase de montaj sau efecte speciale ostentative, ci construiește o atmosferă al cărei cuvânt-cheie e autenticitatea. Încă de la început, privește cu delicatețe și empatie felul în care frații funcționează aproape ca o entitate unică. Cu personalități apropiate până la contopire. Nedespărțiți, parteneri veșnici în năzbâtii și în explorat natura din jurul casei parțial izolate în care trăiesc, primind cu front comun sușurile exuberante și colaborările violente ale relației părinților.

Vocea lor comună e coagulată în film de micul Jonah, călăuza privitorului în aventura celor trei. Dar pe parcursul poveștii, acel „noi” din titlu și exuberanța sa copilărească suferă o degradare lentă, inevitabilă. Când zorii pubertății încep să se instaleze, vocea comună se dezintegrează încet, făcând loc tot mai clar traseului diferit pe care îl va avea Jonah. Descoperirea propriei homosexualități e o parte a acestei „diferențe”, însă nu stă sub semnul evidenței și nu cred că reprezintă o miză majoră a filmului, în ciuda sinopsurilor prin care e promovat de distribuitori. Față de *În lumina lunii* (*Moonlight*, 2016, r. Barry Jenkins), de exemplu, care propune un lirism similar în studierea devenirii unui personaj și în definirea unei identități homosexuale în timp, *Noi, animalele* păstrează tema în subsidiar. Ea rămâne mai degrabă o sugestie, o posibilă poveste nespunsă, despre care s-ar putea face alt film.

Aerul autentic pe care copiii jucați de actori neprofesioniști îl dau acestui *story* surclasează cam orice film Disney despre copilărie. Energia carismatică a celor trei și felul dezinhibat în care se relevă viața și personalitatea lor în fața camerei, dar și împletirea realului cu imaginarul, tipică vârstei, amintesc mai degrabă de *Tărâmul visurilor* (*Beasts of the Southern Wild*), superbul film cu care Benh Zeitlin lua Camera d'Or la Cannes în 2012. Sau de *Proiectul Florida* (*The Florida Project*, 2017, r. Sean Baker), ce ne introduce într-o lume similară a unor părinți ce trăiesc de pe o zi pe alta la marginea societății. La fel, o temă latentă în *Noi, animalele* rămâne circuitul închis la care e condamnată familia lui Jonah de sărăcie. „Nu vom scăpa niciodată de aici. Nici noi și nici ei” spune tatăl lui, aflat pe marginea disperării după pierderea încă unui job prost plătit. Lipsurile cotidiene fac parte din decorul unei copilării în care momentele de comuniune strânsă și bucurie sălbatică trăită între frați alternează cu inevitabile traume.

Pendulând între lumea reală, văzută din unghiul selectiv al micului Jonah, și cea imaginată, redată prin desenele și schițele pe care acesta le face pe furiș, într-un jurnal ascuns sub pat, noaptea, la lumina lanternei, filmul redă instalarea finalului copilăriei și intrarea în pubertate. Între machismul carismatic al tatălui, pe care îl emulează fără rezerve frații săi, și sensibilitatea tăcută a mamei, Jonah stă în fața unei răscruci ce îi va influența decisiv traseul ulterior. Emoționant, autentic, răvășitor, filmul pătrunde cu mare finețe în adâncurile unor relații de familie inegale, definitorii în turbulența lor pentru formarea micului protagonist.

Mizerabilism fără pâine (și sare)

Cristina CHEVEREȘAN

Cartea de debut a americanului Justin Torres, *We the Animals* (2011) te lovește în stomac fără menajamente. Cu nuanțe autobiografice și un realism murdar cu predecesori celebri și aducere la zi militantă în douămiism, ea scrie, caleidoscopic, istoria în nouăsprezece frânturi/ povestiri/ scenete a unei familii mixte ce se luptă cu sărăcia în anii '80, prin zonele anonime, ignorate, ale nimănui, din afara metropolei new-yorkeze. Intensă, întunecată, agresivă, povestea cuplului format dintr-un portorican și o albă, incapabili de a găsi vreun echilibru alături de cei trei copii scăpați, evident, de sub orice formă de control, șochează și provoacă. Tonul abrupt, limbajul frust, minimalismul studiat, violența ce trece dinspre acțiuni spre cuvinte și vice-versa domină instantaneele haotice dintr-o viață dominată de neajunsuri, abuzuri, sentimente puternice și carențe pe măsură.

Părinții s-au cunoscut de foarte tineri, ignoranța, naivitatea, manipularea ducând la satisfacerea instinctelor primare fără vreo evaluare a ce va urma. Au urmat băieții, (i)responsabilitățile, (in)abilitatea de a se menține pe linia de plutire și un coșmar cotidian ce se deșiră la capete în fiecare secundă. Amestecul de afecțiune și sălbăticie, dorință și abuz, lascivitate și atașament autentic e pe cât de toxic, pe atât de exasperant, atât pentru protagonistul ce se va rupe de ai săi, cât și pentru cititorul bulversat de dinamica unei familii disfuncționale, cu membri captivi în propriile fantezii și fantasme, unde copiii învață prin puterea exemplului că a lovi o femeie, fie ea și mamă sau iubită, e acceptabil, că furtul e justificabil, iar distrugerea proprietății - tolerabilă în contextul necesității sau al unei libertăți duse la extrema (in)umanului. Torres nu impune limite personajelor ce se dezlanțuie în atacuri frenetice, implozii de depresie și alienare, dependențe și impulsuri neînfrânate: nu există lege întru totul aplicabilă trăitorilor în zonele liminale ale invizibilului și inacceptabilului social.

Romanul fragmentar se prăvălește peste cititor cu brutalitatea discursului narativ al tânărului debusolat în perioade în care ar fi avut cea mai mare nevoie de îndrumare și modele, iubitor de literatură și, descoperă pe parcurs, de bărbați. Sinceritatea e împinsă până la durere și impietate, iar multe episoade par strigăte răgușite de pe un câmp de luptă internă, simultan urlete de bătaie și țipete după un ajutor ce nu are de unde veni, către un ”afară” inexistent. Orizontul celor cinci pionieri

dintr-un joc crud e lipsit de speranțe, vise, aspirații, iar autorul nu face decât să-și folosească instrumentarul dramatic-exhibiționist pentru a sublinia absența, minusul, disperarea, anihilarea oricărei raze de umanitate. Desigur, nu putea rata ”suspecții de serviciu” ai discursurilor contemporane: rasa, clasa, etnia, sexualitatea fac ravagii în peisajul cenușiu în care familia se sufocă progresiv. Joaca devine confruntare, imitarea părinților e transformată în denunț implicit, disparițiile tatălui și fuga de realitate a mamei îi lasă pe copii fără sprijin, fără înțelesuri, chiar fără mâncare.

E o lume *care-pe-care*, un univers al marginilor decăzute, un turbion de reacții ce n-au nimic de a face cu norma sau normalitatea definite, construite și percepute social. Mimând detașarea de contextul ce-l dezumanizează și traumatizează până la internarea într-un azil, naratorul se lansează în transpuneri grafice și rafale de clișee care, prin caracterul explicit, riscă să lanseze doar un mesaj de protest, devenit el însuși stereotip, al unei generații și unui anumit tip de preocupare. Fără să și-o propună, evident, Torres ratează în mare parte subtilitatea, șansa de a construi dincolo de suprafața neșlefuită, oportunitatea de a crea individualități multi-dimensionale, credibile. Ieșirea programatică din tipare nu compensează automat lipsa de profunzime a construcției sau a explorării psihologice, iar comunicarea defectuoasă marchează doar goluri între spuse și fapte, ce nu ajung să se umple nici cu inițiativă, nici cu meditație reală.

Cu fiecare povestire în cadru voit șubred, Torres lansează câte o idee-presetext, presând cititorul să tragă concluzii fără a se ocupa de prezentarea detaliată, nuanțată a situațiilor. Procedul narativ e repetitiv, salturile în timp și spațiu prea puțin ofertante sau apreciable tehnic; aglomerația de semnale de alarmă fără finalizare poate deveni frustrantă. Oscilația între singularul vocii narative și colectivul celei ce redă perspectiva comună a băieților nu adaugă plauzibilitate unui roman cu și pentru tineri-adulți, nehotărât stilistic și relativ stângaci ca abordare (în același registru, tehnica și finețea Sandrei Cisneros în *The House on Mango Street* e net superioară însăilărilor teribiliste ale lui Torres, iar imaginea de *barrio*, incomparabilă). Mai mult, homosexualitatea subit revelată a protagonistului nenumit pare aruncată în pagină doar pentru a mai atrage empatia încă unei categorii de cititori. Impresia generală e de bifare a căsuțelor esențiale pentru un succes de moment și ridicarea pe valul unei epoci. Discutabilă relevanța sau rezistența în timp.

duplex

Cronica mărunță Tur de orizont

31

Anemone POPESCU

● Cum ne amintim de cei care rămân lângă noi? Un număr excepțional al revistei *Vatra* (nr. 10-11/ 2020) ne oferă o „schită de portret” consacrată lui Sorin Alexandrescu. Pagina inaugurală a portretului aparține conducătorului revistei, profesorul Iulian Boldea: „Una dintre personalitățile emblematică ale timpului nostru, Sorin Alexandrescu, se distinge, în peisajul paradoxal al culturii noastre, ca un intelectual care a trăit cu fervoare experiența profesoratului universitar, a exilului, a structuralismului și a acțiunii civice, căutând să-și explice limitele și beneficiile propriilor rădăcini, într-o atitudine severă, fermă și dezinhbată libertate de gândire și rostire”. ● Și ne explică directorul Boldea: „Dosarul revistei *Vatra* consacrat lui Sorin Alexandrescu își propune să schițeze câteva linii ale portretului unui intelectual ce se distinge prin caracterul modelator al studiilor și eseurilor, dar și prin lecțiile subtile al libertății spirituale, ale adevărului și binelui, care ne comunică și o simbolică salvare de sub teroarea istoriei”. ● Revista adaugă și un interviu al Mihaelei Enache cu Sorin Alexandrescu, nepotul lui Mircea Eliade, căruia, firește, îi pune întrebarea: „Înrudirea cu Mircea Eliade v-a determinat sau v-a influențat în vreun fel?” „Nu, sau nu într-un mod de care să-mi dau seama imediat. Desigur, dar nu le pot percepe ca atare. Conștient, nu mi-am propus niciodată să am același succes ca el, nici să scriu cărți la fel de importante ca ale lui. De altfel, nici istoria religiilor, nici literatura propriu-zisă nu m-au atras niciodată în mod special. Am încercat mereu să găsesc un alt mod de a gândi, oricum laic, nu religios, și analitic, nu estetic. M-au atras filozofia analitică anglo-americană și structuralismul francez, cum ziceam, opțiuni care l-au mirat, poate chiar iritat pe Mircea, deși nu mi-a spus așa ceva niciodată”. ● Ca întotdeauna, publicație vie prin implicarea în actualitatea imediată e revista *Convorbiri literare*. În numărul 1/ 2021 citim un amplu eseu al lui Ion Papuc, „Actualitatea unui gânditor: Aurel C. Popovici”: „Interesul pentru gândirea lui (a lui A.C. Popovici, n.n.) îl pun în relativa actualitate a unei colecții de ideologie dirijată de doi timișoreni: Adriana Babeți și Cornel Ungureanu, și editate la Iași la finele secolului trecut, în care preocuparea pentru spațiul central-european este extinsă și validată ca analiză politică, adusă la zi, colecție ale cărei apariții editoriale ne pot explica actualitatea bănățeanului care le-a fost precursor de maxim interes”. ● E greu de spus dacă A.C. Popovici a fost precursor al colecției de ideologie dirijată de Adriana Babeți și Cornel Ungureanu, dar mai departe e vorba despre dreapta analiză a lui Ion Papuc: „Și este semnificativ faptul că întocmai cum Petre Pandrea, editorul și traducătorul *State-lor Unire ale Austriei Mari*, a simțit nu doar nevoia să modifice titlul cărții, ci și

să ia distanță față de gândirea autorului în prefața acesteia, și editorul de astăzi: *Naționalism sau democrație, o critică a civilizației moderne*, Editura Sens, Arad, 2020, merituosul Mihnea Moroianu s-a văzut obligat să se detașeze de unele dintre opiniile lui Aurel C. Popovici, inclusiv de înțelesul cuvântului «naționalism» din titlul cărții”. ● În *Apostrof*, nr 1/2021 citim cu bucurie „Anii copilăriei. Anii cunoașterii”, de ilustrul Ion Vlad, „Urmuz, onirist” de Giovanni Rotroti și „Proiectul istoriei postmoderne a literaturii române”, de Ion Bogdan Lefter. E numai un proiect sau putem bănuî că Ion Bogdan Lefter a scris-o deja? Că apariția masivei antologii tipărite de Irina Petraș, *Istoriile literaturii române*, a născut supărări? Să existe atâtea istorii ale literaturii române și să nu existe (așa cum insinuează cel mai însemnat dintre istoricii literaturii române) o bună istorie a literaturii române postmoderne? Îi răzbună Ion Bogdan Lefter pe confracții săi postmoderni, atât de minimalizați? ● Am primit recent *Cărți și autori din Bistrița-Năsăud*, de Andrei Moldovan. Andrei Moldovan nu a scris doar despre scriitorii din Bistrița-Năsăud, dar prima sa carte postumă e consacrată scriitorilor din Bistrița-Năsăud. Volumul e însoțit de memorii și omagii de Irina Petraș, Adrian Popescu, Vasile George Dâncu, Virgil Rațiu, Olimpiu Nușfelean, Aurel Podariu, Andrea H. Hedeș, Cornel Cotuțiu și alții. Scrie Irina Petraș: „În lumea grăbită și hărțuită de egoisme a zilelor noastre, nu e deloc puțin lucru să fii recunoscut drept om de încredere. De-a lungul anilor de fructuoasă colaborare, de lungi și rodnice con-sfătuiri prietenești pe teme legate de viața breslei, am avut nenumărate prilejuri să-l simt și să-l descriu astfel: un om de încredere. Om al echilibrului și al măsurii, Andrei Moldovan a fost o prezență luminoasă...”. Să reținem: o prezență luminoasă, în lumea literaturii. ● Și mai primim și următoarea știre. În ultimele săptămâni, revista de cultură *Familia* a ajuns subiect de dezbateră națională, și nu datorită unor cronici excepționale ori unor poeme tulburătoare. În urma reorganizării decise de conducerea Consiliului Județean Bihor, câteva publicații naționale au dat-o drept „desființată de Bolojan”, iar mulți oameni de cultură și-au exprimat îngrijorarea față de mutarea acesteia sub „umbrelă” Bibliotecii Județene. Noul redactor-șef al publicației, romancierul Mircea Pricăjan, dă asigurări că revista *Familia* își continuă tradiția, ba chiar primește un suflu nou... Vom urmări evoluția evenimentelor. Până atunci, cităm dintr-un comunicat: „În ceea ce privește conținutul, noul coordonator editorial vrea să mizeze pe autori mai tineri, dar neapărat valoroși. «Avem promisiuni de colaborări constante de la scriitori importanți, mai ales din generația mea. Vor fi subiecte de actualitate și scriitori actuali, pe care-i vedem traduși în străinătate, fără sprijin din partea Institutului Cultural Român, ci pur și simplu pentru că sunt apreciați», detaliază Pricăjan”.

Una dintre marile surprize ale lui 2020 a fost poeta americană Louise Glück, care, deși nu era pe listele scurte sau medii ale posibililor câștigători ai premiului Nobel pentru literatură, s-a calificat în finală, alături de Haruki Murakami, Ludmila Ulițkaia și Margaret Atwood. Și, cum se știe, poezia a bătut proza cu unanimitatea voturilor membrilor juriului. Adina Bardaș, în eseu publicat în 22, „Louise Glück – provocarea simplității”, explică motivația juriului: „Anunțul Academiei Suedeze a pus în evidență spiritul ei caustic și inteligența jucăușă, care s-au arătat a fi *resurse excelente atunci când Glück tratează unul dintre subiectele de importanță majoră, schimbarea radicală, în care saltul înainte este determinat de un profund sentiment de pierdere.*” Eseul, care se termină cu un grupaj de poezii al nobeliatei, are și o concluzie de reținut: „Într-o lume străbătută de atâtea anxietăți și derute, atenția către poezie nu este puțin lucru. Apoi, este demn de subliniat că o alegere a unei personalități care nu s-a aruncat în politici sau controverse restaurează sensul inițial al premiului: recompensarea valorii intrinseci, a talentului transformativ – în cuvintele lui Alfred Nobel, recunoașterea *celeii mai remarcabile opere literare create într-o direcție ideală*”. * Vestea bună: în cursul acestui an, în colecția Anansi a editurii Pandora M, va apărea, pentru prima dată în limba română, un volum de poezii al Louisei Glück.

Traiane

Traian T. Coșovei n-a mai prins Nobelul, fiindcă a trăit cu o intensitate care l-a topit la 60 de ani, dar l-a și transformat într-una dintre legendele generației '80. Boem și poet de primă mână, el este evocat, în *Luceafărul*, de către prozatorul Nicolae Iliescu, care l-a fost coleg și prieten. E un portret admirabil, în care personajul principal iese din ramă și revine pe scenă: „Traian era un generos special, am mai enunțat. Ținea foarte mult la after-shave-uri și la cravate, mai puțin la ceasuri, pe vremea aceea nu era niciodată vorba despre colecție – de fapt, colecțiile sunt imagini ale singurătății, idiosincrazii idioate, plăceri ipseiste, tristețe balmăjită și amestecată cu hrean, dejugare subversivă, nătăfleală și egoistă, iar acum a devenit mijloc de laudă spuzită de jegul neamprostismului din declarațiile sfredelitoare de avere! –, ci despre schimb! Le schimba cu cine se nimerea, la masă sau în casă, până când ajungea tot la primul, ăla al lui! Un fel de Dănilă cu Prepeleac. Cu el cred că am schimbat cel puțin zece ceasuri, le jonglam cu alții mai zănatnici decât noi – Nichita, Tomozei, Tudor Jebeleanu. Și cum vă ziceam, ținea foarte mult la after-shave-uri, era zgârcit cu ele, dar te trezeai câteodată împroșcat cu o juma de sticlă de Yardley sau de Old Spice. Că el era cu anglo-americanii, rock și beat, de acolo se despătură din sky, din piele ecologică de stele și aerul cu diamante al Beatles-ilor. Și mie îmi plăcea rock-ul, dar eram cu noul val, cu noul roman și cu, nu-i așa, noul nou val. Până când am început să deslușim mai exact contururile Limbii Române, ca o partitură plină de culorile mierii ale amurgului!”

Polonezii, foamea și Ceașcă

Foamea este tema unuia dintre numerele *Dilemei vechi*, iar între pagini, multe texte interesante (era să scriem savuroase...). Cel al lui Vlad Macri are un titlu puternic, cu ecou în memoria celor care au trăit în Epoca de Aur: “Din cauza lui Ceașescu mi-e foame și astăzi!” ● Cei care n-au făcut foamea pe vremea lui Ceașcă, ar trebui să afle cum a fost, fie măcar ca să li se încrețească fruntea de mirare. Și unora, și altora, un colț din „fotografia” lui Vlad Macri cu cumplitii ani ai comunismului românesc în care, da, s-a făcut foamea: „Deși am trăit doar 25 de ani în economia socialistă și 31 în cea de piață, tot prima perioadă îmi domină reacțiile psihologice prezente. Și astăzi, după atâtea decenii, de fiecare dată când intru într-un supermarket, am trăirea primei vizite la muzeul Luvru. Galantărele pline cu carne de toate felurile, sutele de sortimente de mezeluri ori diversitatea uluitoare a raionului de brânzeturi mă fascinează. Deseori rămân «bouche bée» în fața lor. Și salivez. Atunci îmi dau seama că din cauza lui Ceașescu, a foametei pe care ne-a impus-o, am această reacție. Și-mi amintesc magazinele goale de pe vremuri. Și parcă îl revăd pe acel cetățean plin de umor care a intrat într-o (*F*)alimentară a anilor '80, a privit vidul din rafturi și a ieșit zicând *Ehe, dacă am avea și noi polonezi...* Toți știam că se referea la sindicatul «Solidaritatea», al lui Walesa, dar omul avea o acoperire față de eventualii securiști: se referea la cîrnații *polonezi*” (A.P.)

download

ORIZONT
Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș
Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu
Secretar general de redacție: Adriana Babeți
Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Mădălin Bunoiu, Cristina Chevereșan, Radu Pavel Gheo, Viorel Marineasa, Ioan T. Morar, Marian Odangiu, Cristian Pătrășconiu, Dana Percec, Vasile Popovici, Robert Șerban, Daniela Șilindean, Marcel Tolcea, Ciprian Vălcău, Daniel Vighi.
Concepție grafică: Sorin Stroc.
Design pagini revista: Paul Crușcov.
Revista Orizont este indexată EBSCO și CEEOL.
www.revistaorizont.ro e-mail revorizont@gmail.com
REDAȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3,
telefoane: 0256 29 48 93, 0256 29 48 95
Marcă înregistrată: M/00166
Tiparul executat la S.C. DeaPrint S.R.L. București

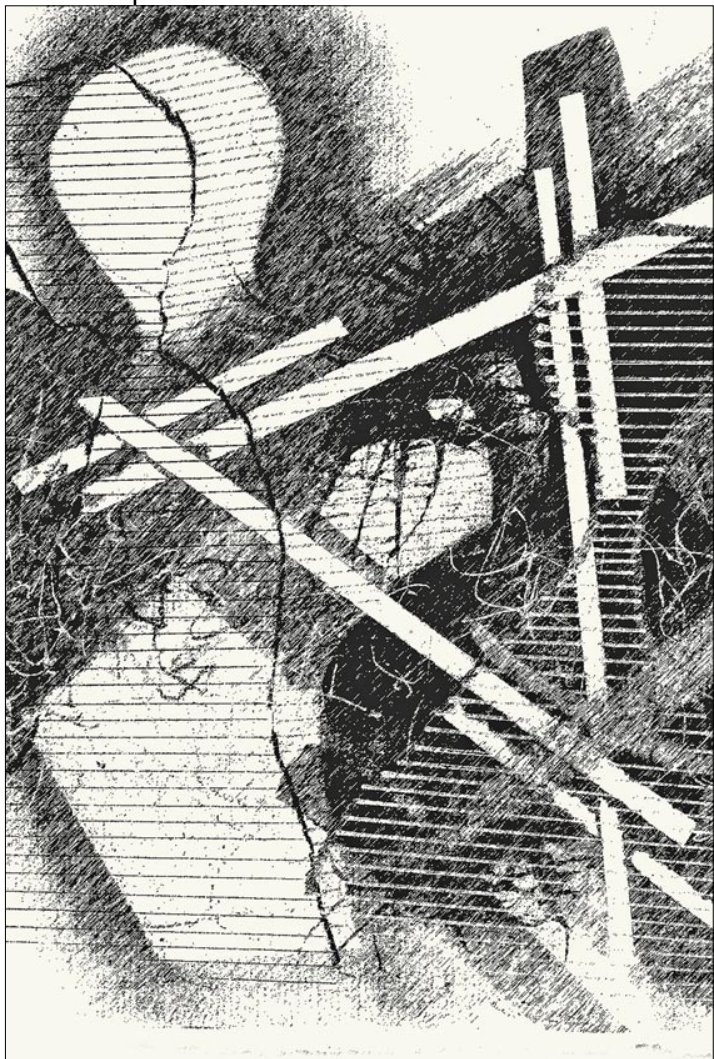
ISSN 0030 560 X

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări ale artistului vizual JAKABHÁZI ALEXANDRU

Mult e dulce și frumoasă limba ce-o uităm

Ioan T. MORAR

Cînd îmi dau întâlnire cu cineva pentru prima dată în La Ciotat, propun Oficiul de Turism. E trecut pe toate hărțile din GPS-uri, n-ai cum să ratezi. Și nici nu e foarte departe de mine. În plus, e un punct din care se vede foarte bine marea și de unde începe promenada Portului Vechi. Ai o privire de ansamblu asupra locului — chiar dacă aș întârzia, nu ai cum să te plictisești. Dar eu nu întârzi, de regulă. Dacă treceți pe aici și ne dăm întâlnire, vă veți convinge.

provensale

Acum mă întâlnesc cu Ruxandra Dumbrăvescu, studentă la Aix-en-Provence, și cu Lilian Alessandri, colegul ei, să vorbim despre un proiect. Inițial m-a sunat mama Ruxandrei, Mihaela, pe care o cunosc de la întâlnirile comunității românești, să mă întrebe dacă sînt interesat. Da, sînt, am răspuns. Mă interesează tot ce are legătură cu România, doar sînt patriot fără simbrerie, pe persoană fizică. Cînd ne vedem, în față la Oficiul de Turism, îmi dau seama că o știu pe Ruxandra. Ne-am văzut la un program de Crăciun românesc la Destrousse, acum vreo trei ani. Împreună cu mama ei, ne-a ajutat la jurizare pentru un concurs de sarmale. L-a cîștigat prietenul meu, Tavi Tara, cîsnădian din La Ciotat, producător de specialități românești. Comunitate mică, nostalgii gastronomice mari!

Cum vorbisem înainte despre subiectul întîlnirii, urma să intrăm în detalii. Dar pentru asta trebuia să găsim un loc liniștit în care să stăm de vorbă. Dacă n-ar fi fost pandemia, ne-am fi așezat la o terasă, la un rosé, dar din decembrie nu e deschis nimic, totul e mort. Va trebui să găsim altceva. Am propus scările de la restaurantul *Au Chantier*, situat, redundant, chiar lîngă Șantierul naval. Cei doi vor să facă pentru cursul „Montaj de arhivă”, un pseudo-documentar (adică jucat) despre nostalgia românilor după perioada Ceaușescu. Asta

a șocat-o pe Ruxandra, născută în Franța, în vacanțele din România: „Cum poți să spui că era mai bine pe vremea lui Ceaușescu?” mă întreabă ea. O avertizez că e o lungă discuție, care se poartă constant în România. Știe. Tocmai de aceea vrea să facă acest film de școală. Va fi o discuție filmată: un ziarist francez care vrea să afle de la un român nostalgic motivația acestui sentiment.

Pentru Lilian, mai ales, încerc să schițez un tablou al Epocii. Nu-i vine să creadă, deși, de cînd se ocupă de subiect, a mai aflat cîte ceva. El va filma, Ruxandra va fi ziaristul francez. Eu, dacă accept, voi fi Nostalgicul. Ei, bine, accept. Am acceptat eu rolul lui Ceaușescu în reclama la ciocolata *Rom Tricolor*, nu mor dacă joc un nostalgic al acelor vremuri! Ne vom mai scrie pe tema proiectului și, apoi, în două-trei săptămâni vom filma. Iar dacă va ieși ceva de povestit, am să vă povestesc la timpul potrivit.

Dedicul pentru aceste rînduri a fost în momentul în care Ruxandra mi-a spus că, spre finalul discuției, enervat de argumentele ziaristei, ilustrate cu imagini de arhivă, eu, Nostalgicul, voi refuza să mai vorbesc franțuzește, voi trece la limba română și dialogul va fi subtitrat în ultimele secvențe. Cînd te înfurii, nu mai ții seamă de conveniențe și te refugiezi în limba natală.

„Vorbești bine românește? o întreb. „Da, vorbesc”, zice ea, „vorbeam parcă mai bine cînd eram mai mică. Acum vorbesc cu accent” (îmi spune ea în românește, cu accent!). „Am făcut cursuri de română la Universitate. Mai întîi cu Ștefan Gencărau, lectorul de dinainte, acum cu Roxana Bârlea, care ține cursurile de română”. Ruxandra e un caz destul de rar printre românii născuți în Franța în raport cu limba părinților. A învățat-o în casă, a practicat-o în vacanțe, în România, a înțeles că o pierde și s-a înscris la un curs universitar.

Dacă mergi la orice biserică românească de aici (și asta se poate extrapola, cred, la toate bisericile românești din afara țării), în curte vei auzi copiii de toate vîrstele vorbind în franceză. Ei sînt născuți aici, franceza e limba natală, o vorbesc fără accent, cu colegii de clasă, cu prietenii. Vorbesc românește aproape exclusiv în casă, mai ales dacă sînt și bunicii veniți, pentru că bunicii trec ultimii pe franceză. Ei se uită în continuare la canalele românești de televiziune, trăiesc încă în România, deși locuiesc aici.

Și apropo de televiziune: cînd treci prin cartierele franțuzești care au pe balcoane puzderie de antene parabolice, e semn că în acele apartamente locuiește o altă nostalgie, de peste Mediterana, robustă, care pune tot mai mult stăpînire pe ceea ce unii analiști circotași numesc „teritoriile pierdute ale Republicii.” Dacă românii și alți emigranți fac eforturi să se adapteze la stilul francez, acești nostalgici „strong” obligă Franța să li se adapteze lor. Iar o parte din Franța (partea stîngă, mai ales) o face cu o plăcere inexplicabilă pentru mine, emigrantul care admiră cultura și civilizația țării de recentă adopție. Dar asta e o altă discuție.

Mi-aduc aminte o întîmplare din 1990, din Paris. Făceam, prin programul *Presse et Solidarité*, un stagiul la *Le Figaro*, unde am văzut, într-o zi o pagină întreagă dedicată lui Isidore Isou, părintele *lettrismului*, sub titlul „Ultimul mohican al avangardismului”. Așa am aflat că Isodore Isou mai trăiește și are două expoziții de pictură (da, a fost și pictor, și cineast) deschise simultan la două galerii prestigioase. Știam de Isou de la Luca Pițu. Printre altele, ne citase definiția pe care avangardistul a dat-o mititeilor: „boulette de viande en forme de penis” (nu cred că e cazul să mai traduc). L-am întrebat pe autorul articolului cum pot da de artist și mi-a spus că trece de două ori pe săptămână pe la expoziții. Am mers la una din galerii și l-am anunțat, prin galerist, că vreau să fac un interviu cu el (interviu publicat, în 1990, într-un număr al revistei *Orizont*, pe care tocmai o citiți).

Am întîlnit un bătrîn vioi, simpatic, inteligent, cu umor. Într-una din galerii, toate lucrările figurau vîndute. „Le-a cumpărat galeristul pe toate, așteptă să mor ca să le crească valoarea”, mi-a zis, zîmbind și mi-a dat de înțeles că galeristul mai are de așteptat. Una dintre expoziții se numea „Scrisori către Rembrandt”; cealaltă, „Răspunsuri pentru de Chirico”, cu lucrări inteligente și provocatoare. Doar era vorba, totuși, de un avangardist!

Venisem cu întrebările pregătite, cu un reportofon de curînd cumpărat, citisem de două ori pagina din *Le Figaro* pentru repere ale operei lui Isou. Pe atunci, reamintesc, nu exista Google să te informeze despre orice. L-am întrebat dacă preferă să facem interviul în română sau în franceză. I-au sclipit ochii și mi-a propus: „Tu îmi pui întrebările în română, eu îți răspund în franceză”. Așa am făcut. Am avut un sentiment destul de straniu cu acest ping-pong lingvistic, dar recunosc că a fost interesant. Vorbeam cu ultimul mohican al avangardei!

După ce am terminat interviul, m-a întrebat dacă mă grăbesc. Am spus că nu, așa că m-a invitat să rămîn acolo, în galerie, la o cafea cu el. Și mi-a spus: „De acum, hai să vorbim doar în românește, să-mi alimentez nostalgia. Îmi aduci aminte de dialogurile cu surorile mele din Botoșani, care veneau din cînd în cînd la Paris și vorbeam românește, deși știau și ele franceza destul de bine. Atunci scoteam româna de la păstrare”. (Tot atunci, în 1990, la Paris, am trăit reversul. Obținusem numărul de telefon al lui Gherasim Luca. L-am sunat, mi-a răspuns în franceză, nu a vrut să vorbim românește. Mi-a spus, blazat, că nu are ce să-mi spună într-un interviu, că a spus totul în poeziile lui. Am închis mîhnit. Nu era nostalgic, era depresiv. Peste patru ani se arunca în Sena. Sper că nu din cauza telefonului meu).

Am rîs cu toții de fotbalistul Răducioiu, transferat în Italia, care după cîteva luni uitase cuvintele românești. Nu sînt psiho-lingvist dar, după modelul actual, îmi pot da liniștit cu părerea. Răducioiu făcuse un efort considerabil să se adapteze la limba italiană. Dar nu avea, vorba lui Isou, un loc de păstrare pentru limba română. Un caz tipic de monolingvism. Unii se nasc poliglofi, alții cu talent la fotbal. Nu le putem avea pe toate. Glosso-nostalgia (ca să inventez și eu un termen, cu îndrăzneala nespecialistului, cum spuneam) are un teren destul de mînos aici, în Provence. Multe decenii, Franța a interzis folosirea limbilor regionale, instituind monopolul *langue d'Oïl* în detrimentul *Langue d'oc* și a dialectelor provenșale. (Pentru cei care nu au studiat problema, *langue d'oc* este varianta francezei în care, în loc de *oui* se zice *oc*. Cealaltă e cîștigătoare, căci toți zicem, astăzi, *oui!*).

După momentele înfloritoare ale provenșalei, după ce Mistral, prietenul lui Alesandri, a luat premiul Nobel pentru o operă scrisă în provenșală, a existat o ofensivă de uniformizare lingvistică. Nu mă întrebați de ce, nu intru în amănunte nici măcar ca nespecialist. Generația celor aflați acum la vîrsta a treia au auzit provenșală în casă, era limba bunicilor lor, dar au fost descurajați să o vorbească în public, împinși să se dezică de această limbă țărănească. Cînd m-am înscris, acum cinci ani, la cursul de limbă și civilizație provenșală ținut de Denis Roux, la Bastide Marin, ne-am prezentat la prima lecție peste patruzeci de persoane. Toți oameni în vîrstă, dornici să recupereze, nostalgic, limba bunicilor.

Mulți erau deja un fel de activiști provenșali. Făceau parte din Escola de la Ribo, o formație locală de obiceiuri provenșale. Cîntau în provenșală, jucau în mici scenete provenșale. Dar o făceau în mod mecanic, cumva, fără ușurința purtării unei conversații. Toți au spus că vor să se reconecteze la copilărie, să reîntre în universul lingvistic provenșal. Încet, încet, însă, oamenii au renunțat. La ultimele cursuri, de dinainte de pandemie, mai rămăseseră patru persoane: un fizician grec pensionar, un medic francez care traduce din Mistral în franceză și soția profesorului. Și, evident, eu. Patru din patruzeci. Iar cel puțin doi dintre noi, Spiro, grecul, și cu mine nu ajunseserăm aici din nostalgie, ci din curiozitate. Care se pare că a fost mai puternică.

Ca să închei, totuși, cu un dram de umor, vă voi semnala cum văd eu problema alterității, în Franța, în conexiune cu folclorul românesc: *Toată lumea-mi zice l'Autre!*